

Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»
Юридичний факультет
Кафедра державно-правових дисциплін

Інститут законодавчих передбачень та правових експертиз
01084 Київ, вул. Паторжинського, 4, офіс 8

**Матеріали міжнародного
науково-практичного круглого столу**

**«Ідея людиноцентризму
в сучасному конституціоналізмі»**
(до 20-ї річниці прийняття Конституції України)

17 червня 2016 року
Київ

УДК 342.4
ББК 67.400.1
М 58

М 58 Ідея людиноцентризму в сучасному конституціоналізмі: матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу (Київ, 17 червня 2016 року) / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», 2016. – 170 с.

У збірнику представлені матеріали наукових доповідей учасників міжнародного круглого столу «Ідея людиноцентризму в сучасному конституціоналізмі», який відбувся 17 червня 2016 року на базі Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК». Збірник розрахований на наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів та наукових установ, студентів, аспірантів й докторантів, які цікавляться актуальними проблемами розвитку юридичної науки, суддів, адвокатів та інших практикуючих юристів, а також на широкий читацький загал.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, установ, організацій та іншої інформації несуть автори матеріалів. Висловлені думки авторів можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї жодних зобов'язань. Переклади і передруки дозволяються лише за згодою авторів.

Шановні учасники
міжнародного круглого столу!

Щиро радий вітати Вас на такому науковому форумі провідного приватного вищого навчального закладу України – Університету економіки та права «КРОК», який присвячений дню Конституції України.

Університет економіки та права «КРОК», якому в цьому році виповнюється 25 років, пишається своїми випускниками, викладачами і студентами, які вносять гідний вклад у розвиток науки, освіти, культури, суспільно-політичне життя держави.

3 року в рік Університет посилює свої позиції в сфері освіти, науки і культури на теренах України і за її межами.

Головним завданням Університету економіки та права «КРОК» сьогодні є навчально-виховна, науково-дослідницька та інноваційна діяльність. Сучасна мета розвитку Університету є підготовка висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців, впровадження в навчальний процес і наукову роботу існуючих інноваційних технологій та розробка нових, безперервна модернізація науково-дослідницької діяльності та подальша інтеграція в європейський науково-освітній та інформаційний простір.

Бажаю присутнім студентам і аспірантам успіхів і наукових досягнень, а колегам – плідної праці на славу вітчизняної науки і освіти!

Ректор
Університету економіки і права «КРОК»
к.е.н., професор **С.М. Лаптев**

Високодостойне товариство!

Прийнята 28 червня 1996 Конституція України має ключове значення для розвитку сучасної української державності, демократії, формуванні громадянського суспільства, яке так потрібне сьогодні Україні. У Конституції України закріплені фундаментальні норми життя, цілі та основні цінності українського суспільства.

У контексті обраного Україною курсу Євроінтеграції можна виділити ряд напрямків розвитку Української держави та суспільства, які обумовлені прямою дією Конституції:

- становлення української демократії, рівень свободи особистості, який гарантується Основним Законом, зрілість демократичних інститутів і процедур, що дозволяють забезпечити широку участь громадян, політичних партій та інших громадських інститутів у подальшому конституційному розвитку країни;
- формування якісно нової правової системи і незалежного суду, орієнтованих на порятунок суспільства від корупції і правового нігілізму;
- послідовне розширення економічної, підприємницької свободи в інтересах формування середнього класу, зростання малого та середнього бізнесу, становлення інноваційної економіки;
- реалізація соціальних гарантій, закріплених Конституцією: зарплат, допомог, пенсій, заощаджень та орієнтація держави на безумовне виконання своїх зобов'язань перед громадянами;
- зміцнення міжнародної законності, суворе дотримання міжнародних угод і договорів.

Таким чином, Конституція визначила шлях оновлення України як держави вільної нації. Як суспільства, для якого найвищою цінністю є права і гідність кожної людини.

Я вітаю поважне зібрання з проведенням міжнародного круглого столу з такої цікавої проблематики. Зичу успіхів, творчої наснаги, миру і злагоди.

**Зам. декана факультету права і адміністрації
Університету фінансів та управління у Варшаві
д.ю.н., професор**

С.Л. Стадніченко

Шановні учасники міжнародного круглого столу!

Кафедра державно-правових дисциплін юридичного факультету Університету економіки та права «КРОК» не могла оминати таку визначну подію для молоді незалежної, демократичної та правової держави, як двадцятиріччя Конституції України.

Нині українське суспільство на новому етапі Євроінтеграції як ніколи потребує законодавчого закріплення повноцінного й відкритого соціального діалогу між людиною і владою. Історично, в авангарді новітніх суспільних процесів стоїть юридична наука, якій у справі обґрунтування змісту та природи правових відносин належить вирішальна роль. Тож наскільки вичерпно й точно наукова громадськість зможе донести до української спільноти передові ідеї громадянського суспільства й демократичної держави, настільки успішним і поступальним буде творення міцного національного законодавства, європейське піднесення Української держави.

Закономірно, що із прийняттям Конституції України національне законодавство збагатилося новими, принципово важливими нормативно-правовими актами. Протягом двадцяти років, Конституція України змінювалась і доповнювалась, однак, залишилася єдиним Основним законом нашої країни.

Щиро радий вітати вчених, молодих науковців, а також студентську спільноту на міжнародному круглому столі. Маю надію, що результати круглого столу слугуватимуть не лише висвітленням останніх досягнень у царині юридичної науки, але й стануть рушійною силою у збагаченні новими науковими ідеями, у розвитку національного законодавства.

З повагою,

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
заслужений юрист України, Герой України,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»**

А.Й. Француз

Шановні присутні!

Дякую організаторам за запрошення прийняти участь у цьому заході. Для мене поважно бути учасником міжнародного круглого столу, який присвячений двадцятиріччю Конституції України.

Конституція України стала результатом діяльності ряду видатних вчених, науковців та політиків того часу. Конституція закріпила в якості однієї з основних цілей її прийняття загальний добробут населення, встановила президентсько-парламентську форму правління, засновану на принципі поділу влади, та закріпила основні особисті права людини. Все це в сукупності дає підставу говорити про те, що прийняття Конституції України стало історичною подією і зіграло велику роль у розвитку демократії в державі.

Протягом двадцяти років Конституція постійно еволюціонувала, за рахунок внесених змін, які вимагав час. Як заявив Петро Олексійович «вважаю, що зміни до Конституції повинні носити поки фрагментарний характер, готуватися ретельно, на основі широкої суспільної дискусії, за участю українських юристів і з експертизою таких високопоставлених європейських структур, як Венеціанська комісія. І головне – прийматися у суворій відповідності всіх процедур, яких вимагає сама Конституція».

Водночас, хоча відмітити, що дотримання проголошених Основним законом основних цінностей та усвідомлення потреби в удосконаленні Конституції повинні бути співзвучними у влади та народу.

Вітаю всіх присутніх з Днем Конституції!

**Доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України**

В.В. Костицький

А.Й. Француз
д.ю.н., професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
заслужений юрист України, Герой України,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

З моменту набуття незалежності Україна стала на шлях побудови демократичної держави, яка має бути заснована на принципі верховенства права і визнає права і свободи людини та громадянина. Кожна людина від свого народження наділяється невід’ємними і невідчужуваними правами. Мета існування нашої і будь-якої іншої держави, забезпечити реалізацію цих прав.

Питання прав і свобод людини та громадянина сьогодні є актуальною проблемою, як внутрішньої, так і зовнішньої політики усіх держав міжнародного співтовариства. Рівень демократичного розвитку держави вимірюється саме через призму реалізації прав і свобод людини.

Незважаючи на широке вивчення питань прав людини і громадянина, існує потреба у фундаментальному дослідженні гарантій реалізації прав людини, а також визначення шляхів подолання перешкод, які виникають при реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні. За двадцять п’ять років незалежності України більшість норм, які закріплені в Конституції України і присвячені правам, свободам, так і не стали реаліями, а залишились на рівні норм-деклараций, тобто мають програмний характер і мають бути реалізовані в майбутньому.

Преамбула до Конституції України зазначає, що Верховна Рада України, яка виступає від імені Українського народу: громадян України, всіх національностей, які мешкають на території України, виражає суверенну волю народу, дбає про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, прийняла Конституцію України [1]. В основному законі країни цілий розділ присвячений питанням прав, свобод і обов’язків людини і громадянина, понад сорок сім статей присвячено правам, і тільки чотири – обов’язкам. Така увага до прав людини свідчить про те, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави. Відповідно до ч. 2 ст. 3 права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Саме це конституційне положення має стати основою сучасного законодавства. Про рівень розвитку держави свідчить

її ставлення до прав людини і громадянина. На думку Дж. Донеллі, «до прав людини слід ставитись, як до національного інтересу» [2, с. 218].

Більшість конституцій іноземних країн передбачають існування спеціального органу конституційного контролю, або конституційного нагляду (в Україні це Конституційний суд України), який має на меті забезпечити верховенство основного закону, в тому числі реалізацію основних прав, свобод людини і громадянина. Як зазначають А.О. Селіванов і А.А. Стрижак, в сфері особистих права і свобод людини Конституційний Суд забезпечує узгодженість і коректує нормативно-правові акти, встановлюючи їх відповідність Конституції України, здійснюючи перевірку на предмет правомірності втручання держави в сферу особистої свободи людини. Науковці зазначають, і слід з ними погодитись, що критерієм правомірності є положення чинної Конституції України, які мають бути належним чином конкретизовані в законодавстві [3, с. 180]. На думку С. Шевчука, «обмеження на здійснення основних прав і свобод, встановлені позитивним законодавством, повинні відповідати критеріям розумності, суспільної необхідності та пропорційності. Для їх належної гарантії найбільш пристосована діяльність конституційних судів і міжнародних юрисдикційних органів (Європейського суду з прав людини), яка сприяє всебічному визнання судового прецеденту джерелом права» [4, с. 28].

17 червня 1997 року Верховна рада України ратифікувала Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Орієнтація України на загальноєвропейські цінності та європейські стандарти призвела до ратифікації протоколів до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в тому числі протоколу №11. Саме з цього часу юрисдикція Європейського суду з прав людини стала розповсюджуватися на українську державу, а його рішення стали обов'язковими для виконання на всій території України відповідно до статті 46 Європейської конвенції. Прийняття закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» № 3477-IV від 23.02.2006 року [5] мало на меті регулювання відносин, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України. Європейський Суд по правам людини звертає увагу на те, що права людини повинні сприйматися і забезпечуватися не як теоретичні і ілюзорні, а як конкретні і діючі [5, с. 90]. Але ситуація, яка склалася на сьогодні в Україні щодо звернень до Європейського суду з прав людини одна не з найкращих, про це свідчить статистика діяльності суду у 2015 році, яку

оприлюднив голова Європейського суду з прав людини Гвідо Раймонді на прес-конференції в Страсбурзі. Як і в попередні роки, Україна залишається одним з лідерів за кількістю справ, які розглядає ЄСПЛ. Так, ми зберегли лідерство за кількістю позовів, які знаходяться на розгляді суду. З майже 65 тисяч справ 21,4% – подані проти України. На другому місці – Росія з показником 14,3%, на третьому – Туреччина (13%). Переважна кількість українських справ – старі майнові спори, пов'язані з вже винесеними рішеннями українських судів. Хоча, ми є лідерами лише за кількістю справ, якщо ж перерахувати на кількість осіб, то Україна не є лідером і посідає тринадцяте місце, найгірші показники мають Угорщина, Ліхтенштейн і Молдова. За кількістю рішень про порушення прав людини, винесених ЄСПЛ в 2015 році, Україна – на четвертому місці, за рік було 50 рішень. Першу сходинку займає Росія (109), за нею – Туреччина (72) і Румунія (72) [7].

В юридичній науці існує відносно стійке розуміння механізму правового регулювання як системи правових засобів, організованих найбільш послідовним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [8, с. 145]. Тому метою держави є не тільки гарантування прав, свобод, а й зведення до мінімуму наслідків свого негативного впливу в соціально-економічні процеси. З одного боку, надмірна опіка держави може призвести до звуження спектру прав, свобод, як наслідок – тоталітаризм, політичний режим, при якому держава здійснює тотальний контроль над особистістю, втручається в усі сфери життя людини. З іншого боку, звуження функцій держави (напрямків впливу держави на суспільні відносини), або ліквідація держави, як організації, призведе до політичної кризи, буде сприяти виникненню конфліктів і створенню нестабільної політичної ситуації.

Підсумовуючи вищезазначене слід вказати, що права людини в Україні можуть бути реалізовані за умови, коли органи державної влади докорінно змінять своє ставлення до утвердження і захисту прав людини, як реалізацію свого основного завдання. Дотримання прав і свобод людини є на сьогодні ключовою ідеєю усіх демократичних країн. Незалежно від того, який курс проголошує держава, яка національна ідея, в епіцентрі має бути людина, її права і свободи, її інтереси.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Основний Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Донеллі Д. Права людини у міжнародній політиці / Переклад з англійської Тараса Завалія. – Львів: Кальварія, 2004. – 280 с.
3. Селиванов А. А. Вопросы конституционного правосудия в Украине: актуальные вопросы современного развития конституционного правосудия / А.А.Селиванов, А.А. Стрижак. – К.: Логос, 2010. – 180 с.
4. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду

з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2-е, випр., доп. – К.: Реферат, 2007. – 831 с.

5. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» № 3477-IV від 23.02.2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

6. Захаров Е. Права человека в Украине – 2011: нарушенный все больше... / Е. Захаров // Украинская правда, 2011. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2011/12/10/6824555/>.

7. Тенденція зберігається: у 2015 році до ЄСПЛ найбільше позовів подано проти України // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ukrainepravo.com/news/ukraine/tendents-ya-zber-ga-troku-do-spl-nayb-lshe-pozov-v-podano-proti-ukra-ni/>.

8. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М.: Изд-во «Бек», 1994. – 220 с.

Аронов Ян
аспірант

Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: герой України, д.ю.н. А. Француз

ПОВАГА ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТА

Діяльність працівника юридичної професії базується на загальних моральних і морально-правових принципах поваги, гуманізму, справедливості, законності, патріотизму, незалежності, гласності.

Всі вимоги, які висуваються суспільством до юриста, є прагненням до ідеалу, вони не мають зовнішнього державного чи суспільного примусу. Держава ж обґрунтовує свої вимоги у формі законів, а професійні середовища у формі професійних кодексів.

Основні засади професійної етики юристів [4], затверджені з'їздом Спільки юристів України, висувають наступні вимоги до складової поваги прав людини у професійній етиці юриста:

- «У своїй повсякденній професійній діяльності юристи повинні всіляко сприяти розбудові в Україні громадянського суспільства. Це означає, що у законотворчій і правоохоронній діяльності, при здійсненні правосуддя або захисту прав і законних інтересів особи, під час виконання службових і професійних обов'язків кожний юрист має керуватися принципами гуманізму, пріоритету прав людини і громадянина, поваги до особи та соціальної справедливості»;

- «Дотримуючись принципу незалежності і підпорядкованості лише закону, юристи свої внутрішньо-організаційні відносини будують на засадах службової дисципліни, а також доброзичливості, взаємоповаги і взаємодопомоги між керівниками та підлеглими»;

- «Юристи, які не належать до державних службовців, свої відносини з представниками органів державної влади і управління будують на засадах рівності і взаємоповаги. Вони не можуть застосовувати методи і засоби, або здійснювати заходи, що порушують законні права та інтереси інших осіб»;

- «Всією своєю поведінкою юристи мають стверджувати повагу до правничої професії, сприяти зростанню її престижу та ролі у державотворенні і громадському житті. Такого підходу необхідно дотримуватися у всіх сферах діяльності юристів: професійній, науковій, громадській, публіцистичній та й інших. Постійне самовдосконалення, безперервне підтримання професійного рівня та підвищення кваліфікації є моральним обов'язком кожного юриста».

Юридична етика зумовлена специфікою професійної діяльності юриста, особливостями його морального та етичного становища, особливо в розрізі поваги до прав людини. Юристи наділяються повноваженнями для захисту інтересів суспільства, держави і громадян від різноманітних посягань і в своєму службовому спілкуванні з іншими людьми представляють державу владу, пріоритет прав людини та громадянина є домінуючим чинником будь-яких відносин. Юристи торкаються корінних прав та інтересів громадян. Тому їх діяльність повинна відповідати принципам і нормам моралі, охороні авторитету державної влади та її представників, повазі до прав людини. Люди, що вирішують долю інших, мусять володіти почуттям відповідальності за свої рішення, дії та вчинки. Послідовне регулювання законом усієї службової діяльності юристів є особливістю цієї професії, що накладає глибокий відбиток на її моральний зміст. Діяльність юриста повинна по суті і по формі суворо відповідати закону. Для професійної етики юриста характерний особливо тісний зв'язок правових і моральних норм, що регулюють їх професійну діяльність. Будь-яке рішення юриста, якщо воно відповідає закону, відповідатиме моральним нормам та пріоритету поваги до прав людини, на яких базується закон.

У якості самостійного принцип поваги прав людини був сформульований у Заключному акті НБСЄ 1975 року. У аналізованій галузі ухвалений ряд найважливіших актів, до яких відносяться: Загальна декларація прав людини 1948 року і два Пакти про права людини 1966 року, один – про цивільні і політичні права, інший – про економічні, соціальні і культурні права. Був укладений ряд Конвенцій, з конкретних аспектів: про попередження злочину геноциду і покарання за нього (1948 рік), про ліквідацію усіх форм

расової дискримінації (1966 рік), про ліквідацію усіх форм дискримінації у відношенні жінок (1979 рік), про права дитини (1989 рік) [5, с. 130].

Принцип поваги прав людини займає центральне становище в українському національному праві та відповідно у професійній етиці юриста. Важливою рисою сучасного етапу розвитку принципу поваги прав людини і основних свобод є заохочення індивідів та їх об'єднань до активної участі в розвитку концепції прав людини і основних свобод, а також у їх захисті з використанням засобів національного і міжнародного права [6].

Професійна діяльність юристів в Україні повинна максимально сприяти дотриманню принципу поваги прав людини та пріоритету прав людини над іншими інтересами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971. // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 50. – Ст.375.
3. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 4. – Ст.60.
4. Основні засади професійної етики юристів (затверджені з'їздом Спілки юристів України) // Юридичний вісник України. – № 32 (311). – 9-15 червня 2011 року. – С.18-20.
5. Сливка С.С. Юридична деонтологія. Навчальний посібник. / К.: Атіка, 2008. – 296 с.
6. Алексеева Жанна Миколаївна. Образ юриста в сучасній європейській культурі : Дис... канд. наук: 12.00.12 – 2008. – 170 с.

Баликін І.І.

*к.і.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

КОНСТИТУЦІЯ СРСР 1977 Р. ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Вшановуючи двадцяту річницю прийняття Конституції України важливим для розвитку суспільства є усвідомлення уроків минулого. Одним із вирішальних етапів у формуванні державної національної політики в Радянському Союзі було прийняття нової Конституції у 1977 р.

У преамбулі стверджується, що радянська влада назавжди покінчила з національною ворожнечею, дружба націй та народностей СРСР зміцнилася. Далі стверджується, що в Радянському Союзі побудовано розвинуте соціалістичне суспільство – суспільство зрілих соціалістичних суспільних відносин, в якому на основі зближення всіх класів і соціальних верств, юридичної і фактичної рівності всіх націй і народностей, їх братерського співробітництва склалася нова історична спільність людей – радянський народ.

Радянський народ закріплює основи суспільного ладу і політики СРСР, встановлює права, свободи і обов'язки громадян, принципи організації і цілі соціалістичної загальнонародної держави і проголошує їх у цій Конституції.

Неодноразово у тексті зустрічається фраза про зближення націй та народностей, наприклад у статті 19: «Держава сприяє посиленню соціальної однорідності суспільства – стиранню класових відмінностей, істотних відмінностей між містом і селом, розумовою і фізичною працею, всебічному розвитку та зближенню всіх націй і народностей СРСР» [1].

У Главі 6. «Громадянство СРСР. Рівноправ'я громадян» написано, що в СРСР встановлено єдине союзне громадянство, кожний громадянин союзної республіки є громадянином СРСР (стаття 33). У Конституції стверджувалося, що громадяни СРСР рівні перед законом незважаючи на походження, соціальне та майнове положення, расову та національну приналежність, стать, освіту, мову, відношення до релігії, род та характер занять, місце проживання та інші обставини (стаття 34) [2].

Стаття 36 даної Конституції повністю присвячена станові національностей в СРСР та їх правам. В ній говориться, що «громадяни СРСР різних рас і національностей мають рівні права. Здійснення цих прав забезпечується політикою всебічного розвитку і зближення всіх націй і народностей СРСР, вихованням громадян у дусі радянського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму, можливістю користуватися рідною мовою та мовами інших народів СРСР. Яке б то не було пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян за расовими і національними ознаками, так само як і всяка проповідь расової або національної винятковості, ворожнечі або зневаги – караються за законом» [3].

У той час як в Конституції 1936 р. говорилося про «навчання в школах рідною мовою» (стаття 121), Конституція 1977 р. говорить лише про «можливість навчання в школі рідною мовою» (стаття 45) – це відображає широко розповсюджену практику того, що багато батьків воліли відправляти своїх дітей в російськомовні школи, а не в національні [4].

І все це ніби закріплює стаття 64, у якій говориться, що «обов'язок

кожного громадянина СРСР – поважати національну гідність інших громадян, зміцнювати дружбу націй і народностей Радянської багатонаціональної держави» [5].

В розділі «Національно-державний устрій СРСР» описано ті засади, на яких було побудовано радянську державу та принципи існування в ній національних республік, до числа яких входила Українська Радянська Соціалістична Республіка. У статті 70 зазначалося, що Союз Радянських Соціалістичних Республік – єдина союзна багатонаціональна держава, утворена на основі принципу соціалістичного федералізму, в результаті вільного самовизначення націй і добровільного об'єднання рівноправних Радянських Соціалістичних Республік. Також там було вказано, що СРСР уособлює державну єдність радянського народу, згуртовує всі нації і народності з метою спільного будівництва комунізму [6]. Що стосується цього федералізму, то він, на нашу думку, теж був фіктивним, бо у Радянському Союзі централізм, абсолютизм і тоталітаризм досягли вершини досконалості. Тому і національне питання розглядалося в такій державі як колоніальне, тільки його так не називали, а прикривали бутафорією федерації, видаючи її за реальність.

Також у статті 72 містилося положення про «право вільного виходу з СРСР», але аж до 1991 р. воно носило декларативний характер, бо так і не було розроблено механізму цієї операції. Ця стаття механічно перекочувала з Конституції 1924 р. в Конституцію 1936 р., а звідти і в брежнєвську Конституцію 1977 р. Сотні тисяч представників національних партійних кадрів і майже вся стара національна інтелігенція в союзних республіках були знищені в період ежовщини за звинуваченням у тому, що вони нібито хотіли скористатися цією статтею і вивести свою республіку зі складу СРСР. Л. Г. Лук'яненко в Україні і Айрикян у Вірменії, посилаючись на Конституцію СРСР 1977 р. про право кожної союзної республіки на вихід з СРСР, організували в своїх республіках рух за такий вихід. Природно, що вони зі своїми прихильниками були заарештовані і поміщені в концтабори на довгі строки. Те ж саме відбувалося в Естонії, Латвії та Литві, де масові репресії за опір радянському імперіалізму і його грубій русифікаторській політиці тривали до часів «перебудови».

В останньому пункті статті 76 говориться про те, що союзна республіка має свою Конституцію, яка відповідає Конституції СРСР і враховує особливості республіки [7]. Але продивившись Конституцію УРСР, яка була прийнята слідом за загальнорадянською у 1978 р, можна зробити висновок, що вона була просто переписана з неї, а отже окремого аналізу не потребує. Також у даній статті говориться, що «Союзна республіка – суверенна радянська соціалістична держава». Але що значить «суверенна держава» в юридичному сенсі цього слова? Візьмемо офіційна визначення цього поняття, оприлюднене радянською наукою: «державний сувере-

нітет – верховенство і незалежність державної влади, які проявляються у відповідних формах у внутрішній та зовнішньополітичній діяльності держави» [8]. Якщо за Конституцією 1924 р. в деяких питаннях республіки були умовно «суверенні», наприклад, в сфері народної освіти або народної охорони здоров'я, то тепер і ці галузі державного життя відійшли до компетенції центру.

В національних республіках були посади, які взагалі не довірялися націоналам: начальники гарнізонів, командувачі військовими округами. Всі засідання і збори вищих органів влади в національних республіках повинні були проводитися російською мовою, бо росіяни, які працювали там іноді десятиліттями, не повинні були вивчати місцеву мову, а національні працівники, починаючи від голови сільради, повинні були знати російську – інакше не можна було отримати відповідної посади.

Стаття 80 Конституції зазначала, що союзна республіка має право вступати у відносини з іноземними державами, укладати з ними договори і обмінюватися дипломатичними та консульськими представниками, брати участь у діяльності міжнародних організацій [9]. Яка ж конституційна практика існувала по даній статті? Україна і Білорусія входили до складу ООН і мали право голосувати на її засіданнях так, як голосував радянський посол, а в інших союзних «суверенних держав» справа йшла ще простіше. У складі їхніх урядів один з членів називався «міністром закордонних справ», але історична практика показує, що його право на будь-яку діяльність втілювалося виключно в рядках даної статті, й ніколи не застосовувалося на практиці.

Згідно Конституції СРСР 1977 р., вищим органом державної влади в держави теж вказувалась Верховна Рада СРСР, але кожен радянський громадянин знав, що найвищим органом державної влади був не сам державний орган, а партійний орган – Політбюро, яке навіть не було зазначено в Конституції. Згідно тієї ж Конституції, урядом СРСР була Рада Міністрів, а на ділі ним виступав Секретаріат ЦК і його відділи, яким прямо підкорялися формальні міністри СРСР.

Тільки одна стаття Конституції 1977 р. має реальну силу і точно відповідає радянській дійсності. Це стаття 6, яка говорить: «Керівну і спрямовуючу силу радянського суспільства, ядро його політичної системи, державних і громадських організацій становить Комуністична партія Радянського Союзу» [10].

Таким чином, Верховна Рада СРСР сама по собі не мала ніякої влади, якщо не вважати владою її обов'язок одностайно голосувати за закони і рішення, які їй підносили Політбюро і Пленум ЦК КПРС. Верховна Рада СРСР складалася з двох палат: Ради Союзу і Ради Національностей. Ці палати були рівноправні, як говорилося в статті 109. Згідно статті 110 цієї Конституції Рада Союзу і Рада Національностей складалася з рівного чис-

ла депутатів [11]. Рада Національностей обиралася по нормі: 32 депутати від кожної союзної республіки, 11 депутатів від кожної автономної республіки, 5 депутатів від кожної автономної області і один депутат від кожного автономного округу. З цього людина може зробити висновок, що тут справа організувалась так само, як і в старих радянських конституціях. Згідно з ними, в Раду Національностей посилали винятково представників корінної національності союзних республік і областей, щоб вислухати їх специфічні національні потреби і проблеми. Інакше кажучи, в Раду Національностей від РРФСР входили російські делегати, від України – українці, від Узбекистану – узбеки і т.д. Що ж стосується Ради Союзу, то туди входили депутати пропорційно чисельності населення кожної союзної республіки. Цілком нормально, що в силу того, що росіяни становили більшість населення СРСР, вони посилали більшість депутатів у Раду Союзу СРСР, плюс ще 32 депутати від РРФСР.

Для донесення до населення такої багатонаціональної держави як Радянський Союз, рішень владних органів, закони СРСР, постанови та інші акти Верховної Ради СРСР «публікуються мовами союзних республік» згідно ст. 116 Конституції [12].

Отже, звертаючись до Конституції 1977 р., можна стверджувати, що закріплені норми носили деклараційний характер та були покликані денационалізувати населення республік Радянського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик : принята на внеочередной 7 сессии Верх. Совета СССР 9 созыва 7 окт. 1977 года. – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1977. – 136 с.
2. Там само.
3. Там само.
4. Там само.
5. Там само.
6. Там само.
7. Там само.
8. Большая Советская Энциклопедия (В 30 томах.) Гл. ред. А.М. Прохоров. Изд. 3-е. М., «Советская энциклопедия», 1976. Т.25. Струнино – Тихорецк. 1976. – С. 26.
9. Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик: принята на внеочередной 7 сессии Верх. Совета СССР 9 созыва 7 окт. 1977 года . – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1977. – 136 с.
10. Там само.
11. Там само.
12. Там само.

ПРАВО УЧНІВ НА ВОЛОДІННЯ І ВІДСТОЮВАННЯ СВОЇХ ПРАВ

В умовах сьогодення питання, що стосуються прав людини популярні та широко коментовані. Водночас, в аспекті прав людини, мало приділяється уваги правам дитини. У світі домінує правова охорона дорослих, завдяки їх психічної і фізичної зрілості, а дитина потребує виняткового захисту та реалізації своїх прав. Дитина є людиною, тому також є суб'єктом усіх прав людини, однак, не всі права можуть нею використовуватись автономно. Місцем, де права дитини повинні бути реалізовані всі без винятку є базові освітні установи, в першу чергу, це школи.

Варто звернути увагу, що стаття 4 Конвенції про права дитини [1] (далі Конвенція) зобов'язує держав-учасниць вжити всі необхідні законодавчі, адміністративні та інші заходи для здійснення прав, визначених у Конвенції. Водночас, в Конвенції закріплює право вільно висловлювати свої думки [1, ст. 13], що включає право шукати, отримувати і передавати інформацію, а також накладає на держав обов'язок поширювати це право як серед дітей, так і дорослих. У Конституції України, посилення на вищевказані права, ми знаходимо у статті 34, яка закріплює, що «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір»[2].

Особливе значення для реалізації цього права серед дітей мають статuti школи. «Статут повинен визначати права і обов'язки учнів, види заохочень і покарань, що застосовуються у відношенні учнів, процедуру звільнення від покарання і процедуру подачі скарг у разі порушення прав учня» [3, ст. 169-170]. Ознайомитися з статутом повинен кожен учень та співробітник школи, шляхом розміщення його, наприклад, у шкільній бібліотеці, або на сайті школи. Враховуючи норми закону, необхідно поставити статут у місці, до якого кожен учень мав би доступ для ознайомлення при потребі. Однак, практика показує, що, всупереч правилам і рекомендаціям, статут школи не є документом широко відомим.

Варто зазначити, що про права дитини в школі згадують в контексті виконання ними обов'язків. Нерідко надання права учневі залежність від виконання ним зазначеного зобов'язання. На думку автора, це впливає з

повного нерозуміння ідеї прав людини, що призводить до того, що збірки прав учня часто складаються з порожніх декларацій. Також це призводить до помилкової інтерпретації, що можна позбавити права за невиконання зобов'язань.

Крім того, з права на знання і відстоювання своїх прав впливає, що кожен учень має право знати про свої права і матеріальні відшкодування, які йому належать у разі порушення цих прав. Учні також можуть відстоювати свої права через складання висновків у своїх навчальних закладах. Директор та вчителі зобов'язані розглядати і давати відповідь на будь-яке звернення учня в розумні терміни. Це призведе до кращого функціонування та управління даною системою.

Таким чином, практика показує, що стан дотримання прав учня в школі в Україні має незадовільний результат. Це відбувається через нестачу знань як серед учнів, так і вчителів про права учня. Отже, потрібно підвищувати кваліфікацію працівників сфери освіти, шляхом освітніх програм в цій сфері, для ознайомлення з існуючим національним законодавством та міжнародними принципами захисту прав дитини. Як результат, будуть сформульовані відповідно до міжнародних стандартів права учнів в статутах та механізми їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – Стор. 205.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Jaros P. J. Rzecznik Praw Dziecka. Ustawodawstwo i praktyka / P. J. Jaros. – Warszawa, 2004. – С. 169-170.

Буроменська Н.Л.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Засць А.П.

ІДЕЯ ЗАБОРОНИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ В ІСТОРІЇ ПРАВОВОЇ ДУМКИ

1. Витоки заборони зловживання правом можна побачити в римському праві. Саме там зустрічаються ідеї про позбавлення дій, які є зловжи-

ванням правом, захисту законами. Зокрема, в Інституціях, які є складовою частиною Юстиніанівської Кодифікації, йдеться про те, що держава вимагає, щоб володільці правами не користувались ними «неправильно» (*nesuarequismaleutatur*, §2, VI, 8) [1, с.1228]. Такі думки висловлювали римські юристи Цельзій, Ульпіан. З неправомірності зловживання правом виходять Пандекти (основна, найбільша частина Юстиніанівської Кодифікації). Положення юриста Павла пішло ще далі: допускалося покладення позитивного обов'язку, хоча б і проти волі особи, до здійснення таких дій, які для неї не приносять шкоди, а для інших осіб виявляються корисними.

З рецепцією римського права концепція заборони зловживання повернулася. Доктрина пандектного права ще у XVI-XVIII століттях розглядала положення про зловживання не як обмежені в своєму значенні вузькими рамками тих конкретних обставин, з приводу яких вони виражались, а як загальний принцип пандектного права.

2. Розвиток доктрини зловживання правом, закладеної Пандектами, активно відбувався в XIX ст. Так, на рубежі XVIII і XIX століть в Пруському ландректі була висловлена думка про позбавлення зловживання правом покровительства закону, якнайменше, в трьох місцях (1 ч. Tit.8, §27, 1 ч. Tit.6, §37, 2 ч. Tit.20, §516), в тому числі згадувалася загроза покарання для того, хто з переліку можливих способів використання належного йому права вибирає через злобу до іншої особи такий спосіб, який приносить останній безпосередню шкоду [1, с.1228].

В Австрії ж переважали індивідуалістичні погляди та превалювало інше тлумачення згаданих місць Інституцій і Пандектів: приймалось, що сказане в них стосується до особливих обставин і не підлягає розширеному тлумаченню. Загальним правилом визнавалася «природня» свобода управомоченого розпоряджуватися на свій власний розсуд. Тим більш дивним виглядає факт, що при здійсненні заходів проти зловживання правом, що відродилися в середині XIX ст, говорили про новизну та переверот в «правосвідомості». Як констатував дослідник цього питання Штайнбах, вже в останні десятиріччя XIX ст. не зустріла співчуття інших пандектистів «добра, стара» теза, повторена Arnds'ом: використання права – справа вільного розсуду і здійснюється безперешкодно, навіть якщо вона приносить шкоду іншим і не приносить користі управомоченому.

3. Наприкінці XIX – на початку XX ст. в континентальній Європі дії, що могли розглядатися як зловживання правом, не підлягали в тому чи іншому обов'язку захисту законом чи судом. Так, в німецькому законодавстві (§226BGB) [1, с.1229] містилася норма про недопустимість реалізації права, якщо воно має своєю метою виключно завдання шкоди іншій особі. Таким чином німецьке законодавство заборонило зловжи-

вання правом не взагалі, а дещо зовсім вужче – шикану. Швейцарський Цивільний кодекс 1907 року забороняв «явне зловживання правом» (ст.2). При цьому, зловживання правом було тісно пов'язане з поняттям «недобросовісності» і позбавляло покровительства тільки такі дії, які викликані особливими мотивами. В Франції на початку ХХ ст. заборона зловживання правом не була нормативно закріплена, але досить твердо застосовувалась (приблизно в обсязі швейцарського законодавства) судовою практикою. Після Першої світової війни в країнах Західної Європи було прийнято багато законів з різними нормами, які боролися в інтересах суспільства з зловживання правом з боку окремих його членів.

4. В радянському цивільному законодавстві спеціальної норми про заборону зловживання правом спочатку не було. Але згодом така норма все-таки з'явилася (ст. 5 ЦК УРСР).

5. 25-26 березня 2011 року на 86-му пленарному засіданні Венеціанської комісії була оголошена доповідь «Про верховенство права». Звіт, що прозвучав у доповіді, побудований на аналізі підходів до розуміння верховенства права в міжнародно-правових документах, конституціях та законодавстві низки країн, а також науковій літературі. В ньому зазначено, що комісія прийшла до консенсусу щодо обов'язкових елементів поняття «верховенства права», до яких належать: 1) законність; 2) правова певність; 3) заборона свавілля; 4) доступ до правосуддя у незалежних та неупереджених судах, в тому числі судовий контроль за адміністративними актами; 5) дотримання прав людини; 6) недискримінація та рівність перед законом [2].

Комісією було підкреслено важливість такого елемента як складової принципу верховенства права як «заборона свавілля» (інакше кажучи «заборона зловживання»). Щодо тлумачення цього поняття, то в п. 52 Звіту зазначено, що «хоча свобода розсуду може бути необхідна для здійснення ряду урядових завдань в сучасних складних суспільствах, такі повноваження не повинні здійснюватися свавільним чином. Схоже здійснення повноважень може призвести до прийняття по суті несправедливих, нерозумних, нераціональних чи подавляючих свободу рішень, що було б несумісним з поняттям верховенства права.

6. Ідея заборони зловживання правом була сприйнята законодавством України після проголошення нею незалежності, а особливо після прийняття Конституції України 28 червня 1996 року. В статті 8 Конституції України визнано, що в Україні діє принцип верховенства права. Ознаки принципу верховенства права відображені в її статтях 8, 21-68, 75-94, 124-129. [3].

Надзвичайно важливими статтями Конституції України, які безпосередньо пов'язані із заборонаю зловживання правом є стаття 21:

«Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними», стаття 24: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом» та стаття 64: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції» [3].

7. Наразі триває процес удосконалення чинних норм Конституції України. В Проекті змін до Конституції України в частині правосуддя, пропонується визначити верховенство права однією з основних засад судочинства, шляхом внесення змін в статтю 129 Конституції України [4]. Також пропонується змінити статтю 68 Конституції, України, де зазначити, що “жодне із закріплених в цій Конституції прав і свобод не може тлумачитись всупереч суті основного права або як таке, що надає право займатися або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування прав і свобод або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це дозволяє Конституція України. Обмеження на здійснення прав і свобод, передбачені цією Конституцією, не можуть бути застосовані для досягнення інших цілей ніж ті, для яких вони були встановлені.”

Таким чином, заборона зловживання правом є важливою складовою принципу верховенства права. Удосконалення норм Конституції України, повинно призвести до розгорнутого закріплення його як важливого конституційного принципу.

Список використаних джерел:

1. Энциклопедия государства и права: под ред. Стучка П/ Том.1. – Москва: Издательство коммунистической академии, 1925-26.
2. Европейская Комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия) Доклад о верховенстве права. Утвержденный Венецианской комиссией на 86-й пленарной сессии (Венеция, 25-26 марта 2011 года) // <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282011%29003rev-rus>
3. Конституція України Офіційний вісник України від 01.10.2010., / № 72/1 Спеціальний випуск /, стор. 15, стаття 2598.
4. Проект змін до Конституції України в частині правосуддя // <http://constitution.gov.ua/work/item/id/13>

Вайнагій М.В.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: д.ю.н., проф. А.П. Заєць

СУДОВА РЕФОРМА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Проект нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який був поданий Президентом України і зареєстрований у ВРУ 30.05.2015 під номером 4734, народні обранці проголосували вже 02 червня цього року разом зі змінами до Конституції України в частині правосуддя. Зосередимо свою увагу на основних новелах цього закону.

Найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд. Систему судоустрою складають: місцеві суди, апеляційні суди та Верховний Суд.

Для розгляду окремих категорій справ в системі судоустрою створюватимуться вищі спеціалізовані суди (Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд).

Щоб стати суддею апеляційного суду серед інших вимог, зокрема, необхідно буде мати стаж роботи суддею не менше п'яти років.

До складу Верховного Суду входитимуть судді у кількості не більше двохсот.

У складі Верховного Суду діятимуть: Велика Палата Верховного Суду; Касаційний адміністративний суд; Касаційний господарський суд; Касаційний кримінальний суд; Касаційний цивільний суд.

Суддею Верховного Суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, а також відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше десяти років; 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років; 4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1 – 3 цієї частини, щонайменше десять років.

Таким чином, суддею Верховного суду може стати особа, яка раніше більше 10 років займалася адвокатською практикою, науковою роботою або ж сукупно і тим і іншим.

Велика Палата Верховного Суду буде постійно діючим колегіальним органом Верховного Суду, до складу якого входитимуть двадцять один суддя Верховного Суду.

Новеллою Закону є моніторинг способу життя судді.

З метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам, проводитиметься моніторинг способу життя судді відповідно до закону.

Крім стандартної декларації про доходи судді будуть подавати додатково ще дві декларації: декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді.

Громадська рада доброчесності при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України складатиметься з двадцяти членів.

До складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України обиратимуться (призначатимуться) шістнадцять членів.

Організаційними формами суддівського самоврядування будуть збори суддів, Рада суддів України та з'їзд суддів України.

Суддівське самоврядування в Україні здійснюватиметься через: 1) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Пленум Верховного Суду; 2) Раду суддів України; 3) з'їзд суддів України.

Щодо прикінцевих та перехідних положень.

Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, але не раніше дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)».

Протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом: утворюється Верховний Суд, призначаються судді Верховного Суду за результатами конкурсу.

Верховний Суд створюватиметься на матеріально-технічній базі ВСУ, ВССУ, ВГСУ, ВАСУ.

Верховний Суд розпочне роботу за умови призначення щонайменше шістдесяті п'яти суддів Верховного Суду за результатами конкурсу.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд утворюються та проведення конкурсів на посади суддів у цих судах мають бути оголошені протягом дванадцяти місяців з дня набрання чинності цим Законом.

Повноваження суддів, призначених на посаду строком на п'ять років до набрання чинності цим Законом, припиняються із закінченням строку, на який їх було призначено.

Судді, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням такого строку, можуть бути призначені на посаду судді після підтвердження їх відповідності займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності за результатами кваліфікаційного оцінювання, що проводиться в порядку, встановленому цим Законом.

Кандидати на посаду судді, які були зараховані до резерву на заміщення вакантних посад суддів та включені до рейтингового списку, у разі

якщо закінчення трирічного строку припало на період одного року до набрання чинності цим Законом, а також кандидати, щодо яких на день набрання чинності цим Законом внесені рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, але яких не призначено на посаду судді, мають право взяти участь у доборі на посаду судді у порядку, встановленому цим Законом, без складання відбіркового іспиту та проходження спеціальної підготовки. Такі кандидати повторно складають кваліфікаційний іспит та беруть участь у конкурсі на зайняття посади судді відповідно до результатів такого іспиту.

Матеріали та рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про обрання суддів безстроково, щодо яких на день набрання чинності цим Законом Верховною Радою України рішення не прийнято, направлятимуться Верховною Радою України до Вищої ради правосуддя протягом десяти днів з дня набрання ним чинності. Вища рада правосуддя на своєму засіданні у пленарному складі вирішуватиме питання щодо кожного судді про його призначення або відмову у призначенні з одночасним поверненням матеріалів Вищій кваліфікаційній комісії суддів України.

Вищій кваліфікаційній комісії суддів України протягом тридцяти днів з дня набрання чинності Законом необхідно буде затвердити форми декларацій родинних зв'язків судді та кандидата на посаду судді, форму декларації добросовісності судді, а також оприлюднити затверджені форми декларацій на офіційному веб-сайті Комісії;

Отже, підсумовуючи викладене та проводячи паралель між старим і новим законами про судоустрій і статус суддів, можна дійти до висновку, що судова реформа в Україні впроваджується. Залишається питання ефективної реалізації цих новел на практиці та контроль зі сторони громадськості.

Разом з тим, залишається невирішеним питання введення процесуальних фільтрів з метою зниження навантаження на суди вищих інстанцій. Оскільки процес формування Верховного Суду триватиме деякий час, є загроза, що подані справи та матеріали до судів касаційних інстанцій будуть розглядатися із затримкою.

Ще одним виходом із ситуації могли б стати обмеження розглядати в касаційному порядку певні категорії справ, як наприклад, про виплату аліментів, оскільки це типові справи, розгляд який можна завершувати на апеляційній стадії.

Зважаючи на судову практику деяких європейських країн, якщо судові рішення однакове в першій та апеляційній інстанціях, касаційна скарга подаватися не може. Узагальнивши судову практику за певними категоріями справ, можна також прийти до висновку щодо введення інших обмежень або ж заборон щодо касаційного оскарження судових рішень. Таким чином, Верховний Суд, як найвищий судовий орган в державі, міг би

більше зосередити свою увагу на забезпеченні єдності судової практики та однакового застосування нижчими судами норм матеріального і процесуального права.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996, № 30, стаття 141; Офіційний вісник України від 01.10.2010, № 72/1, Спеціальний випуск, стор. 15, стаття 2598;
2. Проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 30.05.2016 № 4734;
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» Офіційний вісник України від 30.07.2010, № 55/1/, стор. 7, стаття 1900, код акту 52172/2010.

Вангородська Г.І.
керівник ЮФ “L&A Group”
член Київської організації “Асоціації українських правників”

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ УСІХ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

У Конституції України закріплені принципи здійснення судочинства, забезпечення яких повинно супроводжуватися неухильним їх дотриманням. Одним з таких принципів є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, реалізація якого повинна вдосконалити правове становище учасників судового процесу та забезпечити прийняття законного та справедливого рішення у справі. В зв'язку з цим, дана стаття буде присвячена встановленню змісту та функцій засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Окремі питання поставленої проблеми було досліджено такими вченими, як: А. М. Колодій, І. Г. Побірченко, Д. М. Притика, О. С. Явіч, О. В. Вашанова, О. Ф. Ворнов, С. С. Єгоров, О. О. Уварова, Я. Ф. Федорчук, Д. І. Фулей.

Принцип рівності усіх громадян перед законом і судом закріплені в ст. 24 та п. 2 ч. 3 ст. 129 Конституції України. Рівність усіх громадян перед законом і судом та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України а

й фундаментальними цінностями світового співтовариства. Про даний факт свідчать численні міжнародно-правові акти що стосуються питань захисту прав і свобод людини й громадянина, а саме: ст.14 та ст. 26 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р.; ст.14 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р.; ст.1 Протоколу № 12 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р., які ратифіковані Україною та ст. 1, ст. 2, ст. 7 Загальної декларації прав людини 1948 р.

Реалізація засади рівності перед законом і судом під час судового розгляду має велике практичне та теоретичне значення. Оскільки, саме завдяки реалізації даного принципу відбувається гарантування прав і свобод осіб. Для повного розуміння даної проблеми необхідно визначити, що зміст принципу рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом складається з трьох категорій, які у своїй сукупності створюють четверту, а саме: рівність; рівність перед законом; рівність перед судом; рівність перед законом і судом. Це зумовлює розвиток системи судочинства України, виконання її завдань, а також неухильне дотримання принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації. Оскільки, на думку Ю. С. Педько, вдосконалення засобів захисту прав і свобод громадян України є не лише невід'ємною складовою загального процесу формування правової держави, а й важливою умовою оптимального закріплення правового статусу людини й громадянина, засобом забезпечення реалізації та захисту суб'єктивних прав громадян у сфері виконавчої влади й місцевого самоврядування [1].

Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом необхідно розуміти як рівність учасників перед правосуддям [2].

Значення засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом полягає в тому, що вона: є основою миру, спокою, прогресу в розвитку суспільних відносин; є складовим елементом засади верховенства права та справедливості, є їх базовим уставним елементом; є основою судочинства та становить підвалину для застосування аналогії права; є також гарантією правосуддя, забезпечення прав і свобод людини, законних інтересів фізичних і юридичних осіб; забезпечує узгодженість норм матеріального та процесуального права; є основою тлумачення суб'єктом правозастосовної діяльності (судом) норм права, виступаючи орієнтиром в їх розумінні; служить основою й вихідним положенням для вдосконалення окремих інститутів і правових норм процесуальних галузей права, розвитку процесуально науки й процесуальних гарантій правосуддя [3].

Дуже часто в судовому процесі протистоять публічний і приватний інтереси, можуть поєднуватися повноваження правосуддя й судового контролю за правомірністю діяльності органу публічної адміністрації. У суперечці громадянина з державою для судді особливе значення має спра-

ведлива, об'єктивна оцінка дій органу публічної влади, облік пріоритету прав і свобод людини й громадянина [4].

Вказане демонструє, що попри значний ступінь диспропорції в захисті прав, свобод і законних інтересів особи й держави на користь першої (а це природно адже попри формально-юридичну рівність сторони фактично не є рівноправними в суспільне відносинах, держава майже завжди домінує), захист інтересів держави є також важливим напрямом діяльності судів [5].

Саме тому дотримання принципу рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом є однією з найважливіших умов судового провадження.

Принцип рівності учасників процесу перед законом і судом визначає відсутність будь-яких обмежень та наданні переваг із боку суду учасникам процесу щодо реалізації їх матеріальних і процесуальних прав, а також застосування законів щодо правовідносин, учасниками яких вони є [6].

Отже, можна виділити особливі умови для реалізації конституційної засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом:

1. Закріплення засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом у Конституції України
2. Особлива, як для кожної держави, в тому числі України, система органів судової влади, їх статус.
3. Наявність матеріальних та процесуальних гарантій цієї засади судами України.
4. Застосування диференційованої процесуальної процедури до різних видів юридичних справ, що суворо регламентована.

Виходячи з вищенаведеного, необхідно наголосити, що конституційний принцип рівності осіб перед законом і судом гарантує кожному, незважаючи на будь-які його індивідуальні ознаки, однакові можливості для реалізації прав, свобод і законних інтересів, покладення на осіб, які знаходяться в однаковому правовому становищі, рівних обов'язків, а також недопустимість дискримінації в діяльності державних органів і посадових осіб.

Проте, навіть, будучи формально проголошеним та нормативно закріпленним, конституційний принцип рівності перед законом і судом вимагає свого забезпечення, тобто вжиття заходів, здатних зробити можливість його втілення в правозастосовну практику реальною [7]. Отже, правовий механізм реалізації принципу рівності перед законом і судом в свою чергу складається із сукупності нормативних та організаційних елементів. Основними напрямками забезпечення цього принципу в загальному вигляді є: існування процесуальних норм, які забезпечують реалізацію рівності перед законом і судом; втілення ідеї рівності в правозастосовну діяльність органів суду, прокуратури, досудового розслідування та їх посадових осіб; підвищення рівня правової культури населення, подолання правового нігілізму.

Список використаних джерел:

1. Педько Ю.С. Становлення та правове регулювання адміністративної юстиції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Ю.С. Педько; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України – К., 2004. – 16 с.
2. Костенко М.А. Зміст і функції рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом як конституційної засади судочинства в Україні. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014 № 9-2 том 2 – С.42.
3. Костенко М.А. Зміст і функції рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом як конституційної засади судочинства в Україні. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014 № 9-2 том 2 – С.44.
4. Судебная власть / под ред. И.Л. Петрухина. – М.: ООО «ТК Велби», 2003. – 720 с.
5. Щавінський Р.В. Судова влада у якості першооснови розуміння призначення адміністративної юстиції/ В.Р Щавінський // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2013. – Вип. 6-1(1). – С 226-228.
6. Костенко М.А. Особливості дотримання засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом в адміністративному судочинстві. // www.pap.in.ua/4_2014/58.pdf
7. Мамка Г.М. Рівність перед законом і судом – Конституційна засада кримінального провадження, її сутність і зміст. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014 № 9-2 том 2

Вороніна О.О.

*ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК»
магістратура, спеціальність «Правознавство»,
юридичний факультет, заочна форма*

НЕОБХІДНІСТЬ ПРИВЕДЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СФЕРІ ТЕЛЕБАЧЕННЯ ТА КАБЕЛЬНОЇ РЕТРАНСЛЯЦІЇ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Культурне життя будь-якої країни збагачується творчим генієм її авторів. Для подальшого розкриття їх таланту та заохочення їх творчої діяльності потрібен стимул у вигляді своєчасної та справедливої винагороди в обмін на дозвіл використання їх творів. Грамотне та ефективне управ-

ління правами інтелектуальної власності в решті решт впливає на національну економіку країни та розвиток медійної сфери.

За останні роки правовий нігілізм вітчизняних користувачів в сфері використання прав інтелектуальної власності набув величезних масштабів. Піратська ретрансляція підриває зусилля нашої держави, які направлені на захист авторських прав.

На сьогоднішній день відбувається розвиток сфери інтелектуальної власності, зокрема аудіовізуального і кінематографічного ринків. Зростає сегмент кабельного телебачення: згідно даних Державної служби статистики України, на Україні діє більш ніж 700 провайдерів програмної послуги, які мають близько 5 млн. абонентів.

Проте, провайдери програмної послуги вже багато років порушують вітчизняне законодавство в якому передбачені мінімальні ставки винагороди за використання об'єктів авторських і суміжних прав авторам, композиторам, поетам, режисерам, виконавцям та ін., чим багато років порушуються їх конституційні права [4, дод. 6], [5].

Тому дуже важливо, щоб відповідні органи державної влади звернулися до досвіду провідних зарубіжних країн з метою вивчення, аналізу та впровадження такого досвіду та приведення законодавства України у сфері інтелектуальної власності до законодавства ЄС задля її подальшого вступу до Європейського Союзу.

В прийнятій Верховною Радою новій редакції закону “Про судоустрій і статус суддів” передбачено створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, що безумовно є важливим кроком для посилення захисту інтелектуальної власності. Але тим не менш, аудіовізуальний ринок поки що залишається вкрай уразливим і потребує удосконалену систему захисту.

Основними ключовими проблемами залишаються:

1) недосконала практика врегулювання питань охорони інтелектуальної власності в діяльності супутникових та кабельних операторів (провайдерів програмної послуги). Так, якщо принципи Європейського законодавства визнають виключне право автора дозволяти кабельним операторам передачу через кабель їхніх власних програм та аудіовізуальних творів, то в Україні правовий статус передачі через кабель інших програм, що не є власністю організацій мовлення, є відкритим питанням [6];

2) необхідність термінового доопрацювання законодавства про телебачення і радіомовлення, в якому необхідно чітко розмежувати терміни «передача», «програма» і «аудіовізуальний твір», надати визначення цих термінів або їхніх аналогів у Законах України «Про телебачення і радіомовлення», «Про авторське право і суміжні права»;

3) відсутність чіткого регулювання діяльності організацій колективного управління (ОКУ) в сфері використання майнових прав власників аудіовізуальних та кінематографічних творів. На особливу увагу заслу-

гове норма Директиви 93/83/ЄЕС, за якою використання об'єктів авторського права і суміжних прав способом кабельної ретрансляції має здійснюватися виключно через організації колективного управління, включаючи тих суб'єктів, з якими в організацій не має відповідного договору на управління [3, ст. 1(4), ст.9]

В свою чергу, в Україні присутня практика укладення договорів між ефірними каналами мовлення та кабельними операторами (провайдерми), в яких передбачається надання гарантій однієї сторони іншій у вирішенні питань захисту інтелектуальної власності авторів аудіовізуальних та кінематографічних творів, що ганебно порушує їх безпосереднє конституційне право розпоряджатись самостійно своєю власністю [1, ст.41] та отримувати закріплену за ними чинним законодавством винагороду через організації колективного управління.

Враховання окреслених питань та приведення українського законодавства в сфері інтелектуальної власності до міжнародних та європейських стандартів допоможе не тільки збільшити виплати винагороди суб'єктам авторських і суміжних прав в аудіовізуальній сфері і таким чином створити сприятливий клімат для подальшого розвитку творчого потенціалу, но і значно збільшити надходження до державного бюджету за рахунок сплати податків від отриманої винагороди.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141

2. Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.1993р. (редакція від 13.01.2016р.)// Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Директива Ради 93/83/ЄЕС “Про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав при застосуванні їх до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції” від 27 вересня 1993 року//Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 січня 2003р. № 72 // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опубліковани з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань» від 18 січня 2003 р. N 71 // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Рекомендації для телерадіоорганізацій та провайдерів програмної послуги щодо публічного використання об'єктів авторського права і суміжних прав//Офіційний веб-портал Державного служби інтелектуальної власності України – Режим доступу : <http://sips.gov.ua>

ЛОБІСТЬСКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У наукових тезах розкриваються проблемні аспекти щодо витоків лобістської діяльності, її значення для поєднання інтересів суспільства та держави, формування виважених та адекватних державницьких рішень. Наголошено на важливому досвіді США з питань лобістської діяльності. Підкреслено важливість законодавчого вирішення питань щодо лобістської діяльності в Україні.

Просування нашої держави по шляху демократичних, державно-правових перетворень тісно пов'язано не лише із реформуванням системи державної влади, а також із становленням інститутів громадянського суспільства, визначення меж та механізмів їхнього впливу на ухвалені у державі рішення. Як показує міжнародний та національний досвід, саме під впливом громадських інституцій, уповноважені органи державної влади здатні приймати адекватні, суспільно виважені акти.

У демократичних умовах громадяни мають рівне право на участь у державних справах. Як відомо, ст. 38 Конституції України закріплює, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування[1]. Це означає, як пасивну, так і активну їх роль шляхом формування державних інституцій, участі в них. У свою чергу, ухвалюючи державно-владні рішення, держава впливає на соціально-економічне та правове становище окремих громадян, їх груп, інших суб'єктів правових відносин. За таких обставин, виникає зворотня суб'єктивна зацікавленість у суб'єктів політичних відносин, а в окремих випадках, інших інститутів громадянського суспільства (суб'єктів господарювання) щодо прийняття необхідних рішень, у зв'язку із чим, відбувається застосування механізмів тиску на владні органи, посадові особи з метою досягнення бажаного результату. При цьому, часто застосовуються механізми лобіювання.

Принагідно відзначити, що за своєю суспільно-політичною суттю, «лобізм» – це дії або діяльність організацій або окремих громадян, спрямована на здійснення впливу (тиску) на ухвалення (зміну, скасування) законів, або інших актів законодавства (адміністративних рішень) спира-

ючись на підтримку депутатів, посадовців, політичні партії та групи, інститути громадянського суспільства, засоби масової інформації. У такому контексті лобізм виступає складним політико-правовим механізмом відстоювання різного роду інтересів пов'язаних із впливом на окремі сфери суспільного життя.

Суб'єктами лобістської діяльності виступають представники профспілок, ділові асоціації, громадсько-політичні об'єднання, комітети, комісії. Лобістські організації ставлять своєю метою здійснювати вплив на законодавчі акти, діяльність партій, результати виборів.

В умовах сьогодення наша держава стоїть перед проблемою щодо унормування відносин з питань лобістської діяльності, визначення меж взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів державної влади з питань ухвалення суспільно важливих рішень. У юридичній літературі наголошується, що «лобізм наділений, в цілому, демократичним потенціалом. Навіть за певної суперечливості сукупного впливу на парламент чи уряд лобісти вносять позитивний вклад у демократичність обговорення і прийняття рішень, відображаючи різноманіття соціальних і політичних інтересів. Постійне коригування діяльності органів влади відповідно до динаміки змін інтересів громадянського суспільства забезпечує взаємоприсотування і взаємодію влади й суспільства, що є основним завданням лобізму» [2, с.7].

Достатньо конструктивним у цьому плані є досвід США. Як відомо у США діє федеральний закон про регламентацію лобістської діяльності (1946 р.) на підставі якого будь-яка особа, що за плату, або з інших міркувань веде діяльність, щоб чинити вплив на ухвалення чи відхилення будь-якого законодавчого акта в Конгресі, перш ніж розпочати дії в цьому напрямі, має обов'язково зареєструватися у Конгресі та в письмовій формі й під присягою надавати відомості: а) про себе; б) особу, котру вона представляє, та в чіїх інтересах працює або виступає; в) термін виконання цих обов'язків; г) щоквартальні витрати та джерела фінансування лобістських дій [3].

В Україні не ухвалено закону, який би у певний спосіб регламентував лобістську діяльність. Це створює умови, коли лобістська діяльність не знаходиться у полі зору держави. Тому правила лобістської діяльності відсутні а, відтак, досить часто вона здійснюється у не правовий спосіб, пов'язаний із вчиненням правопорушень, у тому числі і корупційних. За таких обставин в Україні розважається так звана «некерована» лобістська діяльність, яка ведеться за участю різного роду лобістських суспільно-політичних організацій (груп) до яких часто включаються політичні, державні, громадські діячі, чиновники тощо. У цій ситуації, ми часто спостерігаємо внесення законопроектів, ухвалення законів або інших актів законодавства, які не маючи жодних соціальних, економічних, правових

підстав, ведуть до лобіювання одних економічних бізнес інтересів над іншими. Показовим свого часу був законопроект, який передбачав націоналізацію відомого в Україні «Приватбанку» (проект Закону «Про заходи спрямовані на націоналізацію публічного акціонерного товариства комерційного банку “ПриватБанк”, реєстр.№2365 від 12.03.2015 р.) [4].

Слід відзначити, що ще у 2010 році на розгляд Верховної Ради України було внесено проект закону про регулювання лобістської діяльності в Україні (проект Закону «Про регулювання лобістської діяльності в Україні», реєстр. №7269 від 20.10.2010р.) [5], який спрямований на встановлення правових та організаційних засад державного регулювання лобістської діяльності в Україні. Цим проектом, зокрема, передбачалось, що лобіювання – законний вплив зареєстрованих та акредитованих в установленому порядку осіб (лобістів), який здійснюється на замовлення, на органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час розробки та прийняття (участі у прийнятті) ними нормативно-правових актів. Також передбачалось, що дія цього Закону поширюється на правовідносини, що виникають між лобістами і органами державної влади та місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, під час розробки та прийняття нормативно-правових актів, а також на правовідносини що виникають між лобістами та замовниками під час надання лобістських послуг.

Ураховуючи політичну складову, а також очевидні недоліки законопроектів пов'язаних із відсутністю достатніх та адекватних механізмів впливу інститутів лобістської діяльності щодо ухвалюваних в державі законів та інших важливих актів законодавства, рішень, вони не були підтримані. Разом із тим, у правовому сенсі, якщо взяти до уваги міжнародний, у тому числі європейський досвід[6, с. 3-6], доречно було б виробити оптимальну модель лобістської діяльності, як складової ухвалення суспільно прийнятних та належним чином обґрунтованих рішень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – С. 141.
2. Одінцева О.О.Правове регулювання лобізму в сучасній Україні (загальнотеоретичне дослідження): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Олена Олексіївна Одінцева ; Одеська національна юридична академія. – О., 2008. – 21 с.
3. Роговець В. Лобіювання в регіонах: різні підходи і різні інтереси // Український Регіональний Вісник. – 2000. – № 3.
4. Про заходи спрямовані на націоналізацію публічного акціонерного товариства комерційного банку “ПриватБанк”: законопроект, реєстр.№2365 від 12.03.2015р.: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54369.
5. Про регулювання лобістської діяльності в Україні: законопроект, ре-

єстр.№7269 від 20.10.2010 р.: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=38796.

6. Бризіцький М. Правовий механізм лобіювання у європейських між-державних правових системах/М. Бризіцький // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (12–13 лютого 2015 р.): у 2 ч. Ч. 1. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. – С.3-6.

Горєлова В.Ю.

*к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ОСОБИ НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ

Згідно з Конституцією України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3). Це означає, що забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Основний Закон гарантує право на недоторканість особи, на повагу до її гідності, честі й свободи. Також гарантовано право кожного на відшкодування шкоди (майнової та матеріальної) державою, завданою незаконними діями органів досудового розслідування, прокуратури та суду (ст. 56) [1]. Законом України «Про відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» (1994) конкретизується, що завдана шкода відшкодовується державою в повному обсязі і незалежно від вини посадових осіб органів досудового розслідування, прокуратури та суду [2].

На підставі даних Головного слідчого управління СБУ, Головного управління МВС України в м. Києві та Прокуратури міста Києва за 2012-2015 роки за реабілітуючими підставами була закрита вагома кількість кримінальних справ за реабілітуючими підставами. Втім на розгляд до місцевих загальних судів за зверненнями громадян про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду надійшло значно менше справ, що свідчить про те, що законні права та інтереси не всіх осіб були захищені.

Україна, визнавши на рівні Основного Закону відповідальність за власні органи, зобов'язана здійснювати активну соціальну роль в інтересах

всіх осіб і кожної людини окремо, спрямовувати дії власних органів ефективно виконувати свої функції з чітким дотриманням прав і свобод людини. Якщо ж гарантування інтересів особи перестає бути пріоритетною діяльністю правоохоронних органів та суддів, то держава перестає бути правовою, оскільки руйнує ті цінності, задля утвердження яких вона була створена. Сьогодні, очевидно, що в існуючих умовах демократичної правової держави відносини «держава – особа» потребують суттєвих змін.

Наша держава вступивши до Ради Європи (1995), і ратифікувавши 17 липня 1997 року Конвенцію про захист прав людини та основних свобод зобов'язалась дотримуватись її положень та привести внутрішнє законодавство у відповідність до положень Конвенції. Так, відповідно до ч.5 ст.5 Конвенції, кожен, хто був незаконно арештований, затриманий чи засуджений має право на відшкодування шкоди [3].

Аналіз рішень Європейського Суду свідчить про те, що відповідальність держави перед особою за незаконне кримінальне переслідування має на меті:

1. Зупинити протиправне діяння (наприклад, незаконне довготривале тримання особи під вартою);
2. Повністю відшкодувати завдану шкоду (матеріальну та моральну);
3. Забезпечити сатисфакцію, що вміщує відповідні гарантії неповторності аналогічних правопорушень в майбутньому.

Згідно наведеного, відповідальність держави перед особою, яка невинно потерпіла внаслідок незаконного кримінального переслідування обумовлює необхідність вирішення цієї проблеми в усіх її аспектах. Зрозуміло, що рішення Європейського Суду, які зобов'язують Україну відшкодувати завдану шкоду особі, в даному випадку знаходяться в центрі уваги та завдають необхідний напрямок в реагуванні, однак і від державної політики у великій мірі залежить здійснення відповідного захисту виконання цих рішень.

Відзначаючи різке зростання кількості рішень у справах за 2012-2015 роки, стороною яких є наша держава, можна стверджувати, що цей важливий для української влади сигнал спонукає Уряд постійно тримати у полі зору питання забезпечення дотримання прав людини в Україні. Для судів України застосування Європейської Конвенції та практики Європейського суду є вимогою законодавства. Так, в Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (ст. 17) передбачено, що всі органи правосуддя при розгляді справ мають використовувати їх як джерело права.

Дослідження рішень Європейського Суду дає можливість стверджувати, що переважну більшість існуючих проблем, які стали причиною порушень Україною прав людини, гарантованих Конвенцією становить:

- 1) невиконання або занадто тривале виконання рішень національних

судів, яким було зобов'язано відшкодувати шкоду, завдану особі внаслідок незаконного кримінального переслідування (справи «Доніченко проти України», «Мартинчук проти України», «Край проти України» та ін.);

2) тривале провадження досудового розслідування у кримінальних справах (справи «Антоненков проти України», «Меріт проти України» та ін.);

3) порушення права на захист (справи «Афанасьєв проти України», «Войтенко проти України» та ін.);

4) жорстоке поводження з людиною у місцях досудового тримання осіб під вартою та ненадання вказаній категорії осіб адекватної медичної допомоги (справи «Охріменко прти України», «Вергельський проти України», «Віслогузов проти України», «Невмержицький проти України» та ін.);

5) порушення права на справедливий суд, що пов'язано із практикою судів щодо неналежної оцінки доказів у кримінальній справі, зокрема практика, за якої обвинувальні вироки вирішальною мірою ґрунтувались на недобровільних показаннях свідків чи обвинувачених (справи «Шабельник проти України», «Солдатенко проти України», «Мироненко і Мартиненко проти України» та ін.).

Фактична безвідповідальність держави за незаконне насильство в органах досудового розслідування простежується по всім справам, що порушуються проти України з приводу незаконного затримання, арешту, не надання медичної допомоги та порушення права на захист.

Виходячи з рішень Європейського Суду, на посадових осіб органів досудового розслідування повинен лягати тягар доведення своєї безвинної поведінки та дотримання закону. Втім в наших національних судах все навпаки – невинно постраждалій особі ставиться у вимогу доказати факти незаконного фізичного та психічного впливу, що були застосовані до неї. Зазвичай, це зробити дуже важко, а іноді (за певних обставин) неможливо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Офіц. текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: Навч. посібн. / Авт.-уклад. М. І. Хавтронюк. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 384 с.

2. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду: закон України від 01.12.1994 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР) - 1995. - N 1. - ст. 1.

3. Конвенція про захист прав і основних свобод людини // Вісник Уповноваженого Верховної Ради України, 1999. – №1. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод від 04.11. 1950 р. Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. / Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004

ЮРИДИЧНІ ТА НЕЮРИДИЧНІ (МАТЕРІАЛЬНІ) ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Проголошення в Конституції України та законодавстві прав і свобод людини саме по собі не створює дієвих механізмів їх реалізації. Декларативність змісту прав і свобод, їх недостатня захищеність публічними і приватними правовими засобами складає вельми активну проблему для сучасної України. Це виражається в недостатній ефективності функціонування правозахисних інститутів, неузгодженості їх взаємодії, слабких матеріально-правових і процесуальних гарантіях розгляду заяв громадян на порушення їх прав, свобод і законних інтересів, необхідності вдосконалення контрольних механізмів у державній та муніципальній діяльності.

В європейському праві під гарантіями прав і свобод людини (у вузькому, юридичному сенсі) розуміють засоби захисту прав від порушень, процедури поновлення порушених прав і порядок відшкодування завданої шкоди. На нашу думку, гарантії захисту прав і свобод людини – система заходів по відновленню порушеного права чи свободи, притягнення порушників до юридичної відповідальності, які включають в себе: встановлення заходів відповідальності винних за порушення прав і свобод громадян, встановлення судових та адміністративно-правових заходів захисту, відновлення порушеного права (відшкодування шкоди незаконними діями тощо).

Як зазначає Лазур Я.В. «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) є міжнародним договором, на підставі якого більшість європейських держав зобов'язалися дотримуватися прав та основоположних свобод людини. Головною передумовою ефективного захисту Конвенцією прав людини в Європі є застосування Конвенції державами в їхньому правопорядку у світлі прецедентної практики Суду. Це передусім передбачає при ведення державами законів у відповідність з Конвенцією. Державам-членам рекомендується впровадити систематичну перевірку на відповідність Конвенції законопроектів, особливо тих, що можуть вплинути на права та свободи, які вона захищає». [3, с.275]

Обов'язковою для врахування в розбудові вітчизняного законодавства також є позитивна практика Європейського суду з прав людини, що є офіційним джерелом тлумачення норм Конвенції [2, с. 179].

На нашу думку, Європейський суд з прав людини виступає в двох іпостасях. З одного боку, він є засобом мирного врегулювання міжнародних суперечок і розбіжностей. З іншого – допускає рішення набагато більш широке коло задач, аж до юридичного забезпечення політичного, економічного і соціокультурного співробітництва та інтеграції. Однак незалежно від того, які саме конкретні функції він виконує у кожному окремому випадку, Європейський суд з прав людини служить захисту та зміцненню міжнародного правопорядку, а саме охорони прав і свобод людини.

Фундаментальне порівняльне дослідження джерел європейського та національного права, проведене Богачовою Л.Л., свідчить про те, що «за змістом гарантії прав людини, передбачені українським законодавством, зорієнтовані на європейські правові стандарти... суттєві відмінності спостерігаються у механізмах реалізації таких гарантії» [1, с.70].

Для України проблема забезпечення прав і свобод людини громадянина впирається, перш за все, у проблему не юридичних гарантії, а матеріальних. У цьому питанні потрібно погодитися з думкою про те, що юридичні гарантії можуть реально існувати і виконувати своє спеціальне призначення, тільки спираючись на міцну основу чи не юридичних гарантії.

Для поліпшення ситуації з правами людини, треба вживати заходів щодо забезпечення матеріальних (чи не юридичних) гарантії. Юридичні гарантії повинні дотримуватися, вони вийдуть на перше місце, коли будуть забезпечені матеріальні гарантії прав і свобод особистості.

Таким чином, зважаючи на зазначене вище, можна стверджувати, що в Україні існує коло правових гарантії, які взаємодіють з іншими гарантіями прав і свобод людини та громадянина. Але дійсно гарантування практичної реалізації прав і свобод людини на теренах України ще знаходиться на досить низькому – не лише правовому, але й загальнокультурному, світоглядному щаблі.

Список використаних джерел:

1. Богачова Л. Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві Л. Л. Богачова // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 56-70.
2. Глушков В. О. Урахування Європейської конвенції з прав людини й основних свобод у нормативно-правовому регулюванні інтрузивних оперативнорозшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій / В. О. Глушков, О. А. Білічак // Держава та регіони. Сер. Право. – 2012. – Вип. 4. – С. 179-184.
3. Лазур Я. В. Деякі аспекти імплементації в Україні світових стандартів забезпечення прав і свободи людини у сфері публічного управління / Я. В. Лазур // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 51. – С. 258-263.

Гуркова А.В.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: професор, д.ю.н. Засць А.П.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС АКТИВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Конституція України у статті 7 закріпила принцип, згідно з яким “в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування”. Отже, Конституція України покладає на державу функцію підтримки місцевого самоврядування як однієї з підвалин демократичного ладу [1].

Слід зауважити, що місцеве самоврядування означає не тільки гарантоване державою право, але й спроможність органів місцевого самоврядування в межах конституційного та національного законодавства самостійно або під відповідальність посадових осіб місцевого самоврядування здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їх компетенції, в інтересах територіальних громад сіл, селищ, міст [2].

Розділ 11 Конституції України носить назву місцевого самоврядування, і саме у цьому розділі розкриваються поняття, засади, принципи та ключові поняття місцевого самоврядування. У статті 144 йдеться про те, що органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов’язковими до виконання на відповідній території [1].

Дане положення є досить дискусійним. На практиці виникали проблеми, щодо тлумачення даного положення і його застосування. Саме тому, 16.09.2006 року Конституційним судом України були розтлумачені ці статті. Проаналізувавши функції і повноваження органів місцевого самоврядування, врегульовані Конституцією України та іншими законами України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що органи місцевого самоврядування, вирішуючи питання місцевого значення, представляючи спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, приймають нормативні та ненормативні акти. До нормативних належать акти, які встановлюють, змінюють чи припиняють норми права, мають локальний характер, розраховані на широке коло осіб та застосовуються неодноразово, а ненормативні акти передбачають конкретні приписи, звернені до окремого суб’єкта чи юридичної особи, застосовуються одноразово і після реалізації вичерпують свою дію [4]. Характеризуючи природу актів місцевого самоврядування можна стверджувати, що вони являються родовими, тобто є правотвор-

чими (нормативними) та правозастосовними (ненормативними). Загалом у теорії права основним критерієм поділу нормативно-правових актів є саме ознака нормативності, тобто правила поведінки носять загальний характер, вони є безперервними у часі та застосовуються до невизначеного кола осіб і є багаторазовими у своєму використанні. Такий поділ має на меті конкретизацію методів управління. Нормативні акти означають правотворчу діяльність держави, ненормативними вважаються акти реалізації правових норм, які являють собою форму діяльності органів влади ненормативного характеру. До ненормативних актів можна віднести індивідуальні акти органів та посадових осіб, що закріплюють виникнення, зміну чи припинення конкретних правовідносин.

Слід звернути увагу на те, що Україна на даному етапі свого розвитку впевнено йде шляхом реформ. Одна з таких реформ є децентралізація влади, що містить у собі в більшій мірі передачу повноважень центральній владі на місця. Дана реформа містить у собі ряд змін, як на законодавчому так і на правозастосовному рівнях. Слід зазначити, що розширення повноважень органів місцевого самоврядування безсумнівно вплине і на розширення актів та рішень, котрі будуть прийматися муніципально.

Проаналізувавши проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади), зокрема змін, що будуть стосуватися актів органів місцевого самоврядування, можемо говорити про дещо інший механізм прийняття та скасування відповідних рішень, а також про низку нових рішень, котрі будуть прийматися нововведеними у муніципалітет префектами. Так, Префект, котрий уповноважений здійснювати виконавчу владу на місцях видає на підставі і в порядку, що визначені законом акти, які є обов'язковими на відповідній території. Акти префектів, видані на здійснення повноважень, що стосуються нагляду за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування та організації діяльності центральних органів виконавчої влади з місцевими органами самоврядування в умовах надзвичайного стану можуть бути скасовані Президентом України, а видані на здійснення повноважень що стосуються державних програм скасовуються Кабінетом Міністрів України.

Територіальні громади, голови громад, органи місцевого самоврядування відповідно до закону ухвалюють акти місцевого самоврядування, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Дію актів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняє префект з одночасним зверненням до суду. У разі ухвалення головою громади, радою громади, районною, обласною радою акта, що не відповідає Конституції України,

створює загрозу порушення державного суверенітету, територіальної цілісності чи загрозу національній безпеці, Президент України зупиняє дію відповідного акта з одночасним зверненням до Конституційного Суду України [3].

Прописані положення що стосуються нормотворчості місцевого самоврядування носять на нашу думку позитивний характер, дані норми повинні запрацювати на користь місцевого населення. Досвід зарубіжних реформ місцевого самоврядування показує, що критично важливим у цьому процесі є забезпечення передачі повноважень із центру на місця з відповідною передачею самостійності у прийнятті рішень з одного боку та розумного контролю з іншого. Тож можемо стверджувати, що конституційно дана практика врахована і закріплена, дієвість ж цих норм будемо спостерігати згодом.

Отже, варто відмітити, що очікування конституційних змін в рамках децентралізації влади носить дещо дискусійний характер, адже зміни до Конституції це завжди довготривала і складна процедура, що не завжди знаходить прихильників з боку законодавчої влади. Позитивний чи негативний результат щодо змін конституційних засад статусу актів органів місцевого самоврядування можна очікувати, звісно, тільки випробувавши дані положення часом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page3>
2. Конституційно-правові засади функціонування органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/2/02.pdf>
3. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
4. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ В УКРАЇНІ : ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Надзвичайної актуальності останнім часом набувають проблеми питання захисту прав людини у сфері охорони здоров'я, зокрема, у разі надання їй медичної допомоги. Необхідно зазначити, що вся система охорони здоров'я функціонує саме для забезпечення прав, свобод та законних інтересів пацієнта.

Зауважимо, що законодавство України, зокрема Цивільний кодекс України, Основи законодавства України про охорону здоров'я та інші законодавчі акти, передбачає переважну більшість прав пацієнта, гарантованих у країнах Європейського Союзу. Однак, стан захищеності прав пацієнтів залишає бажати кращого. Однією з причин цього є недосконалість механізмів їх реалізації і захисту.

Одним з найважливіших способів захисту є судовий. Проте далеко не завжди пацієнтові вдається захистити свої права. На практиці є чимало позовів, які ґрунтуються не на доказах, а радше на емоціях пацієнта. На початку 2000-х років більшість правників не знали, як підступитися до «медичних» справ, а відтак людина далеко не завжди могла розраховувати на належне представництво її інтересів та ефективний захист своїх прав. Наразі, завдяки практичним семінарам та лекціям для адвокатів і юристів, виданню практичних посібників та іншим заходам, така обізнаність у правників поступово починає формуватися [2]. Важливу роль, при вирішенні даної проблематики, мають відіграти узагальнення судової практики, яке наразі відсутнє, і розробка методичних рекомендацій при розгляді медико-правових спорів для правників.

Законодавство європейських країн містить положення, згідно з яким медична допомога в державних і комунальних закладах охорони здоров'я надається безоплатно в межах гарантованого обсягу медичної допомоги, встановленого законом. Адаптація даного положення у вітчизняне законодавство навряд чи є цілком прийнятною, адже в умовах складної фінансово-економічної ситуації законодавець може встановити законом *minimum minimumum* [2]. Внесення змін, спрямованих на забезпечення реальних гарантій, може бути здійснене в рамках конституційної реформи. Водночас зміст цих змін має бути дуже ретельно зважений, оскільки внесення змін з юридичної точки зору, є непростим завданням, складність якого визначається тим, що стаття 22 Конституції України не до-

пускає звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів [1]. Стаття 157 Основного закону забороняє внесення змін до Конституції України, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина [1].

У державі, яка дбає про громадян, безоплатною має бути первинна та екстрена медична допомога, допомога пацієнтам з орфанними, онкологічними та деякими іншими захворюваннями.

Загалом стосовно орфанних хворих: це люди, яким (вже за нинішнім законодавством) встановлено діагноз, що трапляється рідко – 1 на 2000 населення. Муковісцидоз, фенілкетонурія, хвороба Гоше, мукополісахаридоз, бульозний епідермоліз, легенева гіпертензія, спінальна м'язова атрофія тощо – нині МОЗ України зафіксувало 171 нозологічну одиницю, та й ця кількість на сьогоднішній день розширена .

Специфіка медикаментозного забезпечення пацієнтів з орфанними захворюваннями полягає в тому, що таких хворих мало, – відповідно, дуже часто фармацевтичні компанії не зацікавлені реєструвати відповідні життєво необхідні препарати в Україні. При цьому постає ситуація, коли і профільне міністерство не надто налаштоване закуповувати такі препарати. Для врегулювання даної проблеми необхідно, щоб лікування пацієнтів з орфанними захворюваннями стало одним з пріоритетів державної політики. Оскільки ні пацієнти, ні заклади охорони здоров'я, ні місцеві громади – навіть за умови консолідації зусиль – не зможуть зрушити рішення цього питання. Ризики такого явища, як орфанні захворювання, повинні бути перекладені на значно вищий рівень влади, ніж місцева громада, і держава повинна взяти на себе відповідні зобов'язання. Закон, який регулює відповідні взаємовідносини, не спрацьовує – цей механізм повинен діяти через низку системних взаємопов'язаних актів, які мають базуватися на державній політиці.

Отже, з аналізу наведеного можна зробити наступні висновки:

1) законодавство України передбачає переважну більшість прав людини в охороні здоров'я, в тому числі прав пацієнтів, що зазначені у міжнародних документах та законодавстві країн Європейського Союзу. Наразі, через недосконалість механізмів реалізації і захисту прав людини в охороні здоров'я стан їх захищеності не є задовільним. Отже нагально необхідно вжити заходів, спрямованих на запровадження ефективних механізмів реалізації і захисту прав людини в охороні здоров'я у законодавстві України;

2) належне регулювання доступу до лікарських засобів та виробів медичного призначення, забезпечення економічної та фізичної доступності основних медикаментів повинні бути одними з ключових елементів державної політики охорони здоров'я. Особливої уваги необхідно приділити розв'язанню проблем медикаментозного лікування орфанних за-

хворювань, відповідальність за що повинна бути повністю покладена на державу.

Відтак, для врегулювання на законодавчому рівні засад державної політики охорони здоров'я необхідно враховувати як міжнародні стандарти так і існуючі вітчизняні реалії.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Снегірьов П. Права людини в охороні здоров'я: захист пацієнта професійна воля лікаря [Електронний ресурс] / П. Снегірьов // . – Аптека.ua. – 01.28.2016.01. // – Режим доступу: <http://www.apтека.ua/article/358507>

Доді Коріна

*к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ВОПРОСЫ РАТИФИКАЦИИ СТАТУТА МЕЖДУНАРОДНОГО УГОЛОВНОГО СУДА (МУС)

Проблема институционализации Международного уголовного суда (МУС) тесно связана с кардинальными проблемами современных международных отношений – поддержанием международного мира и безопасности, предотвращением актов агрессии, пресечением массовых нарушений основных прав и свобод человека, обеспечением международного правопорядка [1, с. 37].

Принятие Римского статута Международного уголовного суда 17 июля 1998 г. дало новые надежды и бросило новые вызовы международной уголовной юстиции, положило начало качественно новому этапу ее развития [2, с. 153], создавая универсальный механизм, призванный заменить существующую практику международных трибуналов *ad hoc* [3, с. 70]. Таким образом, постоянная и всемирная уголовная юрисдикция может сократить время на реакцию со стороны международного сообщества в случае совершения массовых зверств [4, с. 60-61].

МУС не заминяет национальные суды, даже если речь идет о самых серьезных преступлениях по международному праву, которые входят в его юрисдикцию. Основная ответственность за преследования лиц, кото-

рых обвиняют в геноциде, преступлениях против человечности и военных преступлениях, возлагается на государства [5]. Ратификация МУС может вызвать ряд проблем с точки зрения внутригосударственного права, особенно на конституционном уровне. Возникающие на конституционном уровне проблемы прежде всего являются следствием передачи суверенитета в результате ратификации. Эти конкретные проблемы касаются: иммунитета лиц, имеющих должностное положение; обязательства государств передавать своих граждан суду по его запросу; возможности назначения судом наказания в виде пожизненного лишения свободы; использования прерогативы помилования; исполнения просьб Прокурора суда; амнистий, вынесенных в соответствии с внутригосударственным правом или существованием государственного закона, предусматривающим применимость срока давности; а также того факта, что лиц, представших перед судом, будет судить палата из трех судей, а не коллегия присяжных [6].

1. Выдача граждан своей страны

Наиболее распространенный и, пожалуй, наиболее популярный подход к данной проблеме основан на проведении качественного различия между «передачей» и «выдачей». Статья 102 Римского статута говорит отдельно о передаче, или «доставке лица в Суд» тем или иным государством, и о выдаче как о «доставке лица одним государством в другое государство». Проведение различия между выдачей и передачей стало уже устоявшейся практикой в деятельности международных трибуналов. «Экстрадиция» не фигурирует ни в соответствующих резолюциях СБ ООН, ни в статутах или правилах процедуры создаваемых на их основе трибуналов. Обвиняемые именно передаются, и трибуналы неоднократно обращались к государствам с призывом не применять к их запросам действующее законодательство или двусторонние конвенции об экстрадиции [7].

2. Иммунитеты

В большинстве стран конституция предоставляет ту или иную степень уголовной неприкосновенности главе государства, главе правительства, высшим правительственным чиновникам и/или парламентариям. В данном случае государства должны обеспечить соответствие внутреннего законодательства международному праву, которое запрещает предоставлять национальную неприкосновенность по определенным категориям преступлений. Например, Конвенция ООН о предупреждении преступления геноцида и наказании за него прямо говорит, что положения о наказании лиц, виновных в геноциде, применяются «независимо от того, являются ли они ответственными по конституции правителями, должностными или частными лицами» [7]. Предоставление иммунитета должно означать обеспечение защищенному лицу возможности беспрепятственно выполнять свои функции, но не способствовать или не гарантировать безнаказанность за геноцид, преступления против человечества и военные преступления.

3. Пожизненное заключение

В ряде стран, особенно европейских и латиноамериканских, запрет пожизненного заключения входит в противоречие с системой наказаний, предусмотренной Статутом. Пожизненное заключение прямо запрещено конституциями некоторых стран, в других государствах действует конституционное ограничение максимального срока лишения свободы. Как следует из статьи 80, предусмотренные Статутом наказания не влекут включение или исключение конкретных мер наказания на уровне национального законодательства. Таким образом, сотрудничество государства-участника с Судом ни при каких условиях не предполагает обязательства первого по приведению в исполнение приговора к пожизненному заключению. В обеспечение этого статья 103 Статута особо предусматривает предоставление государством-участником условий принятия осужденных для исполнения наказания. Следовательно, государства, где действует запрет на пожизненное заключение, не будут обязаны исполнять такой приговор в пределах своей территории [7].

Список использованных источников:

1. Международные Суды и международное право. Сборник обзоров / [составители : Ю. Л. Атливанников, М. Л. Энтин, Н. Н. Разумович ; Академия наук СССР. Институт научной информации по общественным наукам]. – М. : ИНИОН АН СССР, 1986. – 193 с.
2. Михайлов Н. Г. Преступления против человечности в Статуте МУС и в Уставе и решениях МТБЮ / Н. Г. Михайлов // Международное право – International Law. – М., 2007. – № 1 (29). – С. 153-162.
3. Ведерникова О. Н. Римский статут Международного уголовного суда: критический анализ / О. Н. Ведерникова // Государство и право. – 2009. – № 5. – С. 70-78.
4. Фифе Р. Э. Международный уголовный суд / Р. Э. Фифе // Московский журнал международного права. – 2001. – № 1 (41). – С. 60-87.
5. Гнатовський М. М. Україна та Міжнародний Кримінальний Суд: конституційний аспект / [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://voxukraine.org/2016/01/12/ukraine-and-the-international-criminal-court-a-constitutional-matter-ua/>.
6. Доклад по конституционным вопросам, возникшим в связи с ратификацией Римского Статута Международного уголовного суда – (Венеция, 15-16 декабря 2000 г.)/ [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/venice-commission-271004.htm>
7. ПАМЯТНАЯ ЗАПИСКА «О соответствии Римского статута Международного уголовного суда некоторым конституционным положениям различных стран мира» [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://www.hrw.org/legacy/russian/backgrounders/justice/statut.html>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Конституційні права та свободи належать людині від народження та становлять основу її правового статусу, закріплені в конституції держави й мають найвищий юридичний захист [1].

Конституція України закріплює головні, обов'язкові до виконання положення, в тому числі й ті, що стосуються прав і свобод людини та громадянина, які згодом конкретизуються в інших законодавчих актах, законодавстві загалом.

Кримінальне судочинство є сферою державної діяльності, де права людини зачіпаються найбільш відчутно, тому у кримінальному провадженні важливе значення належить процесу забезпечення прав і свобод людини. На особливу увагу заслуговують права підозрюваного та їх забезпечення у кримінальному процесі. Кримінально-процесуальне законодавство містить ряд положень, щодо захисту прав та законних інтересів особи підозрюваного, охорона ж останніх вимагає від правоохоронних органів прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень.

Права та обов'язки підозрюваного передбачені в Конституції України та в інших законах. Так, у ст. 42 КПК України закріплено наступні права підозрюваного:

- знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;
- бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені КПК України, а також отримати їх роз'яснення;
- на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування і т.д.;
- не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;
- давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати;
- вимагати перевірки обґрунтованості затримання;
- та інше [2].

Серед конституційних прав чільне місце займає право підозрюваного

на захист у кримінальному процесі. Правову основу забезпечення якого становлять конституційні гарантії, закріплені у ст. 3 та ст. 59 Конституції України. Забезпечити це право можна тільки тоді, коли таке право не просто декларовано, а гарантується, спираючись на конституційні, кримінально-процесуальні та міжнародні норми. Оскільки кримінальне судочинство може бути джерелом підвищеної небезпеки для індивідуума та суспільства в цілому, якщо воно не ґрунтується на демократичних і гуманних принципах або якщо останні проголошені, але не дотримуються [3].

Також в Конституції України встановлені наступні права підозрюваного, а саме те, що ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину; особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів своєї сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом; ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення тощо [1]. Вищевказані права також повинні забезпечуватись у кримінальному провадженні.

Реалізація даних положень, критерії їх допустимості при розкритті і розслідуванні кримінальних правопорушень зачіпають права та інтереси підозрюваного. Саме встановлений порядок розслідування спрямований на те, щоб забезпечити права і законні інтереси підозрюваного і весь його правовий статус.

У практичній діяльності найчастіше підставами повернення обвинувального акту на доопрацювання, усунення недоліків і скасування вироку є порушення прав учасників процесу, необ'єктивне до них ставлення. Отже, механізм направлення обвинувального акту на доопрацювання та усунення недоліків також є одним із засобів забезпечення конституційних прав підозрюваного у кримінальному процесі.

Процесуальними гарантіями дотримання прав і законних і інтересів підозрюваного слугують насамперед обов'язки особи, що сприяють забезпеченню прав та законних інтересів підозрюваного, а також права підозрюваного, захисника, законного представника і представників громадськості [4, с. 80].

Чинне законодавство України, що регламентує діяльність правоохоронних органів, містить обов'язкові вимоги до їх працівників дотримуватись прав людини та законності при затриманні підозрюваного, проведенні слідчих (розшукових) дій, тощо.

Отже, здійснюване в суворій відповідності з Конституцією України та кримінальним процесуальним законом кримінальне провадження забезпечує захист прав і свобод не лише підозрюваного, але й будь-якої особи, що стала учасником кримінальних процесуальних відносин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 травня 2015 р.: (офіц. текст). – Київ: Паливода А.В., 2015. – 64 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2015 р.: (ОФІЦ.ТЕКСТ). – Київ: Паливода А.В., 2015. – 327 с.
3. Юркова Г.В. Принцип забезпечення права на захист у кримінальному процесі: його зміст та гарантії дотримання. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/4630/%c3>.
4. Джига М.В. Забезпечення правового статусу обвинуваченого у процесі досудового розслідування: проблеми законності та доцільності: Монографія. – К.: Вид. Паливода А.В., 2005. – С. 168.

Кабаняча В.В.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: к.ю.н., доц. В.С. Лук'янець

СТАТУС КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У КОНТЕКСТІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄС

Актуальність теми, що досліджується, На Європейській політичній арені співіснують два самостійних міждержавних утворення. Це Рада Європи та Європейський Союз. До мети Ради Європи слід віднести захист основоположних прав та свобод людини, який ґрунтується на Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція). Метою ж ЄС є захист економічних інтересів, а вже потім прав людини.[1]

Суд Європейського Союзу у питаннях приєднання до Конвенції дійшов до висновку, що приєднання ЄС до Конвенції є несумісним із законодавством самого ЄС, зокрема, буде несумісним зі статтею 6(2) Договору про Європейський Союз, протоколу номер (8) прийнятим до статті 6 (2) Договору про Європейський Союз. Крім того, існують розбіжності в тому, хто має відповідати за виконання Конвенції Суд ЄС чи Європейський суд з прав людини. Також у вказаному Висновку Суд ЄС наголошує, що таке приєднання підриває принципи функціонування ЄС, оскільки вони ґрунтуються на взаємній довірі між державами – учасниками, а відповідно до Конвенції виникає потреба в держав – учасниць слідкувати за дотриманням основоположних прав та свобод іншими країнами ЄС[2]

Проте необхідно зазначити, що Конвенція встановлює моделі поведінки держав –учасниць по відношенню до захисту прав людини та основоположних свобод. Не останню роль в цьому відіграє обов’язковість рішень Суду з прав людини для всіх держав –учасниць Ради Європи, які в свою чергу є державами – учасницями ЄС. Це дає змогу громадянам держав – учасниць Ради Європи та одночасно ЄС опинитися під юрисдикцією одразу двох європейських правових систем захисту прав людини та основоположних свобод. З одного боку завдяки такому дуалізму виникають додаткові гарантії захисту прав людини та основоположних свобод, проте з іншого боку існують побоювання в різному тлумаченні прав та свобод людини Судом ЄС та Європейським судом з захисту прав людини та формування подвійних стандартів.[3]

Справедливо зазначити, що історично склалася практика гармонійного співіснування права ЄС та Ради Європи, оскільки основні права, передбачені в Конвенції є спільними з тими, що передбачені конституційними традиціями, спільними для всіх держав-членів ЄС, а саме: загальними принципами права ЄС.

Список використаних джерел:

1. Паліюк В.П., Місце Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у праві Європейського Союзу//Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2003. – №1. – С. 211-224
2. OpinionoftheCourt (FullCourt) of 18 December 2014, Opinion 2/13, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=160882&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=123465>
3. Цанава Л.В. Взаимодействие Совета Европы и Европейского Союза в области прав человека: основные проблемы/ Л. Цанава // Международное право. – №4 (36). – 2008. – С. 211-221.

Капацин О.О.

студентка 2 курсу ОКР Магістр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАХИСТ ЗОБОВ’ЯЗАЛЬНИХ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ

Актуальність. Вирішення земельних спорів є важливим механізмом захисту порушених прав та інтересів землевласників та землекористувачів, однак останні не завжди обирають ефективний механізм захисту порушеного права.

Зокрема, один із найпоширеніших – звернення до суду з метою захисту порушеного права та оскарження рішення органу місцевого самоврядування.

Однак, ми вважаємо, що на практиці не має виникати негативного прецеденту щодо оспорення рішення органу місцевого самоврядування на підставі якого надано у користування земельну ділянку, оскільки залишається незрозумілим, яка юридична доля договору оренди після скасування рішення на підставі якого договір був укладений.

Варто зауважити, що у своїй діяльності орган місцевого самоврядування не завжди виступає суб'єктом владних повноважень. Безумовно, компетенція органів місцевого самоврядування поширюється як на публічно-правові, так і на приватно-правові правовідносини, визначені положеннями ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування» та ст.ст. 9-12 Земельного кодексу України.

За результатами свого волевиявлення орган місцевого самоврядування приймає рішення з дотриманням адміністративної процедури (послідовність винесення та прийняття). На перший погляд може здатися, що правова природа рішення органу місцевого самоврядування схожа на нормативний акт, якому притаманні такі ознаки як:

- Офіційний характер;
- Приймається в межах компетенції органу, що його видав;
- Дія поширюється на невизначене коло осіб;
- Породжує правові наслідки.

Однак, це хибне сприйняття. Ми вважаємо, що рішення органу місцевого самоврядування про відведення земельної ділянки із земель територіальної громади для передачі її у користування є актом індивідуальної дії.

Оскільки акт індивідуальної дії за своєю правовою природою є способом волевиявлення органу управління, що спрямований на вирішення конкретної ситуації (зафіксувати фактичний стан або засвідчити право), застосовується до визначеного кола осіб і вичерпується моментом виконання рішення.

З даного визначення вбачається, що акт волевиявлення не відповідає встановленим ознакам нормативно-правового акту, а відтак не створює суб'єктивних прав, обов'язків, інтересів та правових наслідків. Оскільки згідно приписів ст. 125 Земельного кодексу України право користування виникає з моменту державної реєстрації, а не з моменту розпорядження органу місцевого самоврядування.

Вважаємо, що при розпорядженні землями комунальної власності, місцеві ради не діють як суб'єкти владних повноважень, оскільки вони вступають у цивільні правовідносини, що носять договірний характер (укладення договору оренди), які у свою чергу, характеризуються юри-

дичною рівністю сторін, вільним волевиявленням та майновою самостійністю учасників.

Отже, у подібних відносинах органи місцевого самоврядування є рівними учасниками земельних відносин з іншими юридичними та фізичними особами, останні реалізують своє право отримати землі у користування, в той час як органи місцевого самоврядування реалізують право розпорядження земельними ділянками.

Фактично рішення є обов'язковим лиш в силу вимог Закону України «Про оренду землі», який визначив, що передумовою укладення договору оренди є рішення про відведення земельної ділянки. Сам процес формування волевиявлення характеризуються адміністративною процедурою: подання звернення зацікавленої сторони із заявою до органу місцевого самоврядування, розгляд заяви на пленарному засіданні Ради із дотриманням Регламенту та Інструкцій, підписання прийнятого рішення Головою Ради та укладення договору.

Зазвичай така формальна процедура, що застосовується до укладення договору оренди вводить орендарів в оману в частині правової природи самих рішень і призводить до неправильного обрання способу захисту та плутанини в судовій юрисдикції.

Вважаємо, що належним способом захисту в даному випадку буде визнання договору недійсним (оспорюваний правочин), оскільки першопричиною порушення прав є не дії суб'єкта владних повноважень, а безпосередньо невідповідність змісту правочину вимогам закону.

Враховуючи викладене, пропонуємо судам відмовляти у задоволенні позовних вимог про скасування рішення органу місцевого самоврядування, оскільки останні є безпідставними і фактично створюють зобов'язання для органу місцевого самоврядування видати акт, який не буде порушувати права землекористувача.

Підсумовуючи слід зазначити, що при зверненні до суду потрібно керуватися принципом правової визначеності, метою якого є реальний, а не формальний захист порушених прав, а відтак, пропонуємо чітко розмежовувати відносини приватно-правового і публічно-правового характеру, а також обирати правильний спосіб захисту щодо конкретних випадків.

Корольова В.В.

к.ю.н., доцент

*доцент кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

ГАРАНТІЇ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ В УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Актуальність. Відповідно до Конституції України (статті 13, 14) земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу й основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. На жаль, на практиці дані норми повноцінно не працюють, а тому потребують визначення механізму їх застосування і в першу чергу на конституційному рівні.

Основний текст. Схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020” одним із першочергових пріоритетів передбачає реалізацію земельної реформи [2]. Проведення земельної реформи неможливо здійснити без вирішення питання щодо гарантування прав на землю. Встановлення гарантій прав на землю має на меті забезпечити всім суб'єктам прав на землю реальне здійснення ними таких правомочностей як володіння, користування та розпорядження земельними ділянками. Законодавчі гарантії прав на землю знайшли своє відображення як в положеннях Конституції України (ст. 13, 14, 41, 55, 56, 59) [1] так і в інших законодавчих актах. Так, основні гарантії прав на землю закріплені в Земельному кодексі України (Розділ 5) [3].

Аналіз реалізації законодавчих гарантій прав на землю дозволяє зробити висновок, що на практиці реалізація прав на землю є неефективною, яка обумовлена різними чинниками як об'єктивного так і суб'єктивного характеру. Перш за все, усунення причин щодо реалізації прав на землю пов'язується із розробкою змін до Конституції України.

З метою напрацювання пропозицій щодо змін до Конституції України Указом Президента України була утворена Конституційна комісія як спеціальний допоміжний орган при Президентові України [4]. На першому засіданні Конституційної комісії (6 квітня 2015р.) було прийнято рішення про створення трьох робочих груп, які будуть працювати за такими напрямками: децентралізація, реформування судової влади; регулювання

прав, свобод і обов'язків людини та громадянина. Отже, однією із ключових тем є питання децентралізації, вирішення якого дасть можливість громадам здійснювати реальні повноваження в тому числі і у сфері земельних відносин.

Ключовим у сфері реалізації реформи децентралізації є Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства [5].

Низку рішень з децентралізації повноважень у сфері земельних відносин має реалізувати Держгеокадастр [6]. При цьому слід підкреслити, що Держгеокадастр здійснюватиме лише контрольні функції у сфері земельних відносин.

Висновки. Отже, реалізацію законодавчих положень щодо гарантій прав на землю передбачає узгодження земельної реформи із конституційною реформою в частині децентралізації влади. Дієва децентралізація передбачає не лише передачу повноважень щодо розпорядження землями на місця, а і створення реального механізму реалізації прав на землю за активної участі громади.

Список використаних джерел:

1. Конституції України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Указ Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 “Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020”” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
3. Земельний Кодекс України від 25.10.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
4. Указ Президента України від 03.03.2015 року №119/2016 року “Про Конституційну Комісію” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/119/2015>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2014 р. № 197 “Про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/197-2014-%D0%BF>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 15 “Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-%D0%BF>.

ВПЛИВ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Конституція України закріпила положення про те, що найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її права, свободи [1, с.2]. Держава має спрямовувати свою діяльність на гарантування основних прав, свобод людини і громадянина, тому що визнання, дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина є обов'язком держави. Застосування норм права, як організаційно-владна, управлінська діяльність, в значній мірі пов'язана з рівнем загальної і правовою культурою суб'єктів правовідносин. Від її рівня залежить ефективність дії правозастосовних актів, особливо тих, які видають органи державної влади. В умовах глибокої трансформації суспільного буття, відбувається зміна соціальних цінностей, тому особливого значення набуває ефективне правозастосування. Вирішити це питання можливо шляхом підвищення ролі та значення правової культури людини і суспільства, посилення впливу її цінностей на процес застосування норм права. Ми пропонуємо розглядати правову культуру, як суспільний феномен, її формування, функціонування та розвиток впливає на динаміку трансформаційних процесів і формування в Україні правової держави і громадянського суспільства, які здатні забезпечувати основні права, свободи і обов'язки людини і громадянина. У широкому розумінні під правовою культурою розуміють те, що створене людством у правовій сфері, а саме: правова наука, система права, правосвідомість, юридична практика, рівень професіоналізму суб'єктів правових відносин. У вузькому розумінні – це рівень правових знань і ступінь шанобливого ставлення в суспільстві до норм права. Антиподом правової культури виступає правовий нігілізм. Його сутність – заперечення ролі права, зневажливе ставлення до правової поведінки суб'єктів [4, с.364]. Джерелом правового нігілізму може бути некоректність норм права, дії суб'єкта застосування норм права, анархічні, екстремістські ідеї та ін. Суб'єкт впливу права – людина – центральна ланка правозастосування. Суттєво знижує ефективність правозастосовної діяльності правовий нігілізм. В житті сучасного українського суспільства існують різні форми його прояву: діяльність організованої злочинності; корумпованість органів державної влади; суперечливість нормативно-правових актів української правової систе-

ми; невизнання і порушення прав і свобод людини і ін. Правовий нігілізм, корупція знаходить свій прояв в діяльності органів державної виконавчої влади. У зв'язку з цим, одним із важливих кроків на шляху удосконалення правозастосовної діяльності є прийняття закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» та внесенням змін до закону України «Про прокуратуру». Таким чином на сьогодні в Україні створюється антикорупційна система, метою якої є протидія корупції в органах державної влади. Утворене Президентом України Національне антикорупційне бюро України має спрямувати свою роботу на попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [2, с. 2]. У Генеральній прокуратурі України створено Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, яка має виконувати, окрім представництва інтересів держави і громадянина в суді у передбачених законом випадках, підтримання державного обвинувачення, функцію нагляду за виконанням і додержанням законності під час досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України та під час та під час здійснення оперативно-розшукової діяльності [3, с. 3]. Створення антикорупційної системи має сприяти підвищенню ефективності правозастосовної діяльності, але цього недостатньо, потрібно підвищувати професійну підготовку суб'єктів застосування норм права і правову освіту населення, удосконалювати державне управління з метою протидії корупції. Реформування політико-правових відносин українського суспільства з одного боку, створює об'єктивні умови для посилення динаміки розвитку правової культури та процесу застосування норм права, з другого боку, ті суперечності, а також деформації, які існують у згаданій сфері негативно впливають на цей процес, посилюють прояви правового нігілізму, які пов'язані з низькою дієздатністю української держави як суб'єкта розвитку правової культури, низькою суперечностей у сфері владних відносин. Пріоритетним напрямом реформування державної системи має стати створення політико-правових передумов для насичення змісту правової культури і покращення ефективності застосування норм права, вдосконалення системи організації і діяльності органів державної влади. Особливе місце має бути відведене для подолання наслідків панування держави над особистістю, а також утвердження в правовій свідомості сучасного державного службовця мети: забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Завдяки ефективно-

му процесу застосування норм права норми Конституції України мають стати не декларативними, а реально діючими нормами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Основний Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.
3. Закон України «Про прокуратуру» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
4. Глущенко В.В. Теория государства и права: системно-управленческий подход / В.В. Глущенко. – М.: ООО НПЦ “Крылья”, 2000. – 416 с.

Кочин І.М.

магістр

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КАСАЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Конституція України встановлюючи, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, гарантує здійснення правосуддя в Україні виключно судами [1].

Прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 року, розпочалося реформування судової системи України, яке суттєво вплинуло на цивільне судочинство і на касаційне провадження у цивільному процесі. Відповідно до законодавства, особи, котрі вважають, що рішення суду, яке набрало законної сили є незаконним і таким, що порушує їх законні права та інтереси, мають право на звернення до суду касаційної інстанції з метою перевірки законності рішення суду та апеляційної інстанції [2]. Прийняття названого Закону не тільки кардинально змінило процедуру касаційного провадження щодо перегляду судових рішень у цивільних справах, але і суттєво вплинуло на подальше функціонування Верховного Суду України, його компетенцію та повноваження. З метою реалізації права особи на касаційне оскарження рішення у цивільній справі відповідно до п. 2 ст. 31 Закону та ст. 323 ЦПК вперше в історії існування цивільного судочинства в Україні було передбачено

створення в системі судів загальної юрисдикції Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Але у той же час Верховний Суд України був позбавлений функції касаційної інстанції з перегляду будь-якої категорії справ [3]. Судова реформа 2010 року зробила суди і суддів залежними від політичної влади, і в першу чергу від Адміністрації Президента, а також позбавила Верховний Суд України повноважень вищої судової інстанції.

Тому реформа судової системи залишалась нагальним питанням у житті нашої держави. Після революційних подій 2013-2014 років в Україні розпочалась конституційно-судова реформа, що стартувала 30 вересня 2016 року. Саме в цей день набули чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [4] та нова редакція Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) [5].

На думку С. Кравченка, заступника Голови ВССУ, прийняті законодавчі новели є позитивним кроком для відновлення довіри суспільства до судів та формування високопрофесійного і незалежного суддівського корпусу. Він відзначає, що важливим кроком реформи є перехід до триланкової судової системи та створення єдиного Верховного Суду, що об'єднає всі чотири юрисдикції та покращить ефективність правосуддя. Водночас він зазначає, що перехідний період до триланкової судової системи не буде легким, враховуючи те що, перехідні положення Закону не достатньо мірою врегульовують деякі важливі питання. Втім, незважаючи на певні недоліки, конституційно-судова реформа є справді важливим кроком на шляху до утвердження в Україні ефективної судової системи [6].

Проаналізуємо створену Законом модель судоустрою. Згідно ст. 125 Конституції, судоустрій в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації і визначається законом [1]. У свою чергу, ст. 17 Закону, як і його попередня редакція, організаційними принципами побудови судоустрою визначила територіальність, спеціалізацію і інстанційність [5].

До її елементів віднесені: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд, причому Верховний Суд як вищий суд в системі судоустрою. Одночасно, для розгляду окремих категорій справ, відповідно до Закону, в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди – Вищий суд з питань інтелектуальної власності і Вищий антикорупційний суд.

Отже, згідно з Конституцією і Законом, система судоустрою України є триланковою, проте унітарність її моделі ускладнюється двома фактами: введенням на рівні першої ланки вищих спеціалізованих судів як судів першої інстанції з розгляду окремих категорій справ; створенням фактично дволанкової системи і змішуванням процесуальних повноважень на рівні Верховного Суду.

Закон визначає компетенцію кожної інстанції. У ст. 22 Закону визначено повноваження місцевого суду як суду першої інстанції, який здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом.

У свою чергу, апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Ч. 1 ст. 36 Закону закріплює, що Верховний Суд здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції в порядку, встановленому процесуальним законом. Відповідно до змісту ч. 2 ст. 45 Закону, Велика палата Верховного Суду у визначених законом випадках діє як:

1) суд касаційної інстанції з метою забезпечення однакового застосування норм права касаційними судами;

2) суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції[5].

Таким чином, Верховний Суд за змістом відповідних норм Закону діятиме як суд першої (наприклад, повноваження Касаційного адміністративного суду), апеляційної (повноваження Великої палати у справі, розглянутим Верховним Судом як судом першої інстанції, а можливо, і повноваження касаційних судів за судовими рішеннями вищих спеціалізованих судів) і касаційної інстанцій (повноваження відповідних касаційних судів та Великої палати).

Виходячи з цього, співвідношення кількості судових ланок і судових інстанцій в системі судоустрою України виглядає наступним чином:

1. Суди першої ланки – це суди першої інстанції (зокрема, місцеві суди та вищі спеціалізовані суди).

2. Суди другої ланки – це суди апеляційної інстанції, які у визначених законом випадках можуть діяти як суди першої інстанції.

3. Суд (а фактично суди) третьої ланки – це Верховний Суд, зокрема:

1) Касаційний адміністративний суд, 2) Касаційний господарський суд, 3) Касаційний кримінальний суд і 4) Касаційний цивільний суд, що здійснюють правосуддя як суди касаційної інстанції, а у випадках, визначених законом, як суди першої та, можливо, апеляційної інстанції; 5) Велика палата Верховного Суду як постійно діючий колегіальний орган, який у визначених законом випадках діє як суд касаційної та апеляційної інстанції [7].

Проведений аналіз описаних положень дає можливість зробити висновки, що третя ланка судоустрою, тобто Верховний Суд, є судом не тільки першої, апеляційної та касаційної, а й фактично післякасаційної інстанції, оскільки до повноважень Великої палати віднесено усунення

розбіжностей неоднакового застосування норм права касаційними судами (тобто перегляд судових рішень після їх перегляду в касаційному порядку).

Отже, можна визначити модель третього судового ланки як унітарну зі складною організацією, оскільки в структурі Верховного Суду фактично утворені дві судових ланки з відповідними інстанційності повноваженнями, а саме: перше – Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд, Касаційний цивільний суд; друге – Велика палата Верховного Суду.

На закінчення треба сподіватись, що утворена система судоустрою України призведе до змін ЦПК, які суттєво вплинуть на мету, завдання, суть і процесуальну форму касаційного оскарження і як наслідок призведуть до суттєвого поліпшення стану речей в галузі захисту порушених, невизнаних, оспорених чи охоронюваних законом інтересів учасників цивільного процесу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 17.07.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41-42, №43, № 44-45. – Ст.509. (Втратив чинність окрім окремих положень від 30.09.2016 р.)
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, № 42. – Ст.492.
4. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 28. – Ст.532.
5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст.545.
6. Кравченко С. Судді ВССУ взяли участь у роботі V судового форуму. 03.10.2016 р / С.Кравченко/. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/suddi_vssu_vzjali_uchast_u_roboti_v_sudovogo_forumu.html
7. Глушенко С. Про організацію судоустрою України: перша спроба аналізу. / С.Глушенко/. 08.11.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/ob_organizacii_sudoustrojstva_ukrainy_pervaja_popytka_analiza.html

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ТА ПРИНЦИПИ ПРАВА У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Оскільки за статистикою дорожній рух пов'язаний з найвищою травматичністю, його правове регулювання повинно відповідати найвищим вимогам щодо якості нормотворення.

Поняття «безпека дорожнього руху» за визначенням означає «характеристику дорожнього руху, що визначається аварійністю» [1, с. 2] та, відповідно, її наслідками. Запорукою зменшення їх кількості є активне застосування належних теоретико-правових засад нормотворення даної сфери. Таким чином, прямий практичний вплив на правозастосування має більшість норм, якими керуються учасники дорожнього руху. Однак, значна частина із них викликає неоднозначне (мультиваріативне) тлумачення, не забезпечує чіткого алгоритму дій чи критеріїв та, в кінцевому випадку, може неповноцінно забезпечувати людині право на життя як учаснику дорожнього руху.

Таким чином, мова іде про відсутність або порушення принципів права у певній галузі, які можуть мати наслідком незадовільні кількісні показники аварійності та прямий вплив на стан здоров'я потерпілих чи навіть спричиняти їхню загибель.

Принципи права – це такі засадничі ідеї права, які визначають зміст і спрямованість його норм та характеризуються системністю, взаємоузгодженістю, загальнообов'язковістю, універсальністю, стабільністю, предметною визначеністю, загальнозначущістю й регулятивністю [4, с. 42].

Серед іншого, проблемними є ряд норм, які не відповідають основоположним теоретико-правовим принципам універсальності, системності, взаємоузгодженості та можливості застосування у будь-якій ситуації.

1. Абз. 5 п. 8.2-1 Правил дорожнього руху (ПДР) України [3]: «Дорожні знаки застосовуються відповідно до цих Правил і повинні відповідати вимогам національного стандарту». Норма може провокувати свідоме невиконання вимог тих знаків, які містять ознаки формальної невідповідності вимогам стандартів, однак, несуть ефективне інформаційне навантаження. Наслідок: не визначене питання із наявністю складу правопорушення у такому випадку.

2. Абз. 5 п. 8.2-1 ПДР України [3]: «Дорожні знаки розміщуються таким чином, щоб інформацію, яку вони передають, могли сприймати саме ті учасники руху, для яких вона призначена» – невизначеність юридичної сили та обов'язковості тих знаків, які фактично не направлені в бік учасника руху, що може провокувати аварійні ситуації. Наслідок: не визначене питання із наявністю складу правопорушення у такому випадку.

3. Відсутність у розділі 10 ПДР України [3]: нормативної заборони щодо перестроювання в зоні меж перехрестя. Для порівняння: п. 60 Глави 9 ПДР Республіки Білорусь[4] забороняє перестроювання транспортних засобів на перехресті, за винятком перехрестя із організованим рухом по колу. Наслідок: відсутність складу правопорушення, що може спричинити створення додаткових аварійних ситуацій.

4. Абз. 3 ч. 2 ст. 16 Закону України «Про рекламу» [2]: «освітлення зовнішньої реклами не повинно засліплювати учасників дорожнього руху» – відсутність чітких критеріїв щодо спричинення рекламоносцями візуальних перешкод учасникам дорожнього руху. Наслідок: відсутність складу правопорушення, що може спричинити створення додаткових аварійних ситуацій.

5. Ч. 3 ст. 16 Закону України «Про рекламу» [2]: відсутність заборони встановлення реклами на певній відстані від краю проїжджої частини у населених пунктах. Наслідок: спричинення «візуального інформаційного шуму» та дезорієнтувати учасників руху.

6. П. 10.4 ПДР України [3] дозволяє здійснювати із будь-якої смуги поворот у разі в'їзду на перехрестя, де організовано круговий рух. Однак, ця ж норма не містить аналогічного дозволу щодо виїзду із такого перехрестя, що зобов'язує водіїв займати відповідне крайнє положення. Наслідок: за відсутності акценту на вказаній відмінності (наприклад, запровадження двох окремих пунктів ПДР України щодо в'їзду та виїзду з перехрестя, де організовано круговий рух), норма може спричинити неоднорідний характер її застосування та мати наслідком підвищений рівень аварійності.

Таким чином, існує прямий зв'язок ідеї людиноцентризму із дотриманням принципів права та станом безпеки дорожнього руху внаслідок цього. Це потребує постійного моніторингу та вдосконалення нормативно-правових актів у їхньому системному зв'язку для повної відповідності понятійно-категоріального апарату меті захисту прав та інтересів людини.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ 2935-94 «Безпека дорожнього руху. Терміни та визначення». – Київ: Держстандарт України, 1995. – 16 с.

2. Закон України «Про рекламу» від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80> .

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Правила дорожнього руху» від 10 жовтня 2001 р. № 1306 // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF> .

4. Правила дорожнього движіння Республіки Беларусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pdd.by/pdd/ru/p9/> .

5. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права // Часопис Київського університету права. – Теорія та історія держави та права. Філософія права. – 2012. – №2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/40.pdf .

Кравченко М.В.

магістр

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В МЕХАНІЗМІ ГАРАНТУВАННЯ КОЖНОМУ ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Відповідно до положень Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1, ст. 3]. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка гарантує право кожному на правову допомогу, захист порушених прав в суді, справедливий суд, право на оскарження рішень службових та посадових осіб, також на державу покладається обов'язок забезпечити виконання таких прав.

Згідно з частиною 1 статті 56 Цивільного процесуального кодексу України (надалі по тексту ЦПК України) зазначено, що правову допомогу в цивільному процесі може надавати особа, яка є фахівцем у галузі права та за законом має право на надання правової допомоги [2].

Право на правову допомогу є не тільки правом яке особа отримує одночасно як учасник та суб'єкт правовідносин, а й є одним з основоположних прав громадянин, що забезпечено статтею 59 Конституції України в якій зазначено, що кожен має право на професійну правничу допомогу [1]. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для реалізації та за-

безпечення таких прав відповідно до частини 3 статті 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в редакції від 02 червня 2016 року діє адвокатура, яка виконує захист, представництво, а також надає іншу професійну допомогу [3].

Користуючись таким правом громадяни, при зверненні до суду потребують попередньо отримати допомогу професіоналів, адже саме він зможе належним чином сформулювати позовні вимоги, належну правову позицію, або стратегію захисту та підготувати всі необхідні докази для того, щоб в майбутньому при розгляді справи суд встановив наявність або відсутність обставин, яким юрист буде обґрунтовувати вимоги. Вирішення справи та прийняття обґрунтованого та законного рішення буде неможливо здійснити без дослідження доказів, наведено може бути з'ясовано внаслідок доказової діяльності.

Доказами є будь-які фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, згідно частини 1 статті 60 ЦПК України на кожную сторону покладається обов'язок довести ті обставини на які вона посилається як на підставу своїх вимог та заперечень. У частини 2 статті 60 ЦПК України зазначено, що доказуванню підлягають обставини, які мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір. Сторони по справі одночасно реалізують своє право по поданню доказів та виконують обов'язок, що закріплений у вищенаведених статті ЦПК України [2].

Існує багато тверджень науковців про те, що «доказування» це процес, який поєднує в собі процесуальну та логічну діяльність та досягнення мети можливе лише за умов поєднання фактичних даних та здібностей юриста (представника). Відповідно розумова діяльність підпорядкована законом логіки, а практична – підпорядкована принципам нормативно-правових актів. Таким чином, можна дійти до висновку, що звернення за правовою допомогою до гарного фахівця це вже 50 відсотків успіху.

Процес доказування складається з :

- суб'єктів – якими є суд, сторони по справі, а також інші учасники процесу, які заінтересовані в тому чи іншому результаті;
- об'єктів – якими виступають обставини, що підлягають доказуванню;
- змісту правовідносин.

Надання правової допомоги особі полягає не тільки в представництві прав та інтересів, а також і в реалізації всіх прав даних сторонам по справі, так фахівці в галузі права реалізують можливості, що лежать в основі елементів доказування, а саме формують предмет доказування, збирають та подають докази. В свою чергу суд їх досліджую та оцінює належним чином. Також суб'єктом оцінки доказів є не тільки суд, а й всі учасник процесу. Їх думка для суду буде не владною, а рекомендуючою. Така оцінка доказів виявляється в процесуальних діях – поясненнях, до-

водах, міркуваннях і запереченнях осіб, які беруть участь у справі, і сприяє суду всебічно, повно, об'єктивно оцінити всі обставини у справі в їх сукупності.

Неправильно застосовані процеси доказування можуть слугувати втраченою можливістю для особи, що звернулась за правовою допомогою до юриста, та за захистом своїх прав до суду. Якість доказування реалізується через способи дослідження, якими є шляхи одержання інформації про фактичні дані, що забезпечується ЦПК України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної ради України. – 2004. – №№ 40-41, 42 – Ст. 492.
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

Красовський К.Ю.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: д.ю.н., проф. А. Заєць

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ЗМІНАХ ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ (ЩОДО ПРАВОСУДДЯ)

Остаточне схвалення Верховною Радою України 2 червня 2016 року Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» стало не тільки належним подарунком до надбань українського конституціоналізму в канун 20-річчя прийняття Конституції України, але і грандіозним кроком на шляху судової реформи.

Розпочато другий етап реформування, який, відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів, має на меті утвердження такого правопорядку, що ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і сво-

бод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки.

Український конституціоналізм сприйняв «тріаду європейських цінностей»: верховенство права, демократію і права людини. [1] Як зазначають професор А. Крусян та професор Н. Мішина «ретельне дотримання принципів верховенства права та демократизму є важливим чинником забезпечення належного рівня охорони прав людини, що дозволяє досягти мети сучасного конституціоналізму». [2, с. 73] Конституція незалежної України побудована на вказаній тріаді, зокрема, частина перша статті 8 проголошує, що в Україні діє принцип верховенства права. Складовими цього принципу є захист прав людини, обмеження держави правом, вирішення спорів в судовому порядку, тому питання судової влади, системи правосуддя, статусу судді є важливим для практичного втілення його у життя.

Описуючи формальний та матеріальний (органічний) аспекти принципу верховенства права український вчений С.Погребняк зауважує, що існують дуже чіткі стандарти, які визначають сутність позитивного права, якими є насамперед основні права людини і принципи природного права. [1, с. 30] Відомий український конституціоналіст С. Шевчук визначає, що реалізація органічного аспекту принципу верховенства права забезпечується судом через фіксацію правових позицій у текстах судових рішень. [1, с.56]

Венеціанська комісія у своєму Попередньому висновку від 24 липня 2015 року №803/2015 «Щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя»: «У всіх своїх висновках щодо судової системи та прокуратури Комісія завжди вказувала на необхідність внесення змін до Конституції, стверджуючи, що без змін у Конституції реформування судової системи було б лише частковим і не відповідало би європейським стандартам у повному обсязі. Венеціанська комісія також відзначала, що ефективне реформування судової системи України – це питання не лише прийняття відповідних конституційних положень, але й політичної волі та бажання створити дійсно незалежну судову систему».

Зміни до Конституції України щодо правосуддя демонструють, що і політична воля, і зазначене бажання існують, оскільки ці зміни спрямовані на забезпечення незалежності судової влади, підвищення вимог та професійних стандартів до суддівського корпусу, обмеження імунітету судді до функціонального, оптимізацію системи судоустрою, забезпечення інституційної спроможності прокуратури, адвокатури та системи виконання судових рішень.

Практична реалізація принципу верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справи незалежним і безстороннім судом здійснюється шляхом підвищення гарантій прав і

свобод людини, деполітизації системи правосуддя, посилення відповідальності судової влади перед суспільством, запровадження належних конституційних засад кадрового оновлення суддівського корпусу, впровадження європейських стандартів функціонування системи правосуддя.

Політичні органи позбавляються можливості впливу на суддю, а роль органів суддівського врядування та самоврядування посилюється. Визначається вимога політичної нейтральності членів Вищої ради правосуддя – нового незалежного конституційного органу суддівського врядування. Функції Президента та парламенту щодо призначення, переведення та звільнення суддів передаються до Вищої ради правосуддя. Президент матиме виключно церемоніальну роль лише на етапі призначення судді. Відповідно до вимог Європейської Конвенції з прав людини суди будуть утворюватися і ліквідуватися виключно законом.

Для забезпечення незалежності суддів їх будуть призначати одразу безстроково, без будь-яких «випробувальних» процедур. Запроваджуються дієві механізми оновлення суддівського корпусу, в тому числі підвищуються вимоги до кандидатів на посаду судді, та встановлюються антикорупційні запобіжники забезпечення здійснення правосуддя. Суддівський імунітет обмежується виключно функцією відправлення правосуддя.

Крім цього, для утвердження принципу верховенства права вводиться новий інститут захисту прав людини – конституційна скарга. Держава гарантує можливість звернення із конституційною скаргою до Конституційного Суду України щодо неконституційності закону, якщо особа вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Держава підвищує гарантію отримання правничої допомоги. Новий стандартом є професійність її надання. Тобто, особа, яка її буде надавати повинна мати належний рівень професійної підготовки, пов'язана правилами професійної етики, законодавчими вимогами доступу до професій та нести відповідальність за неналежне виконання нею свого професійного обов'язку.

Як слушно зауважує С. Шевчук конституційна реформа «повинна бути заснована на ідеології конституціоналізму» [1, с. 56] Прийнятті зміни до Конституції України щодо правосуддя закладають міцний фундамент для формування системи правосуддя у державі за новими стандартами та зроблять суд якісним, доступним, і головне – справедливим.

Без цих конституційних змін утвердження незалежної судової гілки влади, а отже реальне забезпечення прав і свобод людини, реалізація права українського суспільства на справедливий, безсторонній та неупереджений суд, і розбудова нашої держави як такої, що керується безпосередньо верховенством права була б неможлива.

Список використаних джерел:

1. Головатий С.П. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу / С.П.Головатий // Право України. – 2011. – № 5. – С. 159 – 174.
2. Крусян А. Конституційний процес в Україні: втілення принципів європейського конституціоналізму / А. Крусян, Н. Мішина // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 3. – С. 72-79.
3. Погребняк С. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми / С.Погребняк // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 1. – С. 26–36.
4. Шевчук С. В. Доктрина верховенства права та конституціоналізму: історична генеза і співвідношення / С.В.Шевчук // Право України. – 2010. – № 3. – С. 52 – 61.
5. Шевчук С. В. Історія конституціоналізму: від святого письма до конституційного тексту. Елементи конституціоналізму / С.В. Шевчук // Юридичний журнал. – 2008. – № 10(76). – С. 51 – 56.

Кріт М.П.

магістр

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

У наш час надзвичайно актуальною є тема ювенальної юстиції (кримінальна юстиція щодо неповнолітніх) в Україні. Багато держав світу створили окрему систему правосуддя, що стосується виключно дітей. Різниця між ними полягає лише в тому яку модель (англосаксонська, континентальна) держава обрала для створення цієї системи.

Суть ювенальної юстиції полягає в співпраці органів державної влади та громадських органів для забезпечення прав дітей, виконання батьками своїх обов'язків та виховання правосвідомої молоді.

Досить чітке визначення ювенальної юстиції пропонує нам Крестовська Наталія Миколаївна: «Ювенальне право – це комплексна галузь українського права, що є ціннісно орієнтованою системою матеріальних, процесуальних та організаційних правових норм, спрямованих на забезпечення виживання, розвитку та соціалізації дитини, шляхом закріплення особливого статусу дитини як суб'єкта права, встановлення компетенцій

інших суб'єктів права, зобов'язаних опікуватися справами дітей, і регулювання відносин, одним із учасників (безпосереднім або через представника) яких є дитина» [1].

Верховний суд України в своєму проекті «Створення та розвиток системи ювенальної юстиції України» визначає основні принципи:

- орієнтованість переважно на відновну та примирну, охоронну, а також реабілітаційну функції (а не карного переслідування та покарання);

- соціальна насиченість;

- індивідуалізація судового процесу [2].

Багато людей нашої держави не розуміють навіщо нам ця жорстка система покарань для дітей.

Дослідивши проблеми сучасної молоді можу зробити такі висновки:

- 1) дана система впорядкує світобачення молоді та підлітків;

- 2) неповнолітні злочинці ще змалечку розумітимуть, що за кожен поганий вчинок слідує покарання;

- 3) батьки відповідальніше будуть виховувати своїх дітей.

Отже, ювенальна юстиція – це нова система яка на мою думку впорядкує відносини з дітьми.

Список використаних джерел:

1. Крестовська Н.М. Ювенальна юстиція : навчальний посібник/ А.І. Гусев, Ю.Б. Костова, Н.М. Крестовська, Т.С. Семікоп, В.І. Шмеріга, І.Г. Терещенко ; за ред. Крестовської Н.М. – К. : ОЮІ ХНУВС, 2006. – 243 с.

2. Електронний ресурс: Проект «Концепція «Створення та розвиток ювенальної юстиції в Україні». Сайт Верховного Суду України: <http://www.scourt.gov.ua>.

Куридзе Давид

студент магістратури

ВУЗ «Університет економіки і права «КРОК»

Научний керівник: к.ю.н. Балыкіна Л.І.

ЧАСТНЫЕ ДЕТЕКТИВЫ В УКРАИНЕ

До недавних времен частные детективы в Украине работали устаревшей версией закона «О частной детективной и охранной деятельности» [1]. Новый закон регулирует регистрацию, как самых частных, также их объединенных (агентств). Для того, чтобы они (агентства) функциони-

ровали по закону, они должны быть зарегистрированы в Министерстве юстиций и в полициях, также в реестре физических и юридических лиц Украины [1, ст. 7]. Выдача свидетельств о праве на занятие частной детективной (розыскной) деятельности регулирует закон Украины о частной детективной деятельности.

В последнее время появилось много частных детективных агентств которые предлагают широкий спектр услуг:

1) Слежка за неверными супругами, за бизнес партнерами.

Для того, чтобы агентство осуществляло свои действия, необходимо агентству иметь свидетельство. Выдача свидетельств о праве на занятие частной детективной (розыскной) деятельности осуществляется органами Национальной полиции Украины с учетом требований, предусмотренных Законом о частной детективной (розыскной) деятельности [1, ст. 7].

У детективов есть несколько функции:

1) сбор, фиксация и исследование сведений, необходимых для рассмотрения дел в гражданском, хозяйственном и административном судопроизводстве, на договорной основе со сторонами;

2) изучение рынка, поиск и сбор информации с открытых источников с целью подготовки деловых переговоров клиента, выяснения финансовой платежеспособности, имущественного состояния и благонадежности потенциальных деловых партнеров;

3) выяснение биографических и других данных, характеризующих личность, в отношении отдельных граждан (по их письменному согласию) при заключении ими трудовых и иных договоров с заказчиком (клиентом) частных детективных (сыскных) услуг (занятия у него соответствующей вакантной должности), выявление их деловых связей, в том числе с конкурентами клиента в регионах и за рубежом.

Требования к частным детективам и детективным агентствам:

1) частные детективы – граждане Украины, которые получили в установленном законодательством порядке свидетельство о праве на занятие частной детективной (розыскной) деятельности;

2) частные детективные предприятия (агентства) – самостоятельные субъекты хозяйствования, которые прошли государственную регистрацию в порядке, установленном законом для государственной регистрации юридических лиц, участниками которых являются один или более частных детективов.

Частный детектив имеет право:

1) работать индивидуально как самостоятельное лицо или в форме предпринимательской деятельности;

2) предоставлять частные детективные (розыскные) услуги индивидуально или в объединении с другими частными детективами путем учреждения частного детективного предприятия (агентства);

3) иметь помощников из числа лиц, имеющих высшее или базовое юридическое образование, и заключили трудовой договор с частным детективом;

4) с целью повышения эффективности частной детективной (розыскной) деятельности могут создаваться частные детективные предприятия (агентства), для которых частная детективная (сыскная) деятельность является основным видом деятельности.

Таким образом, принятие данного закона даст возможность многим детективным агентствам зарегистрироваться. И уже законно вести охранно-детективный бизнес, например, как это делается в Эстонии, где детективные и охранные фирмы регистрируются в Министерстве внутренних дел и в Совете Пограничной охраны. [2]

Список использованных источников:

1. Проект Закону про приватну детективну (розшукову) діяльність від 01.11.2016 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580

2. Private Security Services in Europe // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://psm.du.edu/media/documents/reports_and_stats/global_data_and_statistics/coess_facts-figures_2011.pdf

Леванчук І.В.

аспірант кафедри зовнішньої політики та дипломатії

Дипломатична академія України

при Міністерстві закордонних справ України

УКРАЇНА В СУЧАСНИХ ЗАРУБІЖНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ

У реаліях сьогодення, коли на території країни, на сході держави на протязі тривалого часу йде війна, гинуть ні в чому не винні люди, не залежно як її називати, чи «гібридна», чи військові дії, чи локальна, але по своїй суті агресивна, і ця агресія зі сторони сусідської держави, яка згідно Будапештського меморандуму, гарантувала Україні територіальну цілісність і недоторканість, а по суті розв'язала повномасштабну війну, спочатку анексія Криму, законної території України, потім військова агресія на Донбасі. Практично ігноровано і знищено норми міжнародного права. Права, свободи людини і громадянина зведено нанівець, ніби їх і не було.

Міжнародні конвенції, практики, угоди, що стосуються даних інституцій розтопано у геополітичному хаосі.

Як справедливо зазначав В. Василенко, геополітичний виклик, перед яким постала сучасна Україна, потребує всебічного і ґрунтовного аналізу як з огляду на його наслідки для майбутнього країни, так і у зв'язку з тими мотивами і причинами, що його зумовили. Здебільшого відзначають геополітичні, мейтальні, історичні фактори, що зумовили, врешті, агресивну політику Росії щодо України, і сам факт воєнної агресії [1, с. 28-30].

Аналізуючи входження України у загальноєвропейський політичний процес, С. Василенко звертає увагу, що геополітика за умов розбудови незалежної України, набуває особливо важливого теоретичного та практичного та практичного значення.[2]

Характерно, що окреслюючи агресію на Донбасі, анексію Криму, як небезпечний виклик глобалізаційних процесів ХХІ століття для всього людства де гинуть безвинні люди, порушуються права і свободи людей, і цим анти людським, антигуманним процесам, повинна даватись крайньо негативна оцінка, з вимогою притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за здійснення міжнародних військових злочинів, у багатьох працях російських дослідників, які датовані, ще до розв'язання агресії, ми спостерігаємо, досить невідповідні і не адекватні з нашого погляду думки, яких не можна розділити. Можливо саме ця ідеологія, і продукovanість, а також поширення їх у суспільстві і слугує агресивності у потуранні імперських намірів.

Зокрема, як зазначає у цьому контексті російський дослідник В. Федоров, що наступником держав-цивілізацій стали імперії-цивілізації – масштабні соціокультурні спільноти [1, с. 58].

Про які цивілізації і соціокультурні спільноти може йти мова, коли гинуть люди, діти? Знищуються міста і села, інфраструктура.

У сучасних російських ЗМІ продукується образ українця як «жидобандерівця», «фашиста» і т.д.

«Показовою» у вище окресленому є і думка російського дослідника А. Дуліна, який констатує, що у процесі створення нового «великого» простору, «федеральної імперії «Росія» захопить у своє «силове опромінення» додаткові території, які стрімко втрачають свою етнодержавну ідентичність у критичній і протиприродній геополітичній ситуації, що склалася після розпаду СРСР [4, с. 94-95]. Він зазначає, що Росія у даний час живе у «виняткових обставинах» окреслюючи фігуру, що є невід'ємним персонажем російської історії, покладаючи на цю постать, що діє «поза законом, але керується великою інтуїцією, землі континенту, того «великого, дуже великого простору», яким є територія російського народу» [4, с. 99-100].

Ці приклади, які говорять самі за себе це той тип розвитку суспільства і держави, який протирічить цивілізованому світу і моралі. І ця, так звана трансформація політичної системи, потребує належної оцінки і гідної відповіді всіх демократичних держав світу. Потребує згуртованості націй, щоб не допустити нового «фашизму» у світі.

Відомий дослідник М. Асонов, зазначає, що ХХІ століття пройде під знаком боротьби цивілізацій за своє виживання, яке вестиметься по всіх напрямках соціально-політичного життя [5, с. 53].

Становлення української державності передбачало розробку концепції зовнішньополітичної поведінки країни, на засадах адекватно усвідомлених національних інтересів. Концепція зовнішньої політики України викладена у таких документах, як «Декларація про державний суверенітет» (липень 1990 р.) і «Акт проголошення незалежності України» (серпень 1991 р.). Офіційна позиція Міністерства закордонних справ України спирається на те, що зафіксовано в існуючих нормативно-правових документах, а концептуально представлено в «Основних напрямках зовнішньої політики України», «Концепції (основах державної політики) національної безпеки України», у «Програмі діяльності Кабінету Міністрів» тощо. Існують також концептуальні розробки Міністерства закордонних справ щодо відносин з кожною країною, з якою Україна підтримує дипломатичні взаємини. Базовими документами зовнішньої політики України є Конституція України та «Основні напрямки зовнішньої політики України», де визначені національні інтереси української держави, завдання та головні засади її зовнішньої політичної діяльності.

Основні критерії геополітичного положення України детерміновані її розташування між кількома полюсами тяжіння, що характеризується різним ступенем політичної, економічної та військової могутності. Зважаючи на це, робиться висновок, що для України надзвичайної ваги набуває необхідність вироблення загальних підходів до поняття багато полюсності світу не з позиції протистояння окремих полюсів, блоків, диктату одних держав щодо інших, а з точки зору створення умов для побудови системи трансконтинентального і в перспективі глобального співробітництва з метою вирішення ключових соціально-економічних, гуманітарних, екологічних, інших проблем, загострення яких може становити небезпеку як для окремих держав, так і для людської спільноти в цілому [6, с.65-66].

Поняття «геополітика» традиційно розглядається в структурі предмету «міжнародні відносини». У вузькому значенні цього слова геополітика вивчає залежність державної політики (насамперед, зовнішньої політики) від географічних умов. У більш широкому значенні цей термін означає свідомо або спонтанно сформовану політику держав, в тій мірі, в якій вона пов'язана з територіальними і природними факторами. Але у

будь-якому випадку геополітика розглядається з точки зору внутрішніх інтенцій держави спроектованих назовні, за межі державних кордонів. Разом з тим, органічною частиною геополітики є внутрішня складова, яка власне і забезпечує державам фундамент для геополітичних впливів.

Що стосується зокрема Росії, то дуже цікавою і визначальною у контексті зазначеного, є думка відомого вченого, політика, аналітика польського походження Збігнева Бжезінського, який визначає Росію як «чорну діру», величезну геополітичну порожнечу, яка виникла у самому центрі Євразії. Крім того, економічна сила Китаю, могутній демографічний потенціал у поєднанні з динамічною енергією революційно змінює фундаментальне історичне співвідношення потуг Китаю і Росії, бо порожнини Сибіру просто притягують китайську колонізацію регіон. [7].

Отже, реалізація концепції європейського вибору можлива лише за умови наявності зацікавлених у цьому різних соціальних верств, забезпечення сталого економічного зростання, утвердження інноваційної моделі розвитку, соціальної переорієнтації економічної політики геополітичних побудовах нового світового порядку. Бачення Україною сусіда Росію, як стратегічного партнера, міцно пов'язаного історичними, соціокультурними, економічними зв'язками та з'єднуючої ланки між різними воєнно-політичними Альянсами, на нашу думку призвело до сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Василенко В. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки / В. Василенко// Український тиждень. – 2014. – №42-17 23 жовтня – с. 27-32.
2. Василенко С. Д. Геополітичні виміри України в загальноєвропейському політичному процесі: автореф. дис... д. політ. н. спец. 23.00.02 / С. Д. Василенко – К., 2002. – 35 с.
3. Федоров В. Государство как объект глобальной и региональной безопасности / В. Федоров // Власть – 2008 – №12. – С. 56-60.
4. Дугин А. Философия войны / А. Дугин. М.: Яуза, Эксмо, 2004 – 256 с.
5. Асонов Н. В. Политические доктрины российского самодержавия: генезис, эволюция и современный дискурс: Автореф. дис... д-ра полит наук: 23.00.01. / Н. В. Асонов. – М.: Рос. акад. гос. службы при Президенте Р.Ф, 2009. – 59 с.
6. Дробінка І. Г. Політологія: Навчальний посібник/ І. Г. Дробінка, Т. М. Кришталь, Ю. В. Підгорецький; Мін-во освіти і науки України. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 289 с.
7. Основи сучасної політології [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://pidruchniki.com/15840720169002/politologiya/osnovi_suchasnoyi_politologiyi

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО У ПОГЛЯДАХ В. КОПЕЙЧИКОВА

Питання становлення та розвитку активного громадянського суспільства в Україні є актуальним з моменту проголошення незалежності. Формування демократичних основ громадянського суспільства, базуючись на європейських принципах, є актуальним і сьогодні на шляху до Європейської інтеграції.

Метою тез є аналіз еволюції наукових поглядів видатного вітчизняного вченого В. Копейчикова щодо інституту «громадянське суспільство» через призму його праць. На основі проведеного аналізу здійснити порівняння з сучасним станом розвитку громадянського суспільства в Україні.

В розрізі праць В. Копейчикова постає питання, яке місце займало та яку роль відіграло громадянське суспільство в Україні до проголошення незалежності? На нашу думку, його доцільно розглянути до проголошення незалежності, і саме в періоди «застою» та «перебудови». Тогочасні зміни: переростання держави диктатури пролетаріату в загальнонародну державу, як відмічає В. Копейчиков, були зумовлені загальними якісними змінами, які відбувалися у суспільстві, в його соціально-економічній, політичній та ідеологічній сферах. [1, с. 4] Так у своїй праці «Держава розвинутого соціалізму», яка була датована 1975 р. і написана українською мовою, В. Копейчиков описує початок формування соціалістичної демократії, відображаючи бачення неминучого демократичного розвитку країни. Що мається на увазі під так званою «соціалістичною демократією»? В. Копейчиков трактував дві категорії: «радянська демократія» та «соціалістична демократія». Перше поняття означало, що це «демократія, яка не тільки проголошує права і свободи, а й матеріально гарантує здійснення цих прав і свобод на практиці» [1, с. 27]; друге, трактувалося як «класова демократія, демократія для тих, хто бере активну участь у суспільно корисній праці, трудиться на благо всього суспільства» [1, с. 27]. Водночас, скрізь наголошувалось на важливій ролі Комуністичної партії Радянського Союзу на всіх ланках державного будівництва, в умовах розвинутого соціалізму. Чи може існувати демократія там, де партія здійснює керівництво і спрямовує роботу всієї системи державних і громадських організацій? На нашу думку, демократія та громадянське суспільство як її складова, свобода в реалізації своїх прав людьми в радянський період виключалися і не могла існувати як така при всебічному контролі партії.

В період, який аналізується, В. Копейчиков не міг розглядати демократію заперечуючи участь КПРС, тому що його наукові праці були б заборонені до друку. Тому, він звертає увагу на XXIV з'їзді партії, де підкреслювалась важливість ролі соціалістичної демократії. «Смисл і зміст соціалістичної демократії ми бачимо в участі дедалі ширших мас в управлінні країною, суспільними справами. Вся політична система суспільства, постійно зростаюча ініціатива трудящих поставлені у нас на службу будівництва комунізму. Така демократія – це для нас життєва потреба, необхідна умова розвитку і зміцнення соціалістичних суспільних відносин» [2, с. 94]. Але, яка могла бути демократії через призму соціалізму? Це марні спроби, і фарисейство. Після диктатури В. Леніна, народ пам'ятав його слова, що «нема свободи взагалі, як нема і демократії взагалі» [3, с. 368]. У зв'язку з цим покоління, яке виросло під лозунгами ленінізму не розуміло і боялося демократії, бо влада знищила її підвалини, деформувала свідомість людей, їх погляди були атрофовані. У своїх працях радянського періоду В. Копейчиков не міг відкрито писати, хоча розумів, і в його нотатках, які були опубліковані у 1997 р. і вийшли як підручник «Основи конституційного права України», що демократія – це законність, та «створення найсприятливіших умов для широкої та реальної участі своїх громадян в управлінні справами держави і суспільства, забезпечення багатоманітності політичного та культурного життя» [4, с. 30]. Та у своїй праці він говорив про незалежну, демократичну, соціальну та правову Україну.

Щодо теперішнього стану демократії та громадянського суспільства, аргументовано з нашої точки зору зазначає П. Гураль, що у державах з розвинутою демократією громадянське суспільство, завжди, виступає рівноправним партнером держави у вирішенні соціально-економічних, гуманітарних і політико-правових завдань. Організація громадянського суспільства забезпечується: наданням якісних і економічно ефективних соціальних послуг шляхом вироблення інноваційних підходів до забезпечення таких послуг; поширенням благодійництва та надання адресної і оперативної благодійної допомоги; представленням і відстоюванням інтересів різних груп населення без наміру отримання політичної влади; участю громадян у ухваленні владних рішень, що гарантує їх високий суспільний авторитет; здійсненням громадського контролю за владою та проведення ефективної боротьби із корупцією. [5, с. 14] Така характеристика місця та ролі громадянського суспільства, на нашу думку, є влучною для сучасних демократій. Звертаючись до фундаментального наукового дослідження вітчизняних вчених, під назвою «Політична система: сучасні проблеми розвитку громадянського суспільства і держави», який виданий під редакцією академіка О. Скрипнюка, підкреслюється контрольна функція громадянського суспільства як основа. Зазначається, що інститутами якого є засоби масової інформації, політичні партії та інші

громадські організації, громадська думка, тощо. [6, с. 350-352] Водночас, виникає питання в Україні чи сьогодні наявне ефективне громадянське суспільство? На нашу думку, в нашій країні відбувається тільки становлення громадянського суспільства і важливим є формування саме дієздатних його структур, що зумовлено умовами сьогодення. А саме, розвиток України як парламентсько-президентської республіки, політичний розвиток країни після Революції гідності та реалізація антитерористичної операції на сході для урегулювання військового конфлікту.

Таким чином, зробивши аналіз окремих наукових праць В. Копейчикова про громадянське суспільство. Ми знаходимо формально наявне громадянське суспільство в радянський період. Політична заангажованість, ідеологічні нашарування, тоталітаризм, формували і сповідували радянські підходи. Були прийняті закони, які стали правовою основою, були визначені види громадських об'єднань, які визначалися різноманітними та чисельними добровільними об'єднаннями громадян, однак, фактично ця система не діяла, а так звана соціалістична демократія мала лише формальний характер. В реалії єдиним гравцем у політичних процесах була Комуністична партія, і без її відома ніхто вільно не міг діяти. Як засвідчують об'єктивні реалії та наукові дослідження, в закритому тоталітарному суспільстві відсутнє розвинене громадянське суспільство. А коли скептики та противники наявної тоді політичної системи виступали критично, щодо формальності існуючих правових інститутів, прихильники останньої відповідали, що це буржуазні точки зору, що так як є – правильно, а все інше – обман. Знайомлячись з працями В. Копейчикова, підсумовуючи вищенаведене, з нашої точки зору, він був прихильником і послідовником справжньої демократії, і передбачав неминучий розвиток України як демократичної, незалежної, правової держави, а активне громадянське суспільство як невід'ємну її частину.

Список використаних джерел:

1. Копейчиков В. В. Держава розвинутого соціалізму / В. В. Копейчиков. – К., 1975. – 48 с.
2. Матеріали XXIV съезда КПСС. – М. : Политиздат, 1971. – 235 с.
3. Брежнев Л. І. Ленінським курсом / Л. І. Брежнев. – Т. 1-7. – Київ: Політвидав України, 1971. – 79 с.
4. Основи конституційного права України : Підручник / За ред. В.В. Копейчикова. – Видання друге, доповнене. – Київ : Юрінком Інтер, 1997. – 208 с.
5. Гураль П. Ф. Громадянське суспільство і держава в Україні: взаємодія і розвиток / П. Ф. Гураль // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 13-17.
6. Політична система: сучасні проблеми розвитку громадянського суспільства і держави : у 2 т. / за ред. О. В. Скрипнюка. – К.: Логос, 2010. – 13BN 978-966-171-325-8. – Том II : Правова, демократична держава в політичній системі: стан, тенденції та перспективи розвитку / авт. кол. : О. В. Скрипнюк (кер.), В. В. Медведчук, В. П. Тихий [та ін.]. – 692 с.

ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКА ІДЕОЛОГІЯ ЯК ОРІЄНТИР ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ

Діяльність Фонду державного майна України ґрунтується на принципах верховенства права, законності, безперервності, відкритості, прозорості та відповідальності [4].

В Україні правове регулювання управління державною власністю багато років засновувалось на актах Кабінету Міністрів України та наказів Фонду державного майна України. Водночас, слід зауважити, що закони приймались лише з окремих питань управління державною власністю – в основному, звичайно, це були закони з питань приватизації. Лише в 2006 році було прийнято Закон України «Про управління об'єктами державної власності» [3], який дав визначення цього управління та передбачив систему суб'єктів та об'єктів управління.

Однак, ще й сьогодні в законодавстві з управління державною власністю існують недопустимі прогалини, зони недосконалого, «слабкого» регулювання, а саме:

1) законодавство не регулює порядку закріплення майна на праві господарського відання (оперативного управління) за державними підприємствами, організаціями, установами, недостатньо врегульовано порядок передачі об'єктів державної власності в межах одного органу управління;

2) взагалі не врегульовано правовий режим майна державної установи. Не визначено правового статусу адміністрації державного підприємства, організації, установи;

3) не передбачено обов'язків державних органів та їх посадових осіб, інших суб'єктів управлінських відносин щодо раціонального, цільового та ефективного використання майна державної власності;

4) застарілим є законодавство, що регулює питання укладання контрактів із керівниками юридичних осіб державної власності.

Неврегульованість цілого ряду адміністративних процедур у сфері управління державною власністю призводить до хаотичної передачі майна, його безконтрольного використання, а подекуди – й до втрати.

До основних принципів управління майном державної власності слід віднести верховенство права, законність, відкритість та прозорість, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, відповідаль-

ність, безперервність, забезпечення єдності державної політики, ефективність та цільове використання.

Беручи до уваги відсутність належного правового регулювання принципів управління майном державної власності, доцільним є проведення подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Зокрема, дослідженню підлягає питання інвестиційних зобов'язань як невід'ємної частини приватизаційних процесів. Так, єдиною можливою кінцевою метою проведення приватизації об'єкту державної власності має бути відновлення та створення робочих місць, адже саме для цього залучаються довгострокові інвестиції країнами-членами Європейського Союзу, тобто конкурси проводяться з метою залучення коштів в діючі підприємства країни, які фактично є складовими національної економіки.

Зазначене питання потребує негайного дослідження, оскільки реальний стан речей на практиці свідчить про викривлення змісту процесів проведення державної власності у приватну в нашій країні.

При цьому, основною проблемою є відсутність розуміння у представників законодавчої та виконавчої гілок влади основної складової приватизаційних процесів – довгострокових інвестиційних зобов'язань, від яких, власне, і ставиться в залежність існування та функціонування підприємства, збереження на ньому робочих місць та рівня заробітної плати, що має відповідати європейським стандартам життя.

Крім того, поза увагою представників законодавчої та виконавчої гілок влади залишається питання відновлення робочих місць.

Результатом проведення ваучерної приватизації, а також позаприватизаційного відчуження дрібних та середніх об'єктів, що складають більше половини української економіки, стало банкрутство та закриття більше 50 тисяч підприємств.

Зазначені підприємства були приватизовані, станом на сьогоднішній день вони покинуті новими власниками, в той же час кваліфіковані працівники, які є найціннішим ресурсом, залишились поза увагою.

А оскільки ані наша держава, ані власники приватизованих об'єктів не опікуються збереженням робочих місць та працевлаштуванням кваліфікованих спеціалістів, останні змушені поневіряти іноземними підприємствами та піднімати економіку інших держав.

Отже, десятки тисяч об'єктів були приватизовані без жодних інвестиційних зобов'язань, що прямо суперечить вимогам чинного законодавства, відповідно до положень якого фізичні та юридичні особи можуть бути покупцями з метою підвищення ефективності виробництва та мотивації до праці, прискорення структурної перебудови і розвитку економіки України [2].

Більше того, потенційний власник, погодившись брати участь у прива-

тизації та придбавши підприємство, фактично брав на себе зобов'язання не тільки підвищити соціально-економічну активність виробництва, але й залучити у власне виробництво інвестиційні кошти.

Відтак, власники, що зупинили виробництво, виявилися неефективними, оскільки кинули напризволяще приватизовані підприємства, а отже, порушили положення національного законодавства. Такі «покинуті» об'єкти мають бути негайно повернуті до державної власності.

При цьому, єдине, що гальмує таке повернення – це відсутність розробленого та закріпленого на законодавчому рівні механізму повернення «покинутих» об'єктів.

Також, після повернення підприємств у державну власність необхідно терміново за участю місцевих органів влади провести інвестиційні конкурси під відновлення робочих місць та виробництва, збереження профілю підприємства, а також на час відновлення на законодавчому рівні звільнити їх від оподаткування.

Реалізація комплексної програми відновлення робочих місць дозволить:

- на відбудованих «покинутих» об'єктах відновити робочі місця;
- повернути на Батьківщину покоління кваліфікованих спеціалістів, фахівців у своїй справі;
- зменшити ризик втрати роботи для вже працюючих спеціалістів внаслідок виникнення конкурентних процесів, спрямованих на стимулювання та заохочення робітників працедавцями;
- збільшити розмір заробітної плати на вже працюючих об'єктах в результаті створення конкуренції серед працедавців;
- відродити села та невеликі міста.

І наостанок, важливо зауважити, що будь-які приватизаційні процеси в Україні повинні мати людиновимірний характер. В іншому випадку зазначені процеси будуть спрямовані на знищення української нації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про приватизацію державного майна» від 04 березня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348.
3. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 46. – Ст. 456.
4. Закон України «Про Фонд державного майна України» від 09 грудня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 28. – Ст. 311.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ В ПИТАННІ УМОВ УТРИМАННЯ ТА ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ

Проблема неналежних умови тримання в місцях позбавлення волі та порушення прав людини актуальна не лише для України, але й для інших країн світу. Багато випадків знайшли своє відображення в прецедентних рішеннях Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ). Загальні питання захисту прав людини та основоположних досліджувались ціла низка вітчизняних юристів-міжнародників та конституціоналістів, зокрема, Буроменський М.В., Гнатовський М.М., Мицик В.В., Француз А.Й.

Досліджувана проблема є багатоаспектною і потребує аналізу і умов, і поведження з ув'язненими. Розпочнемо з розгляду питання про одиночне ув'язнення. У справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (скарга №48787 / 99) мова йде про одиночній камері. Молдавський опозиційний політик Іліє Ілашку, засуджений до смертної кари за тероризм, протягом 8 років містився в суворій ізоляції в Придністров'ї. У 2001 р вироком щодо нього було de-facto скасовано, а самого заявника було відпущений на свободу. Перебуваючи в камері смертників, він не мав контактів з іншими ув'язненими і не отримував новин ззовні, оскільки йому було заборонено вести переписку. У нього не було навіть права спілкуватися з адвокатом. Члени його сім'ї не могли регулярно відвідувати його. Камера не опалювалась. Як покарання його позбавляли їжі, а душ він міг приймати вкрай рідко. Такі умови разом з відсутністю медичної допомоги суттєво підірвали його здоров'я.

ЄСПЛ вирішив, що в сукупності подібні умови повинні бути кваліфіковані як катування. Таким чином, мало місце порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (заборона катування і нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження або покарання) з боку Росії. (Суд вирішив, що Придністров'я на той момент перебувало під владою Росії або, щонайменше, зазнавало з боку останньої вирішальний вплив).

Наступне питання – переповненість камер. Цікаві справи, що стосуються питання переповненості камер – Mandic i Jovicvs Slovenia (№№5774 / 10 і 5985/10) і Struel and others vs Slovenia (№№5903 / 10, 6003/10 і 6544/10). Справа стосувалася умов утримання у в'язниці Любляни (Словенія). Під час відбування покарання заявники протягом декількох місяців перебували в камері, в яких на кожного ув'язненого при-

падало по 2,7 кв.м площі, а середня температура в серпні сягала 28° С. Більшу частину свого часу заявники змушені були проводити в камерах.

У цій справі ЄСПЛ побачив порушення ст. 3 Конвенції, вважаючи, що пригніченість і труднощі, яких зазнали заявники, перевищили неминучий рівень незручностей, властивих позбавленню волі. Таким чином, у справі мало місце таке, що понижує гідність, поводження.

Слід окремо розглянути проблему примусового годування. Питання примусового годування відображений в справі «Невмержицький проти України» (№54825 / 00). У період між 1997 і 2000 рр. Євген Невмержицький провів 2 роки і 10 місяців під вартою у попередньому ув'язненні. У слідчому ізоляторі він набув низку різних захворювань шкіри, стан його здоров'я значно погіршився. Термін його утримання під вартою було продовжено 5 разів, клопотання про звільнення відхилялися, незважаючи на те, що максимальний термін утримання під вартою, передбачений законом, минув. В період утримання під вартою Е. Невмержицький кілька разів оголошував голодування і зазнавав примусовому годуванню.

ЄСПЛ встановив в цьому порушення ст. 3. Такий захід, як примусове годування, не може вважатися таким, що понижує гідність, якщо його застосування є необхідним для порятунку життя людини. Однак держава-відповідач не довела, що примусове годування у випадку з громадянином Невмержицьким було викликано медичною необхідністю, і Суд прийшов висновку, що ця міра була абсолютно довільною. Процесуальні гарантії щодо свідомої відмови заявника від їжі не були дотримані. Більш того, використання при годуванні кайданків та роторозширювача, а також введення гумової трубки в стравохід були прирівняні до тортур.

Неабияк важливими є умови тримання. Гігієнічні умови утримання в камері стали предметом розгляду в справі «Калашников проти Росії» (№47095 / 99). Валерій Калашников звинувачувався в розтраті і привласненні грошових коштів. У попередньому ув'язненні він провів майже 5 років, а в 2000 р. був виправданий. Він скаржився до ЄСПЛ на умови утримання в слідчому ізоляторі. Зокрема, стверджував, що його камера була переповнена: на 17 кв.м розташовувалися 24 людини. Будучи оточений людьми, що палять, він сам змушений був стати пасивним курцем. Крім того, він не міг нормально спати, тому що світло і телевізор в камері ніколи не вимикали. Камера була наповнена тарганами і мурашками. Заявник набув різних захворювань шкіри і грибкові інфекції, внаслідок чого позбувся нігтів на руках і ногах.

Визнавши, що ніщо не вказувало на наявність у влади наміру принизити громадянина Калашникова, Суд, проте, ухвалив, що умови утримання під вартою в цій справі повинні бути кваліфіковані як таке поводження, що понижує гідність, що, в свою чергу, порушує ст. 3 Конвенції. Серед аргументів на підтримку такого висновку фігурували сильна переповне-

ність камер і антисанітарна обстановка, їх вкрай небезпечний вплив на здоров'я і самопочуття заявника, а також тривалість його перебування в таких умовах. З приводу переповненості камер Суд підкреслив, що ЄКПТ встановив розмір в 7 м² на ув'язненого в якості приблизного, бажаного стандарту.

Обшук ув'язнених з повним роздяганням це ще одне із досить частих порушень прав людини. Що стосується обшуку ув'язнених з повним роздяганням, то цей випадок представлений в справі Iwańczuk vs Poland (№25196/94). Під час попереднього ув'язнення Кшиштоф Іванчук попросив дозволу голосувати на парламентських виборах 1993 року. Охоронці сказали йому, що для цього доведеться роздягтися і дати себе обшукати. Заявник зняв з себе весь одяг, крім нижньої білизни. У цей момент охоронці сміялися над ним, робили принизливі зауваження з приводу його тіла і вербально ображали його. Потім заявнику наказали роздягтися до гола. Він відмовився зробити це і був відправлений назад в камеру, так і не отримавши права проголосувати.

Суд зазначив, що ця поведінка повинна бути кваліфіковано як така, що принижує гідність, яка порушила ст. 3. З огляду на спокійну поведінку заявника під вартою і той факт, що він не звинувачувався в насильницькому злочині, та не був рецидивістом, вважається, що не було причин побоюватися, що він почне проявляти агресію. Тому слід констатувати, що вимога про роздягання, адресований заявникові, не було виправдано необхідністю і міркуваннями безпеки.

В окремих випадках обшуки з роздяганням можуть бути необхідні для забезпечення безпеки в установі та запобігання заворушенням. Проте, вони повинні проводитися в належній формі. Поведінка, спрямована на те, щоб викликати почуття приниження і неповноцінності, як у цій справі, демонструє неповагу до людської гідності ув'язнених.

Нестеренко А.В.

магістр

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ОХОРОНА ПРАЦІ»

Однією зі специфічних форм людської діяльності є трудова діяльність, без якої неможливе існування будь-якої спільноти й процвітання

будь-якого суспільства, неможливий розвиток будь-якої держави та її інституцій. Праця є складним процесом, який відбувається між людиною і природою з використанням певних знарядь, протягом якого людина впливає на природу і використовує її з метою виробництва матеріальних благ, необхідних для задоволення своїх потреб. При цьому слід акцентувати увагу, що в рамках правового поля під трудовою розуміється будь-яка діяльність (виробнича, наукова, творча, художня, надання послуг тощо), якщо вона здійснюється в рамках трудового законодавства [8, с. 132-133].

Виконуючи трудові обов'язки, людина працює не лише заради свого блага, а задля блага суспільства в цілому. З економічної точки зору трудова діяльність повинна забезпечувати максимально можливий рівень продуктивності, тому одним із завдань суспільства є забезпечення таких умов, коли вона не буде спричиняти негативного впливу на здоров'я працюючих, не буде завдавати шкоди оточуючим людям та довкіллю [14, с. 3-4].

Конституція України в ч. 4 ст. 43 гарантує кожному працівнику право на належні, безпечні здорові умови праці [1]. Це означає, що гарантування безпечних і здорових умов праці, попередження нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань, ліквідація будь-яких шкідливих факторів виробництва і їх впливу на здоров'я й працездатність працівників є одним із першочергових завдань держави Україна. І саме це повинен забезпечити головний інститут трудового права – інститут охорони праці, який, безумовно, має системний характер і охоплює широку низку складних питань щодо створення безпечних умов праці працівників у різних напрямках діяльності.

Основним нормативним документом, що регламентує питання охорони праці на виробництві є Закон України «Про охорону праці» [2], який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює за участю відповідних державних органів та громадських організацій відносини між власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Невипадково науковці наголошують, що охорона праці є одним із найважливіших понять трудового права України. Вказана категорія тісно пов'язана з різними галузями науки і техніки — медициною, біологією, хімією, фізикою, механікою, електротехнікою тощо, тому займає особливе місце в системі трудового права України. В умовах науково-технічного прогресу поняття охорони праці охоплює широку систему заходів та за-

собів, які запроваджуються з урахуванням механізації й інформатизації виробництва [9, с. 13-14].

В той же час, досліджуючи поняття охорони праці, слід також відзначити й про наявність в юридичній науці проблем, пов'язаних зі змістом поняття «охорона праці», його структуруванням та конкретизацією питань, що входять до цієї категорії, а також про можливість їх бути врегульованими певною галуззю права. Загалом, під час розгляду поняття охорони праці як правової категорії більшість науковців розглядають цю багатоаспектні лише в контексті галузі трудового права. Так, на думку П. Ізуїти, охорона праці як інститут трудового права представлена сукупністю правових норм, що регулюють відносини по забезпеченню безпечних та здорових умов праці, а також спеціальних умов праці жінок, неповнолітніх, інвалідів та осіб, які працюють на роботах зі шкідливими, важкими і небезпечними умовами праці. Право на охорону праці є складовим елементом трудових прав людини і поширюється на всіх без виключення осіб, які працюють на підприємствах, установах, організаціях України [10, с. 14].

В той же час, В. Чорнобровка висуває тезу про те, що під поняттям «охорона праці» розуміють широку систему соціальних та правових норм, заходів та засобів, що спрямовані насамперед на захист прав та інтересів трудящих, збереження трудових ресурсів працюючих. Охорона праці має за мету убезпечити здоров'я працівників від виробничого впливу негативних факторів і небезпеки та забезпечити їм здорові умови праці [16, с. 145].

Таким чином стає очевидно, що охорона праці є однією з найважливіших умов, що забезпечує стабільну та безпечну трудову діяльність. З цього приводу Г. Гончарова слушно наголошує, що охорона праці визначає широку, розгалужену систему, певну сукупність правових норм і правил, що встановлюють створення безпечних умов праці на виробництві, які спрямовані на попередження виробничого травматизму та професійних захворювань, а також регулюючий нагляд і контроль за дотриманням законодавства про охорону праці, який відбувається за активною участю трудових колективів та профспілкових організацій [5, с. 5-6].

Аналізуючи сутність охорони праці, варто, насамперед, зауважити, що первинна ідея охорони праці полягала в тому, щоби створити безпосередній стимул до кращого способу життя. Так, підтвердженням тому може слугувати висловлення Г. Форда, який відмітив – «хто добре живе, той і добре працює» [15, с. 97]. Фактично, можна стверджувати, що охорона праці спрямована і на сприяння відновлення активності працівника у процесі виконання ним трудової діяльності, забезпечення таких умов, які максимально допомагатимуть йому у проявленні та реалізації свого трудового потенціалу та трудових здібностей [12, с. 270].

Поруч з цим, А. Кашлакова зауважує, що при дослідженні охорони праці у вузькому сенсі визначальним аспектом у розумінні її сутності є не загальна спрямованість норм трудового права, а сама характеристика умов праці як безпечних. На основі цього, автором запропоновано розглядати інститут охорони праці як сукупність норм, що направлені на забезпечення безпечних умов праці [11, с. 145]. Таким чином, науковець за основу бере категорію безпеки для здоров'я та життя працівника. Отже, це означає сукупність різного роду заходів в аспекті забезпечення непорушності стану здоров'я (причому як фізичного, так і психічного).

В свій час С. Голощاپов, будучи прихильником широкого трактування охорони праці, включав у її склад норми й інших інститутів трудового права, які регулюють не лише відносини з охорони здоров'я у процесі праці, але й інші сторони складних трудових відносин або тісно пов'язані відносини (відносини майнового характеру - з оплати праці, робочого часу – як міри праці й часу відпочинку, відносини з організації праці тощо [4, с. 50]. Нам імпонує дана позиція, оскільки ми переконані, що охорона праці є надзвичайно широким правовим явищем яке охоплює всі заходи та засоби, що спрямовані на забезпечення максимально якісних умов праці для недопущення настання шкоди для працівників.

Крім того, хотілось би зауважити, що за нашим переконанням у трактуванні поняття «охорона праці» слушно буде розглянути дане явище і з точки зору активного стану, тобто того, що уже діє, що набрало чинності. Мета охорони – охороняти. І зважаючи на це, ми схилиємось до думки, що здійснення охорони неможливе у разі підготовки заходів, охорона дійсна тоді, коли уже реалізовано такі заходи і вони діють.

З урахуванням наведеного вище, можна зазначити, що перш за все, поняття «охорона праці» можна розглядати в різних значеннях: зокрема у вузькому значенні поняття «охорона праці» може розглядатися як один із інститутів трудового права, як головна категорія галузі «Охорона праці», у цьому ж значенні термін «охорона праці» визначив і законодавець. В той же час, у широкому розумінні охорону праці можна розглядати як поняття, що уособлює в собі весь масив норм трудового права, всіх його інститутів. Поруч з цим, термін «охорона праці» має ще й так зване «надшироке» значення, враховуючи те, що норми охорони праці є предметом вивчення та розгляду не лише галузі трудового права, але й інших галузей права, у тому числі й адміністративного, а також і інших галузей науки [6, с. 12].

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Закон України «Про охорону праці» № 2694-ХІІ від 14.10.1992 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 49. – Ст. 668.
3. Баклан О. В. Контрольно-наглядова діяльність та адміністративний примус в сфері охорони праці (на матеріалах підрозділів державного нагляду за охороною праці Головного штабу МВС України): Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. В. Баклан / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2002. – 239 с.
4. Голощапов С. А. Правовые вопросы охраны труда в СССР / С. А. Голощапов. – М.: Юридическая литература, 1982. – 199 с.
5. Гончарова Г. С. Охорона праці [Текст]: текст лекцій / Г. С. Гончарова. – Х., 1995. – 28 с.
6. Дараганова Н. В. Поняття охорони праці: адміністративний аспект / Н. В. Дараганова // Юридична наука. – 2014. – № 6. – С. 7-13.
7. Дараганова Н. В. Сучасний стан адміністративно-правового регулювання охороною праці в Україні / Н. В. Дараганова // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 5. – С. 61-68.
8. Івчук Ю. Ю. До питання визначення поняття “охорона праці” за трудовим правом України / Ю. Ю. Івчук // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 28. – С. 129-141.
9. Ізуїта П. О. Правове регулювання охорони праці в умовах ринкової економіки [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук / П. О. Ізуїта. – Х., 2008. – 177 с.
10. Ізуїта П. О. Правове регулювання охорони праці в умовах ринкової економіки: Автореф. дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / П. О. Ізуїта / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – 20 с.
11. Кашлакова А. С. Понятие охраны труда по российскому трудовому праву: монография / А. С. Кашлакова. – Барнаул: АЗБУКА, 2012. – 154 с.
12. Небоженко К. В. Поняття та сутність охорони праці / К. В. Небоженко // Публічне право. – 2014. – № 2. – С. 269-273.
13. Обушенко О. М. Співвідношення інституту охорони праці з іншими інститутами трудового права України / О. М. Обушенко // Публічне право. – № 2 (10). – 2013. – с. 227-233.
14. Ткачук К. Н. Основи охорони праці [Текст]: підручник / К. Н. Ткачук, М. О. Халімовський, В. В. Зацарний, Д. В. Зеркалов, Р. В. Сабарно, О. І. Полукаров, В. С. Коз'яков, Л. О. Митюк; за ред. К. Н. Ткачука і М. О. Халімовського. – К.: Основа, 2003. – 403 с.
15. Форд Г. Моя жизнь и мои достижения / Г. Форд. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 235 с.
16. Чорнобровка В. О. Поняття та значення охорони праці в Україні / В. О. Чорнобровка // Європейські перспективи. – 2012. – № 3(3). – С. 144-148.

Опаріна А.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: д.ю.н., професор В.М. Скрипнюк

ІДЕЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У липні 2015 році головою Державної фіскальної служби України в ході американсько-українського бізнес-форуму було презентовано українську податкову реформу.

В подальшому, виступаючи на засіданні уряду у вересні 2015 року, уже прем'єр-міністр оголосив вектор на докорінну реорганізацію Державної фіскальної служби.

При цьому, важливо зауважити, що зміна персоналій не являє собою зміну системи, такі кроки не свідчать про реальну перебудову інституцій та не призводять до ефективної діяльності державного органу, оскільки реорганізаційні та трансформаційні процеси є неможливими без застосування концепції людиноцентризму щодо податкових право-відносин.

Так, застосування концепції людиноцентризму у податковій сфері передбачає служіння держави в особі податкових органів, що становлять єдину фіскальну службу, інтересам громадян – платників податків, зборів, обов'язкових платежів.

З кожним наступним роком незалежності України зазначена ідеологія набуває все більшої і більшої актуальності як для безпосередніх учасників реорганізації Державної податкової адміністрації України спочатку в Державну податкову службу України, після чого в Міністерство доходів і зборів України, і наостанок – у Державну фіскальну службу України, яка діє на сьогоднішній день, так і для науковців, що займаються дослідженнями проблематики відповідної сфери.

Крім того, важливо зауважити, що набуття Україною статусу країни-члена Євросоюзу не вбачається за можливе без орієнтації в даному випадку фіскальних органів у процесі їх функціонування на громадян – платників податків, оскільки профільні нормативно-правові акти, якими врегульовані податкові відносини (до 01.01.2011 – Закон України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» [5], починаючи з 01.01.2011 – Податковий кодекс України [4]) лише закріплюють права платників, однак на практиці такі права нещадно порушуються, обмежуються та ігноруються,

а дії та рішення контролюючих органів ґрунтуються на суб'єктивних припущеннях посадових осіб останніх.

Тенденція ґрунтовної, а не поверхневої перебудови фіскальної служби в Україні має всіляко підтримуватись об'єднаннями платників, правозахисними організаціями та самими податківцями, оскільки проголошений Україною курс на інтеграцію в європейські структури покладає на нашу країну обов'язок тримати вектор на досягнення відповідності європейським стандартам функціонування національних публічних служб.

Поки що, на жаль, зазначена перебудова існує лише на папері, що є недопустимим, а реальні кроки, спрямовані на модернізацію податкової служби на практиці стикаються із певною проблематикою.

По-перше, досі відчуваються залишки радянської податкової системи, теперішня фіскальна служба ніяк не перетвориться на сервісну, відтак страждають платники, для бізнесу створюються умови, в яких здійснення підприємницької діяльності втрачає сенс.

По-друге, будь-які спроби перебудови податкової служби не мають наслідком досягнення мети, задля якої здійснюється така перебудова. Зазначене яскраво ілюструє запровадження в нашій країні інституту фіскального омбудсмена. В Австралії, для прикладу, відповідна інституція називається «генеральний податковий інспектор». У Сполученому Королівстві між платниками податків та податковою службою діє мировий суддя. Як генеральний податковий інспектор, так і мировий суддя виконують ідентичні функції – розглядають звернення щодо системних проблем, бездіяльності податкових органів, неправомірного тлумачення або застосування норм, тобто виконують роботу над помилками системи. І хоча наша країна рухається в напрямку Європи, поява фіскального омбудсмена не отримала реальної підтримки серед посадовців фіскальної служби. Навпаки, посадові особи фіскальної служби вважають омбудсмена «чужим» та сприймають як ворога, оскільки його діяльність спрямована на вжиття заходів щодо вирішення спірних/конфліктних ситуацій між платником податків та податковим органом. Тому, неможливо вирахувати, через який час фіскальна служба та фіскальний омбудсмен в Україні запрацюють по одну сторону барикади, оскільки для цього мають відбутись певні зміни в менталітеті українців, зумовлені соціально-історичними чинниками.

В якості поштовху для проведення змін В.О. Гаврик та В.О. Кондрат'єв у статті «Правова природа податку у господарській сфері» пропонують уведення елементів диспозитивності до публічно-правових податкових правовідносин.

Автори пропонують переходити до розуміння податку як «кредиту», переданого публічному суб'єкту на соціально значимі цілі [6].

Наведені висновки вчених підтверджують єдиний можливий формат перебудови фіскальної служби – заснований на концепції людиноцентризму.

Водночас, врахування ідеї людиноцентризму при здійсненні реформування фіскальної служби можливе лише за умови внесення відповідних змін до Основного Закону [1], Податкового кодексу України [4], Кодексу України про адміністративні правопорушення [2], Кримінального кодексу України [3].

І наостанок, інвестори, які приїжджають до України, мають бути впевнені, що фіскальна служба – це партнер бізнесу, що державна фіскальна служба – відтепер не інспекція, а сервісна служба. При цьому, важливо, щоб процес реформування податкової системи та самої служби проходили одночасно.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради України. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122.

3. Кримінальний Кодекс України від 05 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

4. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17 – Ст. 112.

5. Закон України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» від 21 грудня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 10. – Ст. 44.

6. Гаврик В. О. Правова природа податку у господарській сфері / В. О. Гаврик, В. О. Кондрат'єв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Pravo/62092.doc.htm.

Панченко К.М.

магістр

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ЛІКАРСЬКА ПОМИЛКА В КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Медицина є найбільш складною формою людської діяльності, що вимагає глибоких спеціальних знань, практичних навиків, високих душевних якостей. Лікар помиляється тому, що має справу з найскладнішим об'єктом природи – людським організмом, щодня стикається із завдання-

ми, що не мають типового рішення, з індивідуальними варіантами; різних хвороб, з проблемами, що виникають внаслідок того, що, не зважаючи на успіхи медичної науки, багато сторін функціонування організму у нормальному стані і в умовах патології ще не розкриті.

Як справедливо відзначає В.І. Акопов, «ніякі знання і досвід не в змозі гарантувати безпомилковість дій лікаря, оскільки унікальність і численні поєднання тих або інших ознак різних хвороб такі різноманітні, що передбачити це важко при найдобросовіснішому ставленні» [3, с. 177]. Іншими словами, при наданні медичним працівником відповідної медичної послуги заподіяння шкоди здоров'ю пацієнта або його смерть можуть бути не пов'язані з його несумлінним ставленням до своїх обов'язків. У таких випадках відповідну дію або бездіяльність медичного працівника слід кваліфікувати як медичну помилку

Так, на думку В.Л. Попова і Н.П. Попової, «лікарська помилка визначається як неправильна (помилкова) дія або бездіяльність лікаря при виконанні ним своїх професійних обов'язків по діагностиці і проведенню лікувально-профілактичних заходів» [6, с. 64], причому залежно від реального результату помилкова дія або бездіяльність лікаря може бути розцінена або як правопорушення, або як злочин.

На думку М.М. Малєїної «з юридичної точки зору серед помилок необхідно розрізняти протиправні винні діяння медичних працівників (закладів) і випадки заподіяння шкоди пацієнтові провини. Перше з названих діянь кваліфікується як правопорушення (злочин, провини), що тягне кримінальну, дисциплінарну, цивільну відповідальність; у другому варіанті в наявності випадок – відсутність провини і відповідальності» [5, с. 162-163]. У зв'язку з цим автор пропонує розрізняти суб'єктивні і об'єктивні причини помилок в процесі лікування. На мій погляд, запропонований автором подвійний стандарт, вживаний до поняття «лікарська помилка», не може бути визнаний правильним. При такому підході два, на мій погляд, різні поняття – лікарська помилка і правопорушення – можуть збігатися, проте було б абсолютно нелогічно змішувати ці поняття юридична кваліфікація лікарських помилок засновується на двох поняттях «шкода» і «вина». Юридично значущим є некваліфіковане проведення діагностики, лікування, реабілітації хворого, організації медичної допомоги, яке призвело до негативних наслідків у формі шкоди. Із медичної термінології найбільш близьким до цих юридичних термінів є поняття «небажаний результат надання медичної допомоги». Небажані результати надання медичної допомоги можуть виникнути як з вини медичного працівника так і за відсутності його вини. Важливим критерієм, який визначає поняття лікарської помилки – наявність або відсутність вини лікаря у завданні шкоди здоров'ю пацієнта.

Підтримую позицію А. М. Савицької, яка вважала, що лікарська по-

милка охоплює не всі випадки неналежного (протиправного) лікування, а лише ті, в яких оцінка лікування дається з точки зору теорії медицини, медичних знань [7, с. 189].

Спируючись на практику, сьогодні медичну помилку розуміють як неправильно визначений діагноз і вибір методів лікування, які у результаті заподіяли шкоду пацієнту. Звідси бачимо, що безуспішність лікування аж ніяк не є медичною помилкою. Навіть якщо медичний працівник поставив неправильний діагноз, але призначене ним лікування не погіршило стану, пацієнт не може висунути жодної претензії. Юридичне значення мають лише ті медичні помилки, що спричинили заподіяння шкоди життю або здоров'ю громадянина.

Медична помилка сама по собі не може бути ні підставою відповідальності, ні обставиною, що виключає її. Помилка може бути викликана різними чинниками, і в цьому спектрі вона може містити або не містити вину. Тільки наявність вини при вчиненні особою медичної помилки є підставою для притягнення її до відповідальності. Неможливість передбачення негативних результатів, які знаходяться в причинно-наслідковому зв'язку з протиправною поведінкою в юридичній літературі кваліфікується як випадок (казус). Він і є межею відповідальності.

Сьогодні існує велика кількість суперечностей і невизначеностей у законодавчому регулюванні цивільної відповідальності медичних працівників, усунення яких можливе шляхом прийняття закону, який чітко регулюватиме правовий статус пацієнта і лікаря, види правовідносин, які між ними виникають у процесі надання медичної допомоги та медичних послуг, умови договорів у сфері охорони здоров'ята підстави і види відповідальності за їхнє порушення, усунення оцінних понять та нормативне закріплення окремих визначень: медична допомога, медичні послуги тощо, проведення уніфікації та нормативного закріплення основних методів та правил лікування хвороб, залежно від їхнього виду та стану здоров'я пацієнта [4, с. 95].

Розвиток договірних відносин у медицині, зростання кількості медичних закладів приватної форми власності, розширення спектра надання медичних послуг, розширення механізму судового захисту прав громадян та інші чинники зумовили, що питання цивільно-правової відповідальності медичних закладів в останні роки набули значної актуальності. Ефективність цивільно-правової відповідальності, в основу якої покладено принцип повного відшкодування завданої шкоди, підвищується, і можна сказати, що для медичних закладів вона є найважливішим наслідком некваліфікованого надання медичної допомоги. Зауважимо, що чинне цивільне законодавство України передбачає можливість відшкодування не тільки матеріальної шкоди, а й моральної.

Якщо під час виконання своїх службових обов'язків медичний праців-

ник завдав пацієнтові шкоди, то таку шкоду, відповідно до вищевказаної ст. 1172 ЦК, відшкодовує лікувальний заклад, у якому працює працівник. Водночас, згідно зі ст. 1191 ЦК, лікувальний заклад після відшкодування шкоди, завданої медичним працівником, який перебуває у трудових відносинах з лікувальним закладом, має право зворотної вимоги до такого медичного працівника у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом [1].

З наведеного вище випливає, що чинне законодавство України передбачає достатньо сувору відповідальність за протиправні дії, вчинені лікувальними закладами та медичними працівниками під час здійснення ними своєї діяльності.

В чинному кримінальному законодавстві також достатньо статей, які передбачають покарання лікарів (ст.ст. 131, 132, 139, 140, 141, 142, 145 КК України [2]). Однак, зазначимо, що їх застосування за неналежне виконання професійних обов'язків медичних працівників можливе лише при настанні небезпечних для життя і здоров'я пацієнта наслідків: у випадках спричинення смерті; спричинення тяжкої шкоди здоров'ю, зараження ВІЛ-інфекцією або іншою невиліковною хворобою і розголошення відомостей. Проте такі справи, якщо і порушуються, то вони досить рідко потрапляють до суду і ще рідше закінчуються обвинувальним вироком. Це спричинено тим, що після настання смертельного випадку у лікарні причини смерті пацієнта розслідує спеціальна комісія, яка складається з лікарів того ж самого медичного закладу

Підбиваючи підсумок вищесказаному, можна вважати, що лікарська помилка – погіршення стану хворого або його смерть, спричинені призначеним неправильно, не за стандартом МОЗ України обстеженням, лікуванням та профілактичними заходами, а також відсутність відповідних знань лікаря. Тому медичну помилку можна вважати найбільш суперечливим явищем медичної практики, що вимагає свого тлумачення як у теоретичному, так й у практичному значенні, а також юридичного закріплення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України //Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 №2341–III //Офіційний вісник України. – 2001. – №21. – Ст. 920.
3. Акопов В.И. Врач и современное право: Медицинское право в вопросах и ответах / В.И. Акопов. – М.: Приор, 2011. – 208 с.
4. Антонов С. В. Медична помилка: юридичний аспект / С. В. Антонов // Мистецтво лікування. – 2008. – № 10 (56) . – С. 94-96.
5. Малейна М.Н. Человек и медицина в современном праве: учеб.-практ. пособие / М.Н. Малейна. – М.: БЕК, 1995. – 272 с.

6. Попов В.Л., Попова Н.П. Правовые основы медицинской деятельности. / В.Л. Попов, Н.П. Попова. – С.-Пб: Изд-во ДЕАН, 2009. – 256 с.

7. Савицкая А. Н. Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием / А. Н. Савицкая – Львов : Высшая школа, 1982. – 196 с.

Петракова К.О.

студентка

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС ЯК ОБ'ЄКТ РЕФОРМУВАННЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Бюджетний процес є одним із найважливіших інструментів державного регулювання суспільних відносин. При цьому, правове регулювання бюджетного процесу у перехідних суспільствах, зокрема, в Україні, виступає механізмом реформування державно-управлінських взаємозв'язків у економічній, політичній, соціальній сферах тощо.

Відповідно до Конституції України, бюджетна система України побудована на основі справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами [1]. Разом з тим, за визначенням Т.В.Бугай, бюджетний процес у широкому розумінні є організованою і нормативно врегульованою діяльністю державних та місцевих органів влади у галузі бюджету [2].

Таким чином, бюджетний процес іманентний регламентованій нормами права діяльності органів влади стосовно акумуляції, розподілу, моніторингу, контролю фінансових ресурсів, зокрема, бюджетних коштів.

Поняття бюджетного процесу впливає із більш широкого поняття фінансів, зокрема, державних фінансів, і органічно поєднано з ним. У широкому розумінні фінанси виступають сукупністю перерозподільних грошових відносин, регламентованих державою і пов'язаних з формуванням і використанням суспільних грошових фондів [3]. Бюджетний процес є основним атрибутом системи фінансів, зокрема, державних фінансів; при цьому, державні фінанси є однією з найважливіших практичних механізмів регулювання суспільного середовища, а отже – об'єктом правового регулювання з боку держави. Законодавче визначення бюджетного процесу, що містить Бюджетний кодекс України [4], як регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства, звужує його до процедурно-прикладного виміру.

Сьогодні Україна належить до групи держав постмодерного, перехідного типу, що зумовлено етапом завершення формування демократичних інститутів та адаптації ринкової економіки до вимог європейських економічних структур. В рамках цього процесу бюджетні відносини є об'єктом реформування з боку держави; при цьому, основою цього реформуючого впливу є формування адекватної цілісної нормативно-правової бази щодо їх регулювання.

В широкому розумінні реформа як поняття ототожнюється із заміною типів суспільних відносин у певній сфері. Тож реформування бюджетного процесу в Україні було спрямоване, перш за все, на побудову нових інституційних зв'язків у сфері державних фінансів, які б відповідали новій парадигмі демократичного, соціально орієнтованого суспільства із ринковою економікою.

Упродовж останніх десятиліть в Україні вже закладено основу правового регулювання бюджетних відносин і бюджетного процесу зокрема.

Новий Бюджетний кодекс України [4], який прийнято у 2010 році, втілює у собі новітні прогресивні системи організації бюджетного процесу, зокрема, запровадження програмно-цільового методу бюджету як механізму, що пов'язує напрями використання бюджетних коштів із індикативною оцінкою ефективності результату, запровадження фінансового аудиту – як зовнішнього, так і внутрішнього, що є практичним механізмом лібералізації взаємовідносин всередині державних органів стосовно реалізації їх контролюючих функцій.

Прийнято низку законодавчих актів стосовно організації проходження бюджетного процесу, його окремих аспектів, зокрема, стандартизовано питання стосовно бухгалтерського і фінансового обліку фінансових ресурсів у органах державного сектору (Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі).

В рамках адаптації бюджетного процесу в Україні до вимог європейських структур особливо слід відмітити прийняті у 2015 році закони України «Про відкритість використання публічних коштів» [5] та «Про публічні закупівлі» [6], які наразі проходять апробацію в частині забезпечення роботи системи «Прозорий бюджет», яка покликана реалізувати повну прозорість державних фінансів та задоволення права громадськості на доступ до інформації.

Таким чином, процес реформування бюджетного процесу як складової фінансової системи держави на сучасному стані розвитку перейшов від стадії формування інституційних інститутів і формування нормативної бази до стадії модернізації і адаптації наявної нормативної бази до вимог Європейського Союзу, удосконалення правового забезпечення процедурних питань, пов'язаних із організацією цього процесу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-вр. [Електронний ресурс]. // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Бугай Т.В. Бюджетний процес в Україні: теоретичний аспект. / Т.В. Бугай // Електронне наукове фахове видання Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського «Глобальні та національні проблеми економіки». [Електронний ресурс]. – 2015. – № 7. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/136.pdf>

3. Лондар С. Л. Фінанси: навчальний посібник. [Електронний ресурс]. / С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 384 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/13761025/finansii/sutnist_fansiv

4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08 лип. 2002 р. № 2456-VI. [Електронний ресурс]. // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

5. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11 лют. 2015 р. № 183-VIII. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19>

6. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII. [Електронний ресурс]. // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19>

Петриченко О.І.

магістр

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ПРАВО ОСОБИ НА ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Динаміка розвитку українського суспільства, який відбувається в останні роки, свідчить про необхідність реформування такої гілки державної влади як судова. Якщо у законодавчій і виконавчій гілках влади відбуваються реформаторські зрушення, то у судовій гілці влади всі спроби здійснити реформування вдалося зірвати сумнівними судовими рішеннями.

Конституція України гарантує кожній особі дотримання конституційних прав і свобод та забезпечення прав людини шляхом захисту їх в суді. Кожен громадянин має право на неупереджений і справедливий суд.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [1]. Ось чому виникає така нагальна потреба реформування судової системи відповідно до вимог часу. Остання реформа судоустрою започаткована Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року [2].

Одним з необхідних до розгляду проваджень, безумовно, виступає провадження з перегляду судових рішень у цивільних справах Верховним Судом України, важливість дослідження якого зумовлена, насамперед, тим, що до 2010 року Верховний Суд України ще виконував функції суду касаційної інстанції, а також перегляду судових рішень у виняткових обставинах. Але після прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року № 2453-VI функції та повноваження Верховного Суду України значним чином були звужені. Суттєвий вплив на назначені законодавчі зміни здійснило рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року по справі № 8-рп/2010, яким було визначено неможливість виконання Верховним Судом України функцій суду касаційної інстанції. Наслідком цього стало позбавлення Верховного Суду України зазначених функцій та наділення його повноваженнями перегляду судових рішень з підстав, коло яких визначено законом [3].

На основі змін Конституції України 2016 р. прийнято Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) [4], який визначає зміну системи судоустрою та компетенції кожної гілки цієї системи, право і порядок звернення особи до найвищої судової влади – Верховного Суду. Тобто, Закон визначає право звернення особи на перегляд судових рішень найвищою судовою інстанцією.

Слід відзначити, що з боку науковців, таке питання як перегляд судових рішень Верховним Судом України не отримало належної уваги і розробки. Лише окремі аспекти зазначеної проблеми свого часу були предметом досліджень вітчизняних вчених Ю.В. Білоусова, С.С. Бичкової, К.В. Гусарова, Д.Д. Луспеника, В.В. Комарова, В.В. Сердюка, О.С. Ткачука, С.В. Шевчука та ін. Причиною цього є, насамперед, відносно невелика тривалість існування цього провадження в системі цивільного судочинства України. Зазначене обумовлює необхідність проведення комплексного дослідження правової природи та особливостей розгляду та перегляду судових рішень Верховним Судом, а також процесуального порядку виконання цих дій.

Згідно ст. 125 Конституції, судоустрій в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації і визначається законом [1]. У свою чергу, ст. 17 Закону, як і його попередня редакція, організаційними принципами побудови судоустрою визначила територіальність, спеціалізацію і інстанційність. Законом визначена система судоустрою і до її елементів

віднесені: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд, причому Верховний Суд є вищим судом в системі судоустрою [4].

Метою Закону є визначення організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні на принципах верховенства права відповідно до європейських стандартів для забезпечення права кожного на справедливий суд. Цим Законом визначено форму судової системи, а зміст її діяльності буде ґрунтуватися на процесуальних нормах, які, безумовно, повинні співвідноситися і узгоджуватися з вже існуючою і прийнятою системою судоустрою.

Законом визначена триланкова система судоустрою і найвища, третя ланка Верховний Суд фактично складається з двох ланок всередині нього. Перша ланка Верховного Суду – це суди касаційної інстанції: Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд, Касаційний цивільний суд, що здійснюють правосуддя як суди касаційної інстанції, а у випадках, визначених законом, як суди першої та, можливо, апеляційної інстанцій. Звернутись до касаційної інстанції мають право всі особи, які вважають, що рішення суду, що набрало законної сили, є незаконним та таким, що порушує їх законні права та охоронювані законом інтереси, з метою перевірки законності рішення суду першої та апеляційних інстанцій.

Друга ланка Верховного Суду – Велика палата Верховного Суду яка діяє постійно діючий колегіальний орган, діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції, у визначених законом випадках діє як суд касаційної інстанції з метою забезпечення однакового застосування норм права касаційними судами [4].

Аналіз описаних положень дає можливість зробити висновок, що третя ланка судоустрою, тобто Верховний Суд, є судом не тільки першої, апеляційної та касаційної, а й фактично післякасаційної інстанції, оскільки до повноважень Великої палати віднесено усунення розбіжностей неоднакового застосування норм права касаційними судами (тобто перегляд судових рішень після їх перегляду в касаційному порядку).

Чи стануть після цих нововведень суди доступнішими для громадян, а судові процедури – більш зрозумілими і менш витратними в тимчасовому і матеріальному вимірах, сьогодні на цьому етапі судової реформи, звичайно, сказати важко. Однак, наведене дозволяє резюмувати, що принципово нових якісних змін в судоустрій України ще не відбулося, а перехід до триланкової моделі, яка передбачає неможливість існування вищої функції правосуддя, ніж касаційна, ознаменувався утворенням у складі Верховного Суду судових органів (відповідних касаційних судів та Великої палати), які мають ознаки організаційної та процесуальної автономії і можуть позиціонуватися в контексті про-

ходження відповідних судових процедур як окремі судові ланки та інстанції, хоча і в рамках єдиного органу судової влади – Верховного Суду [5].

Список використаних джерел.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 28. – Ст. 532.
3. Мінченко Р.М. Деякі питання касаційного провадження в цивільному судочинстві України / Р.М. Мінченко// Зібрання наукових праць «Актуальні проблеми держави і права» – № 68. – 2010. – Ст. 107-109.
4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
5. Глущенко С. Про організацію судоустрою України: перша спроба аналізу. / С.Глущенко/. 08.11.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/ob_organizacii_sudoustrojstva_ukrainy_pervaja_popytka_analiza.html.

Рябець А.О.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ПРИНЦИПУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Анотація. *В тезах досліджуються окремі проблемні питання реалізації принципу сталого розвитку України.*

Основний текст. Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 була схвалена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», яка інтерпретує докорінні зміни життєдіяльності суспільства. Реалізація стратегії сталого розвитку є стратегічним завданням сучасної держави, яка допоможе змінити світосприйняття людей та забезпечить спільне майбутнє Українського народу.

Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020” визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України.

Стратегія передбачає в рамках чотирьох векторів руху реалізацію 62 реформ і програм розвитку держави. Першочерговою є Реформа системи національної безпеки та оборони; оновлення влади та антикорупційна реформа; судова реформа; реформа правоохоронної системи; децентралізація та реформа державного управління; дерегуляція та розвиток підприємництва; реформа системи охорони здоров'я; податкова реформа; програма енергонезалежності. Разом з тим було визначено 25 стратегічних індикаторів відповідно до яких буде оцінено процес здійснення реформ і програм.

Не є дивним, що при умовах проведення бойових дій та території України основні індикатори відносяться загалом до воєнного, державного сектору та соціального благополуччя населення.

Здійснення якісного введення положень Стратегії в дію залежить від великої кількості факторів. Велику частину уваги приділяється процедурним та інституційні сторонам управлінського процесу. На сьогоднішній день перед міністерствами та їх структурними підрозділами, відомствами, які безпосередньо реалізують Стратегію, поставлене завдання розробити план щодо дій реалізації положень Стратегії. Для цього варто буде пригадати вимоги, які поставлені перед державами європейського союзу в рамках розробки відповідних національних стратегій сталого розвитку, і які мають бути основою відповідних дій України у напрямку ефективної реалізації Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020".

Таким чином, найважливішою умовою успішності програми розвитку є використання єдиних критеріїв та бачення стратегічних цілей. Відповідно до цього, ці цілі мають бути конкретними, дуже специфічними, реальними, досяжними та мати чіткі часові рамки.

Необхідним елементом є зобов'язання щодо впровадження цілей, затверджені на високому рівні. У цьому значенні показники Стратегії мають бути приводом для дій на всіх керівних ланках влади нашої країни.

Безпосередньо, передумовою ефективного впровадження Стратегії є активна участь різних заінтересованих груп у впровадженні цих цілей. Це те, що названо у Стратегії суспільним договором між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності [1]. Такою участю може бути інформативна, консультативна або безпосередньо стосуватися ухвалення рішень та використання різних інструментів та механізмів забезпечення свого залучення до системи ухвалення рішень, такі як, консультаційний діалог, участь у міжвідомчих механізмах, підвищення обізнаності населення з проблематикою, використання Інтернет ресурсів для пропагування цілей стратегії сталого розвитку.

Виходячи з вищенаведеного, основними пріоритетами України в сфе-

рі міжнародного співробітництва стосовно сталого розвитку мають бути реалізованими через впровадження відповідної політики України до програм європейського співтовариства; вдосконалення та приведення у відповідність до європейських норм і стандартів правової бази України у сфері сталого розвитку; активна участь у подальшому розвитку багатосторонніх домовленостей та роботі міжнародних інституцій, на яких покладена відповідальність за реалізацію стратегії сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку Україна – 2020» від 12 січня 2015 р. – № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Стор. 8. – Ст. 67.
2. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» – шлях до кращого майбутнього: [Електронний ресурс] / Сенчук А. / Науковий журнал «Зовнішні справи» – Режим доступу до статті: <http://uaforeignaffairs.com/-ua/ekspertna-dumka/view/article/strategija-stalogo-rozvitku-ukrajina-2020shljakh-do-kr-1/>.

Савенок В.П.
студентка

*ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
Науковий керівник: професор, к.ю.н. В. Гіжевський*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

В даний час неможливо уявити діяльність будь-якого підприємства в відриві від новітніх технологій і застосування сучасного обладнання. У століття стрімкого зростання темпів промислового виробництва і науково-технічної думки кожен суб'єкт господарювання прагне відповідати вимогам часу і гідно виглядати на ринку збуту. Природно, що сьогодні найбільш раціональним, а для великих підприємств – єдино прийнятним способом перевезення вантажів (доставки продукції покупцеві), є використання залізничного транспорту. Основними нормативними актами, спрямованими на регулювання відносин у сфері залізничних перевезень є: Цивільний кодекс України [1], Господарський кодекс України (глава 32) [2], Закон України «Про транспорт» [3], Закон України «Про залізничний транспорт» [4], Статут залізниць України [5].

Варто обумовити, що правовідносини з перевезення вантажів виникають із договорів та інших правочинів. Специфічність вищезазначених правовідносин зумовлена тим, що у Законі України «Про залізничний транспорт» відсутні як визначення договору перевезення, так і характеристика (опис) умов, які складають його зміст, проте є посилання на те, що відносини підприємств залізничного транспорту регламентуються Статутом залізниць України і укладеними на його підставі договорами, які поділяються на основні та допоміжні.

Водночас акцентується увага на тому, що у цивілістичній науці правовідносини щодо перевезення вантажів залізничним транспортом відносяться до групи договорів про надання послуг. Більш того, ЦК України містить спеціальну главу, присвячену загальним положенням про надання послуг, що пов'язано з тим, що з одного боку, у ЦК України не можливо детально врегулювати всі договори у цій сфері, а з іншого – необхідно було закріпити загальні положення, що стосуються договорів цього типу. Саме тому в ч. 2 ст. 901 ЦК України передбачено, що положення глави 63 можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо вони не суперечать суті зобов'язання. Саме на цій підставі законодавець пропонує договором про надання послуг охоплювати будь-які види послуг, що відповідають встановленим цивільним законодавством критеріям.

Загальні умови перевезення визначаються ЦК України, транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них. Оскільки деякі спеціальні акти були прийняті ще в умовах системи з планово-адміністративним регулюванням економіки й на сьогоднішній день у значній своїй частині застаріли, зазначені нормативно-правові акти застосовуються, якщо вони не суперечать положенням ЦК України [6, с. 235].

У зв'язку з цим норми про договір перевезення, які містяться у главі 64 ЦК України, носять абстрактний характер, що проявляється в ряді договорів, спрямованих на регулювання різних відносин, пов'язаних з перевезенням вантажів.

У сучасних умовах система договорів опосередковує перевезення вантажів. У цю систему стосовно всіх видів транспорту входять наступні договори: 1) договір перевезення вантажу; 2) договори про організацію перевезення вантажів (довгострокові договори); 3) договори про організацію роботи із забезпечення перевезень вантажів (вузлові угоди, договори на централізоване завезення (вивіз) вантажів) тощо.

Зазначені договори мають пряме відношення до перевезень, оскільки всі вони є підставою виникнення цивільних правовідносин між учасниками процесу перевезення: вантажовідправником, перевізником (іншими транспортними організаціями) і вантажоодержувачем.

Таким чином, правове регулювання відносин між органами залізнич-

ного транспорту та його клієнтурою практично перетворюється в регулювання самої транспортної діяльності, а договір перевезення вантажів – в особливий самостійний вид цивільно-правових договорів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003р. №436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №18–22. – Ст.144.
3. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
4. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 № 273/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 40.
5. Статут залізниць України: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 № 457 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 14.
6. Сірко Р.Б. Загальні положення договору перевезення пасажирів залізничним транспортом за законодавством України / Р.Б. Сірко // Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства України на сучасному етапі: матеріали круглого столу (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.). – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 235-238.

Сердюк Н.А.

*к.ю.н., доцент кафедри права факультету економіки і права
Київський національний лінгвістичний університет
Голова Київської організації «Асоціація українських правників»*

ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Духовність нації в культурній сфері проявляється, як у знанні культурних традицій предків – що вони вважали добром, творенням і красою, що вважали злом, руйнуванням, негативом, так і в умінні слідувати їх заповітам. Духовність проявляється в обсязі знань, що забезпечують створення гармонічної системи суспільних відносин, що виявляються у побудові таких об'єктів матеріальної культури, які наповнюють середу існування людей глуздом і функціональністю.

Освіта є складовою частиною духовності людини і від її рівня залежить якість людських ресурсів тієї чи іншої держави. У добу інформаційних технологій неможливо вважатися цивілізованою державою без

наявності освітнього комплексу, визнаного здійснювати високоефективну підготовку громадян.

Необхідно активно переходити на нові технології в освіті.

Викладання повинно здійснюватися в потужних індустріальних центрах нового типу, оснащених матеріально-технічною базою за новітніми зразками, де учень міг би ознайомитися зі складними технічними засобами, активно відпочивати і розвиватися, отримувати якісне харчування, форму для занять і перебувати під наглядом лікарів і фахівців. У центрах є можливість розмістити зали (лекційні, комп'ютерні, танцювальні, кіно, – технічні...) і ефективно їх використовувати. З'являється можливість здійснення технічної підготовки хлопців основам моделювання та технічної творчості, де знайдеться місце картинг і автомобілям, тирам, басейнам, авіатехніці (планери, легкі літаки), кінного спорту, радіоелектроніці, маршрутам по виживанню і т.п. У таких центрах повинні працювати не лише педагоги, а й вихователі з позакласної роботи, медики, інженери і фахівці різних напрямків діяльності – це ціла індустрія виховання підростаючого покоління. Тому, повинні існувати нормативи оснащеності таких центрів матеріальною базою, яка повинна оновлюватися при моральному старінні її елементів.

Більшовиками було скасовано роздільне навчання. Намагаючись зрівняти у правах чоловіків і жінок, вони не врахували, в першу чергу, фізіологічні особливості обох статей, що призвело до багатьох проблем зі здоров'ям і успішності у навчанні. Слід ввести роздільне навчання хлопчиків і дівчаток у силу сформованої в суспільстві обстановки насильства, фізичного диктату та інформаційного свавілля. По-перше, це створить між ними певну дистанцію, утруднює фізичну взаємодію і виникнення конфліктних ситуацій. По-друге, часовий розрив в можливості здійснювати контакти дозволить проводити інформаційну нейтралізацію запущених інформаційних негативів через роз'яснення істинних смислів і наслідків, пропагованих ситуацій. Це буде виховувати у дітей та підлітків загальноприйняті норми моралі й відповідне ставлення – повага до особистості та гідності один одного.

Модернізація вищої освіти в Україні вимагає подолання низки проблем, серед яких найбільш актуальними є: невідповідність структури підготовки спеціалістів реальним потребам економіки, зниження якості освіти, корупція в системі вищої освіти, відірваність від наукових досліджень, повільні темпи інтеграції в європейський і світовий інтелектуальний простір.

У вищих навчальних закладах повинна бути потужна експериментальна база наукових досліджень, об'єднана з дослідним виробництвом. Традиційне сидіння за лекційними столами сьогодні втрачає свій сенс, коли існують інформаційні системи передачі знань, але знання без прак-

тики залишаються мертвим вантажем, оскільки практика – критерій істини. Отже, шлях вищої освіти – це перетворення вузів в технопарки (виробництва високих технологій), техно і наукові містечка (наукові центри та виробництва високих технологій, де є зони соціальної сфери та відпочинку).

Таке переоснащення має стати сенсом інвестиційних програм держави, що намагається реанімувати діючі виробництва, що не має того ефекту, який досягається при фінансуванні розвитку освіти і науки.

Зі швидким розростанням системи вищої освіти прямо й опосередковано пов'язуються такі проблеми, як руйнування системи професійно-технічної освіти, дефіцит кваліфікованих кадрів робітничих спеціальностей, неможливість для багатьох випускників вищих навчальних закладів знайти роботу за фахом, інфляція освітніх і професійних стандартів, надмірне навантаження на викладачів та недостатнє фінансування університетів, зростання рівня корупції у вищих навчальних закладах та інші. Вища освіта нині вважається необхідною (але дедалі більше – не достатньою) умовою отримання в майбутньому кращої роботи та просування вгору щаблями соціальної драбини. В Україні та інших пострадянських державах, де в минулому вища освіта справді була елітною і давала реальні соціальні переваги, подальшому розширенню системи освіти сприяє й інерція суспільної свідомості. Крім того, у пострадянських суспільствах можливість отримання вищої освіти для більшості молодих людей стала частиною неписаного суспільного договору між владою і населенням: можливість отримання вищої освіти (часто номінально або реально безкоштовної) для дітей розглядається як своєрідна компенсація за незадовільне соціально-економічне становище, у якому протягом тривалого часу перебуває значна частина громадян.

Наша молодь, отримуючи освіту, залишає країну у пошуках кращої долі, виїжджає за кордон. Вкладені нами гроші в навчання фахівців працюють на інші держави. Ми не передбачаємо компенсації витрат за “безкоштовну” підготовку наших розумних голів при від'їзді їх для роботи в інші країни, щоб формувати фонд фінансування освіти за рахунок продажу наших інтелектуальних ресурсів. Хоча це проблема світового значення, але розвинені країни мовчать про це, адже їх такий стан справ в умовах ринкової економіки дуже влаштовує. Тому створення робочих місць і гідна заробітна плата – гарантія того, що молода людина залишиться працювати на батьківщині, хоча це не весь перелік факторів, який приваблює людину до життя в конкретному місці, важлива і інфраструктура побуту, комунікацій, відпочинку. У цьому одне з основних завдань держави, яка береже свої ресурси, тим більш інтелектуальні, що є основою майбутнього розвитку країни і нації.

Стельмах А.В.

магістр

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: кандидат історичних наук Баликін І.І.

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ НА ТЕМУ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО СУЧАСНИЙ СТАН

Відповідно до статті 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1]. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Указом Президента України від 13.04.1998 № 291/98 «Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні» передбачено створення трирівневої пенсійної системи, яка поєднує елементи державного й приватного пенсійного забезпечення. Перший та другий рівні системи становлять систему загальнообов'язкового пенсійного страхування, а другий та третій – систему накопичувального пенсійного забезпечення [4; 3].

Солідарна система пенсійного страхування побудована на засадах субсидування та солідарності. Основними її характеристиками є демографічний динамізм населення, загальнообов'язковість та право на одержання пенсії кожним громадянином України. При цьому, це може бути довічна солідарна пенсія, або ж одноразова виплата. З одного боку, система є фінансово стійкою, що відображається співвідношенням між платниками пенсійних внесків та чисельністю пенсіонерів, і це забезпечує основу формування пенсійних систем багатьох країн світу. А з іншого – присутність стримувального характеру, оскільки наявна велика кількість пільговиків.

На думку Ю. М. Воробйова, дослідження діючої солідарної пенсійної системи необхідно проводити, виходячи з трьох основних складових: економічної, соціальної та демографічної [6, с. 2].

Економічна складова аналізу повинна дати відповідь щодо сучасного стану фінансової стабільності солідарної пенсійної системи через дія-

гностику доходів та видатків Пенсійного фонду України та їх балансування. Соціальна складова загальнодержавного обов'язкового пенсійного страхування визначає питання солідарності та справедливості розподілу пенсій, адекватності виплат соціальним умовам країни.

Демографічна складова пов'язана з питанням статевовікової структури, демографічного навантаження та з ключовою проблемою пенсійного віку. З економічної точки зору солідарний рівень системи пенсійного забезпечення в Україні є фінансовою основою для акумулювання коштів в єдиному загальнодержавному Пенсійному фонді та здійснення їх розподілу серед категорій пенсіонерів за певними правилами [8, с. 267].

Величина ресурсів пенсійного забезпечення визначається такими факторами:

1. Демографічними: середня тривалість життя та її динаміка; кількість осіб пенсійного віку; чисельність працездатного населення.

2. Економічними: економічний стан країни в цілому; співвідношення рівнів заробітної плати і пенсій; надбавки за стаж, умови роботи тощо; наявність і частка осіб, що мають право на пільги при визначенні рівня пенсійного забезпечення [8, с. 268].

Важливе значення в сучасних умовах має запровадження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, який не включатиметься до складу податків та інших обов'язкових платежів, що складають систему оподаткування [7, с. 289].

Для успішного запровадження накопичувальної системи на законодавчому рівні мають бути закріплені такі концептуальні засади: організаційно-економічний порядок запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи; суб'єктність сплати пенсійних внесків; суб'єктність адміністрування пенсійних внесків; критерії відмінності недержавних пенсійних фондів і право вибору; механізм збирання пенсійних внесків; суб'єктність відбору.

Накопичувальна система загальнообов'язкового державного соціального страхування базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат.

Учасниками накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є особи, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Основне завдання, для якого і створюються різні моделі й системи пенсійного забезпечення – це виплата пенсій. Виплата пенсій – це єдиний організаційний та технологічний комплекс операцій, що включає:

отримання необхідних для виплати грошових ресурсів, нарахування встановлених сум пенсій у виплатних і обліково-звітних документах, пересилання нарахованих пенсій за поточний місяць на рахунки організацій поштового зв'язку, кредитних або інших організацій, безпосередню видачу пенсійних сум одержувачам або зарахування цих сум на особові рахунки закладами. Таким чином, процес виплати пенсії і доставки її одержувачу є достатньо витратним. Тому дуже важливо задіяти всі можливості суміщення цих витрат, щоб заощадити кошти для збільшення виплат пенсіонерам [5, с. 95].

Як передбачено Програмою пенсійного реформування, накопичувальна система пенсійного забезпечення мала працювати з 2013 р. Однак 8 липня 2011 р. прийнято Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», у якому запроваджено введення накопичувальної системи за умов збалансування доходів і витрат бюджету Пенсійного фонду України та досягнення його бездефіцитності [10, с. 266].

Таким чином, необхідною умовою введення накопичувальної системи пенсійного забезпечення є саме вдосконалення існуючої солідарної системи, пошук шляхів забезпечення балансу ресурсів і витрат солідарної системи. При цьому прогнозування періоду досягнення бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду є очевидною і актуальною задачею.

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень системи пенсійного забезпечення в Україні. Її розбудова здійснюється, починаючи з 2004 року, після набрання чинності Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [2].

Основна мета цієї системи – забезпечення гідного рівня життя громадян шляхом формування ними пенсійних накопичень у процесі трудової діяльності. До основних суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення відносяться громадяни України як із частини економічно активного, так і економічно неактивного населення [2].

Таким чином, прогресуюче старіння населення вимагає негайного реформування пенсійних систем, оскільки зумовлює зростання демографічного навантаження на населення працездатного віку та веде до збільшення пенсійних витрат у майбутньому. Низький рівень офіційних зарплат, демографічні тенденції, економічна криза в Україні, призвели до неспроможності існуючої солідарної системи пенсійного забезпечення забезпечити гідний рівень життя осіб похилого віку. Тому, для підвищення рівня зайнятості населення слід створювати нові робочі місця на підприємствах приватного сектору, запровадити високі штрафні санкції за використання нелегальної робочої сили.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 47-48. - Ст. 372.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. – №№ 49-51. – Ст. 376.
4. Указ Президента України «Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні» від 13.04.1998 р. // Урядовий кур'єр. – 1998. – 23 квіт. – № 77-78.
5. Верещак В. Механізми впровадження накопичувального складника в систему обов'язкового пенсійного страхування України / В. Верещак // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2016. – Вип. 2. – С. 89-96. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2016_2_13
6. Воробйов Ю. М. Аналіз стану державного пенсійного страхування в Україні / Ю. М. Воробйов, В. А. Гладжикурка // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2009. – № 3 (4). – С. 6–13.
7. Люблін В. Д. Правовий статус Пенсійного фонду України в системі пенсійного забезпечення громадян України // В. Д. Люблін / Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. – Том 16. – № 3 (60) (ч. 5). – 2014. – С. 286-290
8. Марцонь О. В. Сучасний стан солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні: показники діяльності та напрямки вдосконалення / О. В. Марцонь // Наука й економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 267-273. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nie_2014_1_45
9. Слепцова, Е. В. Пенсійний контракт у системі недержавного пенсійного забезпечення / Е. В. Слепцова // Бюлетень Міністерства юстиції України : Офіційне видання. – 2014. – № 2. – С. 30-33.
10. Шатравка О. О. Аналіз умов введення в Україні накопичувальної системи пенсійного забезпечення / О. О. Шатравка // Бізнес Інформ. - 2013. - № 6. - С. 265-269. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_6_46

Mgr Dawid Stadniczeńko

Warszawa, 17.12.2015 r.

Absolwent WPiA Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Asystent Radcy w Departamencie Arbitrażu

Główny Urząd Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa w Warszawie

SĄDOWNICTWO POLUBOWNE (ARBITRAŻ) – ALTERNATYWNA FORMĄ WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

АРБИТРАЖ – АЛТЕРНАТИВНА ФОРМА ПРАВОСУДДЯ

В статті характеризуються різноманітні конфліктні ситуації та необхідність нових ефективніших підходів для їх вирішення. В умовах глобалізації в усьому світі з'явилося багато конфліктів і проблем. Ведення бізнесу з відкритими кордонами, є, наприклад, для компаній, що тільки зростають, викликом конкуренції на внутрішньому ринку – і на міжнародному рівні. Таким чином, вони повинні вести переговори, шукати компроміс будь-якою ціною, тим самим заощаджуючи час і гроші клієнтів. Аналізуються переговори в межах закону в окремих сферах, зазначається можливість доводити свої аргументи тільки в межах арбітражу.

Ключові слова: арбітраж, правосуддя, вирішення конфлікту.

В статье характеризуются различные конфликтные ситуации и необходимость новых эффективных подходов для их решения. В условиях глобализации во всем мире появилось много конфликтов и проблем. Ведение бизнеса с открытыми границами, есть, например, для компаний, только растут, вызовом конкуренции на внутреннем рынке – и на международном уровне. Таким образом, они должны вести переговоры, искать компромисс любой ценой, тем самым экономя время и деньги клиентов. Анализируются переговоры в рамках закона в отдельных сферах, отмечается возможность доводить свои аргументы только в пределах арбитража.

Ключевые слова: арбитраж, правосудия, разрешение конфликта.

Various conflict situations and need of new effective approaches for their decision are characterized in article. In the conditions of globalization around the world there were many conflicts and problems. Business with open borders, for example, for the companies which only grow, is a competition call in domestic market – and at the international level. Thus, they have to conduct negotiations, look for a compromise at any cost, thereby saving time and money of clients. Negotiations within the law in certain spheres are analyzed, opportunity to lead up the arguments only within arbitration is noted.

Keywords: arbitration, justice, resolution of conflict.

Wprowadzenie

Podjęty temat stanowi zarys analityczno-syntetyczny problematyki dotyczącej ADR (*ang. Alternative Dispute Resolution*).

Współczesny świat cechuje się wieloma konfliktami oraz poszukiwaniem skutecznych form radzenia sobie z nimi i rozwiązywania problemów. W naszym życiu doświadczamy niepewności, niestabilności i konfliktowości współczesnego świata przyjmując to nie jako deficyt, lecz jako cechę. Funkcjonujemy w świecie „zagrożeń” i „ryzyka”. „Ryzyko” i „zagrożenie” są pojęciami opisującymi z różnych punktów widzenia sytuacją niepewności. „ryzyko” wiąże się z działaniem, towarzyszy procesowi podejmowania decyzji, natomiast „zagrożenia” tkwią w sytuacji w jakiej przebiega działanie. Przyjąć można, iż są to pojęcia dopełniające się, gdyż podejmując przemyślane decyzje należy uwzględniać prawdopodobne zagrożenia, dążąc do zminimalizowania ryzyka. Wydaje się, iż u podstaw identyfikowania zagrożeń tkwi jednak obraz pożądaney rzeczywistości określający cel działań.

Występuje w coraz większym zakresie zapotrzebowanie na radzenie sobie z tymi sytuacjami w podejmowaniu decyzji, rozwiązywaniu konfliktów, rozpatrywaniu sprzecznych argumentów, dyskursywnej obrony własnych racji.

Jedną z przyczyn, dla których formy ADR nie stanowią popularnej w społeczeństwie metody (negocjacje, mediacje, arbitraż) rozwiązywania sporów i konfliktów jest brak wdrożenia systemowych rozwiązań w tym zakresie. Obywatele nie są w odpowiedni sposób informowani i uczeni mechanizmów rozwiązywania konfliktów w środowiskach społecznych, takich jak rodzina, szkoła, praca, działalność gospodarcza. W sytuacjach zaistnienia konfliktu i sporu dlatego też zwracają się do tradycyjnej instytucji powołanej do rozwiązywania sporów, jaką jest sąd, którego istnienia w systemie prawnym są świadomi. Powoduje to wpływ do sądów wielu spraw, które z powodzeniem można by rozwiązywać w sposób polubowny, w przypadku gdyby społeczeństwo było świadome istnienia innych mechanizmów rozwiązywania konfliktów.

Jak podkreśla J. Stelmach i B. Brożek¹ „dla zwolenników pozytywizmu prawo powinno pozostawać wielkością stałą, nienaruszalną, nawet wówczas, gdy urągać ono będzie elementarnym wymogom słuszności „racjonalności”, skuteczności czy efektywności. Prawny legalizm i formalnie rozumiane bezpieczeństwo prawne ma w dostateczny sposób uzasadniać całkowicie oderwane od rzeczywistości rozstrzygnięcia. Z kolei zwolennicy rozwiązań niepozytywistycznych uznają za możliwą dynamiczną interpretację prawa, umożliwiającą dopasowanie go do wciąż zmieniającej się rzeczywistości. Ich zdaniem ostateczny sens i znaczenie norm (reguł) prawnych powinien być ustalony w procesie bezpośrednich negocjacji pomiędzy znajdującymi się w konflikcie stronami. [...] większość spraw zwłaszcza z obszaru prawa cywilnego i gospodarczego, daje się rozstrzygnąć bez udziału sądu, w dro-

¹ J. Stelmach, B. Brożek, *Sztuka negocjacji prawniczych*, Warszawa 2011, s. 9 i nast.

dze negocjacji, przy użyciu dopuszczalnych tam narzędzi. Możemy oszczędzić naszym klientom i nam samym niewyobrażalną ilość czasu, pieniędzy i stresu. A jeśli możemy to musimy to zrobić, a tym samym ustanowić nową kulturę prawną – kulturę negocjacji. Równocześnie winniśmy zrezygnować z nierozstrzygalnych formalnych sporów o teorię i słowa, kierując się od razu do istoty rzeczy. Uczmy więc siebie i uczmy innych sztuki negocjacji, sztuki znajdowania dającego się prawnie i etycznie uzasadnić kompromisu, zamiast przedłużać i gmatwać prowadzone przez nas sprawy bez końca i bez jakiegokolwiek potrzeby.”

Okazuje się, iż w globalizującym się świecie przybyło znacznie konfliktów i problemów. Prowadzenie działalności gospodarczej przy otwartości granic stanowi na przykład dla przedsiębiorców coraz większe wyzwanie konkurując na rynku wewnętrznym – krajowym, jak i międzynarodowym.

W filozofii prawa wielokrotnie powracała kwestia dialogicznej i dyskursywnej natury prawa. Na dialogiczną naturę prawa zwracali uwagę między innymi przedstawiciele nurtu fenomenologicznego i hermeneutycznego.² Wskazano, że jeśli jest jakieś przyrzeczenie, to musi być również podjęta próba spełnienia przyrzeczenia, że jeśli jest pytanie to powinna być udzielona na nie odpowiedź, że jeśli jest jakieś roszczenie to musi mu odpowiadać jakieś zobowiązanie. Natomiast teorie argumentacji prawniczej zwracają nam uwagę na dyskursywną teorię prawa.³ Uwzględniając poglądy dialogiczne, bądź dyskursywną naturę prawa możemy nadać problemowi negocjacji prawniczych status szczególnie – mający bliski związek z podstawową dyskusją na temat ontologicznej i poznawczej istoty prawa.

Wielu autorów zwraca uwagę na fakt, że funkcjonalna i społeczna dyferencjacja systemów społecznych, jak również rosnący stopień ich organizacji i złożoności stosunków między oraz wewnątrzsystemowych prowadzi radykalnej zmiany struktury konfliktów społecznych. Miejsce konfliktów dwubiegunowych i indywidualnych zajmują coraz częściej konflikty wielobiegunowe i grupowe, w których uczestniczy wiele różnych podmiotów – zwykle heterogenicznych grup interesów. W obrocie gospodarczym, przemyśle, handlu, konflikty, w których jednocześnie uczestniczą organy państwa, samorządy terytorialne, samorządy zawodowe, przedstawiciele producentów, pracowników, re-

² H.G. Gadamer, *Wahrheit und Methode, Ergänzungen. Register* [w:] *Gesammelte Werke*, t. II, Tubingen 1986; Tenże: *Prawda i Metoda. Zarys Hermeneutyki Filozoficznych*, przeł. B. Baran, Kraków 1993; A. Kaufmann, *Beiträge zur juristischen Hermeneutik*, Köln-Berlin-Bonn-München 1984 oraz A. Reinach, *Zur Phanomenologie des Rechts. Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechts*, wyd. II München 1953.

³ Ch. Perelman, *Logika prawnicza. Nowa retoryka*, Warszawa 1984; R. Alexy, *Theorie der juristischen Argumentation*, Frankfurt am Main 1983; tenże R. Alexy, *Theorie der juristischen Argumentation. Die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung*, wyd. II, Frankfurt am Main 1991; tenże R. Alexy, *O pojęciu i naturze prawa „Ius et Lex”* 2007, nr 1.

prezentanci społeczności lokalnych, organizacje pozarządowe stają się regułą.⁴

W ramach Unii Europejskiej rynek wewnętrzny obejmuje obszar bez granic wewnętrznych, w którym zapewniony jest swobodny przepływ osób, towarów, usług i kapitału. Jednym z naczelných celów integracji europejskiej realizowanej w ramach UE jest budowa rynku wewnętrznego charakteryzującego się zniesieniem przeszkód w swobodnym przepływie między państwami członkowskimi⁵. Rynek wewnętrzny przestaje być jak dawniej rozstrzygającym czynnikiem aktywności przedsiębiorstw krajowych.

W złożonym otoczeniu relacji i konfliktów pojawiających się pomiędzy rywalizującymi i współdziałającymi stronami tryb adjudykacyjny (sądowy) nie jest na ogół dobrą podstawą do ich rozwiązywania i wymaga uzupełnienia o procedury mediacyjno – koncyliacyjne i arbitrażowe. W trybie adjudykacyjnym osoba rozstrzygająca konflikt, spór działa według ustalonych reguł i procedur. Decyzje mają charakter władczy a strony nie mają wpływu na wybór reguł i procedur oraz wybór osoby rozstrzygającej konflikt – spór. „Przy istnie-

⁴ Zob. G. Bernini, *Arbitration in Multi-Party Business Disputes*; J. Szasz, *Disputes in Joint Ventures and with Subcontractors*, [w:] *International Arbitration. Multi-Party commercial Disputes, Materials of an International Symposium, Warsaw 1980*, Warszawa 1982; H. Fashing, *Cele reformy w polskim i austriackim postępowaniu cywilnym oraz* P. Meijknecht, *Współczesne tendencje rozwoju procedury cywilnej w Holandii* [w:] *Współczesne tendencje rozwoju procedury cywilnej w Europie*, red. E. Warzocha, Warszawa 1990, G. Skąpska, *Prawo a dynamika społecznych przemian*, Kraków 1991, s. 63, A. Korybski, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA*, Lublin 1993, s. 20, 47; M. Bobrowicz, *Mediacje gospodarcze – jak mediuować i przekonywać*, Warszawa 2004; C.A. Hamilton, *Globalizacja gospodarki oraz potrzeba stosowanego systemu rozwiązywania sporów*, Prawo Unii Europejskiej 2004, Nr 11; R. Morek, *ADR – w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2004; J. Pączek, *Wybrane instytucje postępowania zawarte w znolizowanym Regulaminie Międzynarodowego Sądu Arbitrażowego działającego przy Międzynarodowej Izbie Handlowej w Paryżu*, *Paestra* 2001, Nr 7-8; A. Szumański, *Koncyliacja jako forma rozstrzygania sporów gospodarczych*, *Monitor Prawniczy* 1997, Nr 2; T. Szurski, *Międzynarodowy arbitraż handlowy (sądownictwo polubowne w międzynarodowych stosunkach handlowych)*, *Radca Prawny* 2003, Nr 2; P. Wierzbicki, *Wykonalność orzeczeń zagranicznych sądów polubownych na podstawie Konwencji nowojorskiej o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń arbitrażowych*, *Monitor Prawniczy* 2004, Nr 5; A. Wojnar, *Arbitraż – alternatywa dla sądownictwa państwowego*, <http://www2.almamater.uj.edu.pl/93/27.pdf> – dostęp 16.12.2015 r.; L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 2005; J. Cygler, *Kooperencja przedsiębiorstw. Czynniki sektorowe i korporacyjne*, Warszawa 2009; W. Szymański, *Niepewność i niestabilność gospodarcza. Gwałtowny wzrost i co dalej?* Warszawa 2011; T. A. Kowalczyk, *Pozasądowe metody rozstrzygania sporów między przedsiębiorstwami*, Warszawa 2015; School of International Arbitration, Centre for Commercial Law Studies, Queen Mary University of London przy wsparciu kancelarii prawniczej White & Case LLP, *The 2015 Survey 'Improvements and Innovations in International Arbitration'* – Raport, <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/docs/164761.pdf>, <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2015/> – dostęp 16.12.2015 r.

⁵ Art. 3 ust. 1 lit.b Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), Dz. Urz. UE z 30.03.2010, C 83/49.

jącej dynamice zmian ekonomicznych i społecznych, (jak zauważa J. Stelmach i B. Brożek) któż zadowolony się perspektywą wygrania (z pewnym tylko prawdopodobieństwem) kosztownego procesu, który może trwać wiele lat? Chcemy rezultatu, nie mamy już więcej czasu na prawnicze rytuały. Musimy więc negocjować, poszukiwać kompromisu za wszelką cenę, oszczędzając w ten sposób i czas i pieniądze naszych klientów. Niepodobna tego faktu kwestionować. Nie można wreszcie spychać negocjacji na margines prawa, wyznaczać tylko pewne obszary, gdzie niby byłoby to możliwe, sprowadzać negocjacje wyłącznie do wyspecjalizowanych działań prawnych (np. tylko do arbitrażu). Negocjować możemy zawsze i w każdym i w każdym aktywnym prawnie obszarze naszego życia, jak również w każdej fazie postępowania”.⁶

I.

Od kiedy w literaturze i praktyce w krajach *common law*, ADR-y stały się uzupełniającym postępowaniem w stosunku do postępowań przed sądami i to nie tylko postępowaniem drugorzędym, przedstawiciele doktryny zastanawiali się czy określenie „alternatywne metody” oddaje w pełni ich charakter i znaczenie. Z. Kmiecik⁷ wyraził pogląd, iż termin „alternatywny” ma charakter dwuznaczny z wielu względów – dlatego, że w ten sposób można zakwalifikować każde postępowanie które nie jest postępowaniem sądowym. A nadto taka terminologia sugeruje, że proces sądowy jest zwyczajną drogą rozstrzygnięcia konfliktów, natomiast ADR mają charakter szczególny, a tymczasem to właśnie proces sądowy powinien mieć charakter wyjątkowy. Większość autorów prezentuje pogląd, że termin „ADR” przyjął się w literaturze, jak i świadomości prawniczej, iż należy przy nim pozostać. Część autorów proponuje natomiast, aby wraz z zachowaniem skrótu „ADR” zmienić nazewnictwo tych metod i zamiast określenia alternatywne metody, używać *additional* (dodatkowe), *appropriate* (odpowienie, przystosowane do charakteru danego sporu), lub też *assisted* (metody rozwiązywania sporów przy pomocy osoby trzeciej).⁸ Spór w doktrynie dotyczy również samego zakresu pojęcia „alternatywne”, wskazując, że objęto tym pojęciem niewiele mające ze sobą wspólnego, (tak jak arbitraż i mediacja) a ich wspólnym elementem jest to, że są one alternatywne w stosunku do postępowania sądowego.⁹

Wymaga podkreślenia fakt, że problemy i konflikty, jakie powstają między ludźmi, mogą być wyjaśniane, rozwiązywane lub rozstrzygane przy pomocy różnych procedur. Ich wybór zależy od typu sporu, złożoności sytuacji, umiejętności stron, oceny efektywności i kosztów poszczególnych procedur, jak i od wiary w wygraną. Do podstawowych procedur radzenia sobie z konfliktami

⁶ J. Stelmach, B. Brożek, op. cit., s. 12.

⁷ Z. Kmiecik, *Mediacja i koncyliacja w prawie administracyjnym*, Kraków 2004, s. 22-23.

⁸ M. Crohn, *Alternative Dispute Resolution: Buzzword or Movements?* 51 Tex. B.J. 1143, 1988, s. 1150.

⁹ Ibidem.

zaliczane są negocjacje, mediacje, facylitacja, koncyliacja, arbitraż, sąd. Procedury można podzielić na dwie grupy – prowadzące do rozwiązania konfliktu i umożliwiające rozstrzygnięcie sporu. Większość samoistnych i pochodnych form ADR powstało i rozwinęło się na gruncie prawa amerykańskiego, często odzwierciedlając cechy tego właśnie systemu prawnego. Oprócz arbitrażu, mediacji i koncyliacji do popularniejszych alternatywnych metod rozwiązywania sporów zalicza się odmiany hybrydalne mediacji i arbitrażu: mini rozprawę, skróconą rozprawę przed ławą przysięgłych, itd.¹⁰

Celem instytucji alternatywnych jest na ogół doprowadzenie do porozumienia stron, stąd też najczęściej przybierają one formę działalności mediacyjno – koncyliacyjnej. W wielu sprawach cywilnych i gospodarczych popularny jest arbitraż. Zasługuje na uwagę fakt, że procedury rozwiązywania konfliktów dają większą szansę wypracowania trwałych porozumień i chronią przed eskalacją przyszłych konfliktów. Procedury rozstrzygania sporów dają większą doraźną satysfakcję psychologiczną zwycięzcom, zewnętrzną kontrolę uprawnionych zobowiązań i zmniejszając szansę na współpracę stron w przyszłości. Negocjacje są tą procedurą, która zapewnia uczestnikom największą kontrolę nad procesem rozwiązywania konfliktów i treścią zawartych porozumień. Rozwiązanie konfliktu to przede wszystkim wspólnie przyjęte porozumienie, które daje możliwość realizacji interesów na akceptowalnym przed strony poziomie.

Za L. Morawskim przyjmuję szeroką definicję wymiaru sprawiedliwości, który stwierdza „Termin „alternatywna forma wymiaru sprawiedliwości” jest pojęciem wieloznacznym. Funkcjonuje on przynajmniej w trzech różnych znaczeniach. Po pierwsze, oznacza alternatywne formy postępowania sądowego w stosunku do tradycyjnego postępowania procesowego. W tym rozumieniu alternatywną w stosunku do procesu sądowego będą postępowania nieprocesowe, a także różne postępowania odrębne. Po drugie, termin „alternatywna forma procesu sądowego” oznacza wszelkie formy postępowania, które nie opierają się na trybie adjudykacyjnym podejmowania decyzji. Alternatywą w stosunku do tak rozumianego procesu sądowego będą wszelkie formy sądowego postępowania ugodowego, pojednawczego, polubownego czy rozjemczego. Dwa wymienione typy alternatyw – ze względu na to, że mają miejsce w ramach postępowania sądowego – zwykło nazywać się alternatywami wewnętrznymi. W trzecim rozumieniu alternatywą wobec postępowania sądowego są wszelkie pozasądowe, a mówiąc ściślej – wszelkie ulokowane poza instytucjami państwowymi formy rozstrzygania konfliktów i podejmowania decyzji w indywidualnych sprawach”.¹¹ Ten typ alternatyw nazywa się alternatywami zewnętrznymi – w artykule tym przyjęto trzecie rozumienie tego terminu.

¹⁰ J. C. Y. Li, *Strategic Negotiation in the Greater Chinese Economic Era, A New American Perspective*, 59 Albany Law Review, 1996, s. 1043 oraz A. Korybski, op.cit.

¹¹ L. Morawski, op.cit. s. 230.

E. Gmurzyńska podaje „arbitraż może być zdefiniowany jako procedura, w której jedna lub więcej neutralnych osób (arbitrzy) podejmują decyzję w sprawie, po wysłuchaniu stron oraz przedstawieniu dowodów przez strony. Zasadnicza różnica pomiędzy arbitrażem i mediacją leży w odpowiedzi na pytanie, kto podejmuje decyzje w sprawie. W mediacji, to strony biorą udział w procesie dochodzenia do ugody przez negocjacje, a na końcu procedury mediacyjnej podejmują decyzje w sprawie same. Mediator pomaga jedynie stronom w zawarciu ugody. Natomiast w postępowaniu arbitrażowym strony poddają się decyzjom arbitra, który podejmuje ją po odbyciu rozprawy, na której przedstawione są dowody. Procedury arbitrażowa i mediacyjna różnią się stopniem sformalizowania. Podobnie jak w przypadku postępowania sądowego, decyzja arbitrażowa podejmowana jest po przeprowadzeniu rozprawy z udziałem stron i świadków oraz przeprowadzeniu innych dowodów”.¹²

W warunkach permanentnego przeciążenia sądów wzrostu kosztów i formalizmu procedur sądowych, świadomość faktu, iż sąd nie jest jedyną instytucją, przed którą można dochodzić sprawiedliwości znajduje zrozumienie w społeczeństwie i u samych sędziów. A. Korybski podnosi, że w niektórych stanach USA to same sądy informują strony o alternatywnych możliwościach rozwiązania ich sporu partycypując w tworzeniu różnych form kooperacji z formami alternatywnymi, aby w ten sposób odciążać sądowy wymiar sprawiedliwości.¹³ Jak zauważa L. Morawski „sądy w większości demokratycznych państw mają nadal nieomal monopolistyczną pozycję na rynku usług wymiaru sprawiedliwości. Będąc monopolistami nie muszą się specjalnie troszczyć o jakość świadczonych usług i skutki tego stanu rzeczy są w większości państw podobne. Nie wierzę, by wewnętrzne poczucie potrzeby reformy, jeśli takie w ogóle istnieje, mogło tutaj coś zmienić. Wszyscy, a zwłaszcza mieszkańcy Europy Wschodniej, dobrze wiedzą do czego prowadzi monopol państwa w nieomal każdej dziedzinie życia społecznego i bez złamania tego monopolu nie należy żywić iluzji, iż coś się radykalnie zmieni”.¹⁴ Trudno nie zgodzić się z twierdzeniem L. Morawskiego, że „rozwój alternatywnych form wymiaru sprawiedliwości to w moim przekonaniu jedno z najważniejszych przedsięwzięć, które zmierzają do przystosowania wymiaru sprawiedliwości do realiów społeczeństw postindustrialnych, a zwłaszcza do dokonujących się w tych społeczeństwach procesów funkcjonalnej i kulturowej dyferencjacji systemów społecznych. Postulat rozwoju alternatywnych form wymiaru sprawiedliwości to zatem istotne uzupełnienie programu postklasycznej teorii procesu, która powinna zdawać sobie sprawę z tego, że postulat organizacji nowoczesnego wymiaru sprawiedliwości nie można oprzeć wyłącznie na procedurach sądo-

¹² E. Gmurzyńska, *Mediacja w sprawach cywilnych w amerykańskim systemie prawnym – zastosowanie w Europie i Polsce*, Warszawa 2007, s. 11-12.

¹³ A. Korybski, op. cit., s. 89

¹⁴ L. Morawski, op.cit., s. 234-235

wych. [...] Zorientowanie na wspólne porozumienie i kompromis alternatywy pozwalają wreszcie uniknąć ryzyka niepewności co do tego jaka zapadnie decyzja, co także ma ogromne znaczenie w planowaniu wielu przedsięwzięć w różnych dziedzinach życia społecznego. Ważnym elementem procedur alternatywnych jest to, że funkcji mediatora lub arbitra nie musi pełnić prawnik, lecz ekspert lub też ekspert w kooperacji z prawnikiem, co zwiększa profesjonalizm postępowania, a również zmniejsza jego czas i koszty. Profesjonalizm i ścisła specjalizacja instytucji alternatywnych to ich olbrzymi atut w konkurencji z sądami”¹⁵

S. Włodyka w publikacji dotyczącej postępowania arbitrażowego wskazuje na wiele przyczyn jego rozwoju, z których niektóre są analogiczne do przyczyn powodujących rozwój mediacji. Najważniejsze przyczyny rozwoju arbitrażu według niego są takie fakty jak, że rozwiązywanie sporów na drodze sądowej przestało być odpowiednim środkiem do rozstrzygania sporów gospodarczych. Funkcją wymiaru sprawiedliwości jest ustosunkowanie się tylko do sporu, a zatem zaszłości powstałej w stosunkach między stronami. Natomiast bardzo często stronom chodzi nie tylko o rozwiązanie spornych kwestii, ale przede wszystkim o usunięcie przeszkody do dalszej bezkonfliktowej współpracy w przyszłości. A zatem nie chodzi jedynie o wymierzenie sprawiedliwości prawnej, ale o uregulowanie stosunków na przyszłość.¹⁶

J. W. Cooley podkreśla bardzo istotną różnicę, jaka występuje między arbitrażem a mediacją, która sprowadza się do przeprowadzenia przez neutralne osoby różnych procesów myślowych. Według niego w postępowaniu arbitrażowym arbiter opiera decyzję przede wszystkim na przesłankach racjonalnych, wynikających z przedstawionych dowodów: analizie faktów, obowiązujących przepisach, logice, matematyce, informacjach technicznych oraz administracyjnych. Natomiast w postępowaniu mediacyjnym, rola mediatora sprowadza się raczej do kreatywnego sposobu myślenia polegającego na wzięciu pod uwagę intuicji i emocji, a dopiero potem przepisów prawa i informacji technicznych.¹⁷ Można przyjąć, że arbiter jest raczej pasywnym obserwatorem, którego rolą jest ostateczne określenie praw i obowiązków stron, a aktywność mediatora przejawia się w stosowaniu technik mediacyjnych, które prowadzą strony do ugody – porozumienia, poprawnej komunikacji. Mediacja, oprócz logiki i myślenia racjonalnego wymaga zastosowania intuicji oraz znajomości relacji międzyludzkich. Podkreśla się, że szybkość i ekonomiczność, prowadzenie postępowania w kameralnych warunkach, mniejszy formalizm a także kontynuowanie relacji między stronami oraz możliwość wyboru przez stronę arbitra, który jest ekspertem w danej dziedzinie decydować powinny o popularności arbitrażu. Inną cechą, która sprzyjałaby wykorzystywaniu arbitrażu

¹⁵ L. Morawski, op.cit., s. 227-229

¹⁶ S. Włodyka, *Arbitraż gospodarczy*, Warszawa 1985

¹⁷ J. W. Cooley, *Mediation Advocacy*, 50 Am. J. Comp. L. 181, Fall 2002, s. 190.

jest to, że wyroki arbitrażowe są ostateczne i mogą ulec zmianie tylko w szczególnych okolicznościach jak przymus, korupcja, sprzeniewierzenie się zasadom etycznym arbitra.¹⁸

Procedury alternatywne nie powinny wykluczać sądowego wymiaru sprawiedliwość, ale go uzupełniać, a uzupełniając powinny stanowić dla niego konkurencję. Jeżeli w rozwoju alternatywnych form wymiaru sprawiedliwości jest coś pesymistycznego, to przede wszystkim to że nadal rozwijają się one zbyt słabo i zbyt powoli.

II.

Nowe uregulowania o sędzie polubownym (arbitrażu) które weszły w życie 17.10.2005 r. uwzględniły przygotowany przez Komisję Międzynarodową Prawa Handlowego ONZ (UNCITRAL) stosowny tekst ustawy modelowej w sprawie międzynarodowego arbitrażu handlowego, wskazywany w 1985 r. państwom członkowskim przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Regulacja polskiego sądownictwa polubownego zawarta w Kodeksie postępowania cywilnego (k.p.c.)¹⁹ została na ten czas dostosowana do obowiązujących standardów międzynarodowych.²⁰ Regulacje prawa arbitrażowego znajdują się również poza przepisami k.p.c., np. w przepisie art. 142 i 147 ustawy prawo upadłościowe i naprawcze z 2003 r.²¹ Już po wejściu w życie przepisów części piątej k.p.c. w 2006 r. komisja UNCITRAL przyjęła istotne zmiany do prawa modelowego, które nie zostały uwzględnione w polskim ustawodawstwie.²² Zmiany wprowadzone w Polsce pozostają w zbieżności z postanowieniami Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z 21.05.2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich). Państwa członkowskie miały ją wdrożyć do 9.07.2015 r. Dyrektywa ta jest powiązana z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013 z 21.05.2013 r. w sprawie internetowego rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (rozporządzenie w sprawie ODR – online dispute resolution – w sporach konsumenckich). Rozporządzenie weszło już w życie, niemniej jednak zdecydowana większość jego przepisów stosowana ma być od 09.01.2016 r. z wyjątkiem art. 2 ust. 3 i art. 7 ust. 1 i 5, których

¹⁸ Federal Arbitration Act 9 U.S.C. Para 10/2001

¹⁹ Ustawa z dnia 28.07.2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2005, poz. 178)

²⁰ J. Ciszewski, T. Ereciński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część piąta. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, Warszawa 2006, s. 345, 346.

²¹ Ustawa z dnia 28.02.2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. 2012, poz. 1112)

²² UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration – przyjęto zmiany na 64 posiedzeniu plenarnym UNCITRAL w dniu 4.12.2006 r. – www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html [dostęp: 10.08.2015 r.]

to regulacje stosuje się od 09.07.2015 r. Dyrektywa i rozporządzenie zawierają instrumenty prawne, wzajemnie się uzupełniające, w tym odnoszące się do podmiotów rozwiązujących spory za pomocą metod ADR. System ten zakłada m.in. ustanowienie platformy online mającej służyć rozwiązywaniu sporów konsumenckich. Dostępność wysokiej jakości podmiotów ADR w całej Unii Europejskiej jest warunkiem koniecznym do prawidłowego funkcjonowania platformy ODR. W tym też celu państwa członkowskie zostały zobligowane do zapewnienia działania podmiotów ADR, które spełniać mają wymagania unijne, a następnie zostaną wpisane do wykazu, o którym mowa w art. 20 ust. 4 dyrektywy 2013/11/UE.

Zachodzi potrzeba do zachęcania i składania publicznej deklaracji o stosowaniu ADR przez przedsiębiorców, kancelarie adwokackie, radcowskie, notarialne, komornicze, a także przez państwowe i samorządowe osoby prawne. W tym celu powstała inicjatywa powołania portalu deklaracji ADR, podjęta w 2003 r. przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości RP.

Regulacje arbitrażu są ściśle zharmonizowane w skali międzynarodowej, jednak występują zmiany legislacyjne za granicą świadczące, że prawo arbitrażowe nie przestaje się rozwijać i że ustawodawcy krajowy poszukują indywidualnych rozwiązań w celu rozwoju praktyki arbitrażowej. W wielu krajach europejskich zmieniły się ustawy, a część z nich podjęła działania w celu nowelizacji, w których to trwają kompleksowe prace zmian arbitrażowych – dotyczy to między innymi Ukrainy.

Prawo polskie w stosunku do arbitrażu posługuje się pojęciem sądu polubownego. Występuje on w trzech podstawowych formach: 1) arbitraż instytucjonalny – sąd arbitrażowy działający w ramach określonej instytucji arbitrażowej, posiadający własny regulamin dotyczący procedury postępowania, wyboru arbitrów, wyrokowania, listę arbitrów oraz wykaz opłat. Strony są zobligowane do akceptowania regulaminu tego sądu; 2) arbitraż *ad hoc* – sąd powołany przez strony dla rozstrzygnięcia konkretnej sprawy. Do stron należy kształtowanie wyboru arbitrów oraz reguł, na podstawie których prowadzone jest postępowanie; 3) arbitraż administrowany – tzw. sąd *ad hoc*, który korzysta z usług infrastruktury całego sądu arbitrażowego. W arbitrażu tym występują oba powyższe rodzaje. Istotne znaczenie ma powołanie stałego sądu arbitrażowego. W Polsce istnieje wiele stałych sądów arbitrażowych. Realną jednak rolę w obrocie gospodarczym realizuje w zasadzie kilka sądów. Najstarszym istniejącym stałym sądem polubownym w Polsce jest Sąd Polubowny przy Izbie Bawełny w Gdyni powołany w 1938 r. przez Zrzeszenie Interesantów Handlu Bawełną, którego kontynuatorką w dzisiejszych czasach jest Izba Bawełny w Gdynie, jako jedna z kilkunastu zrzeszeń bawełniarskich na świecie. Sąd ten stanowi jedyne branżowe bawełniarskie sądownictwo polubowne w krajach Europy Środkowo – Wschodniej. Ma on charakter specjalistyczny i rozstrzyga

spory cywilno – prawne wynikające z kontraktów sprzedaży różnych postaci bawelny. Długą tradycję ma również sąd arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej (KIG) wywodzący się od sądu afiliowanego przy Polskiej Izbie handlu Zagranicznego. W 1992 r. został powołany sąd polubowny przy Związku Banków Polskich w Warszawie. Sąd polubowny funkcjonuje przy Polsko – Niemieckiej Izbie Przemysłowo – Handlowej. W 2005 r. powstał między innymi sąd arbitrażowy „Lewiatan”. Funkcjonuje nadto Międzynarodowy Sąd Arbitrażowy Międzynarodowej Izby Handlowej w Paryżu.

Powołane zostały również sądy polubowne przez izby samorządu zawodowego, np. Izby Radców Prawnych (Centrum Mediacji Gospodarczych – krajowe i regionalne), Izby Adwokatów (Sąd Polubowny Adwokatury Polskiej przy Naczelnej Radzie Adwokatów). Przykładowo niektóre sądy dyscyplinarne okręgowych izb inżynierów budownictwa pełnią rolę sądów arbitrażowych, przez które przyjmowane są spory z dziedziny budownictwa. Sąd Arbitrażowy funkcjonuje również przy Stowarzyszeniu Inżynierów Doradców i Rzeczoznawców. Według Polskiego Stowarzyszenia Sądownictwa Polubownego w Polsce istnieje 23 stałych sądów polubownych.²³

Zakres przedmiotowy kompetencji sądu polubownego jest znacząco szeroki. Według przepisu art. 1157 k.p.c., *jeżeli przepis szczególnie nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe lub spory o prawa niemajątkowe –mogące być przedmiotem umowy sądowej z wyjątkiem spraw o alimenty*. Do praw majątkowych zaliczamy m.in. prawa rzeczowe, wierzytelności opiewające o świadczenia majątkowe, prawa majątkowe małżeńskie, własność intelektualną (prawa autorskie, wynalazcze) a nadto roszczenia pieniężne. Natomiast do kategorii praw niemajątkowych należą prawa osobiste, prawa rodzinne niemajątkowe. Występuje wzajemne jednak przenikanie się wartości osobistych i majątkowych w zakresie np. własności intelektualnej.²⁴

Przepisy zawarte w części piątej k.p.c. uznawane są przez społeczność międzynarodową, jako regulacja bezpośrednio zmierzająca do sądownictwa polubownego, jako alternatywnego sposobu rozstrzygania spraw cywilnych a tym samym uzupełnienia państwowego systemu wymiaru sprawiedliwości w warunkach gospodarki rynkowej.²⁵

Podstawą zastosowania trybu polubownego w rozstrzyganiu sądowych sporów jest zapis na sąd polubowny dokonany w umowie zawartej przez strony. Zapis na sąd polubowny może być zawarty zarówno w umowie zawartej przed, jak i po zaistnieniu sporu, który winien być sporządzony na piśmie. Ważne jest, że z chwilą powstania sporu, jeżeli zostanie podniesiony zarzut

²³ Wykaz Sądów Polubownych Działających w Polsce” – <http://www.pssp.org.pl/adr-polska> [dostęp: 17.12.2015 r.]

²⁴ J. Ciszewski, T. Ereciński, op.cit., s. 355, 356 oraz Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2013, s. 95.

²⁵ J. Ciszewski, T. Ereciński, op.cit., s. 346.

zapisu na sąd polubowny, jednostronne skierowanie sprawy do postępowania przed sądem państwowym gospodarczym kończy się odrzuceniem pozwu lub wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego. Kodeks postępowania cywilnego używa zamiennie „arbitraż” o czym stanowi przepis art. 1186 k.p.c., iż w braku odmiennego uzgodnienia stron postępowanie przed sądem polubownym rozpoczyna się w dniu, w którym pozwanemu doręczono pismo zawierające żądanie rozpoznania sprawy w postępowaniu przed sądem polubownym (wezwanie na arbitraż). Wezwanie na arbitraż powinno dokładnie określić strony i przedmiot sporu oraz wskazywać zapis na sąd polubowny, na podstawie którego postępowanie ma być prowadzone, a także zawierać wyznaczenie arbitra, jeżeli należy to do strony, która dokonuje wezwania na arbitraż.

Strony raz uzgodniwszy, że będą rozstrzygać istniejące spory przy pomocy sądu arbitrażowego nie mogą skierować wniosku o wydanie rozstrzygnięcia sporu do sądu powszechnego – są bowiem związane klauzulą arbitrażową. Co więcej, zapis na sąd arbitrażowy wiąże również następców prawnych stron umowy, jednakże nie wyklucza ona możliwości zabezpieczenia roszczenia dochodzonego przed sądem polubownym na podstawie postanowienia wydanego przez sąd powszechny.

Postępowanie arbitrażowe jest mniej sformalizowane, a sąd polubowny nie jest związany przepisami k.p.c. i odbywa się z zachowaniem zasady poufności postępowania. Arbitraż w większym stopniu niż sądy powszechne pozwala na rozwiązywanie powstałych w gospodarce sporów prywatno – prawnych w sposób godzący sprzeczne interesy stron i w konsekwencji umożliwia kontynuowanie łączących je relacji prawnych.²⁶

Zauważyć należy, że w praktyce znaczenie postanowień części piątej k.p.c. jest zdecydowanie większe w odniesieniu do sądów powoływanych *ad hoc* niż sądów stałych. Przepisy o arbitrażu zawierają bowiem normy dyspozytywne. W przypadku arbitrażu *ad hoc* przyjmowane odrębnych reguł postępowania odbiegających od k.p.c. ma miejsce stosunkowo rzadko. Zasadą jest, jeśli chodzi o stałe sądy polubowne, bowiem ich regulaminy zazwyczaj regulują owo postępowanie arbitrażowe i w wielu sytuacjach mogą przewidywać rozwiązania odmienne od przyjętej w części piątej k.p.c. Postanowienia regulaminów stałych sądów arbitrażowych nie mogą jednak być sprzeczne z przepisami kodeksu, które mają charakter bezwzględnie wiążący na co zwraca uwagę w orzeczeniu Sąd Najwyższy w Polsce (vide: orzeczenie z 3.06.1987 r. I CR 120/87, OSNCP 1988, nr 12, poz. 174 oraz glosy M. Tomaszewskiego²⁷ i glosa S. Dalki²⁸). Podkreślić należy, iż w przypadku braku uregulowania danej kwestii w regulaminie lub w umowie stron zastosowanie mają przepisy części piątej k.p.c.

---

²⁶ Ibidem

²⁷ Państwo i Prawo 1989, nr 7, s. 147

²⁸ Palestra 1990, nr 2 – 3, s. 76

We wrześniu 2013 r. z inicjatywy ministrów gospodarki i sprawiedliwości powołano zespół do spraw systemowych rozwiązań w zakresie polubownych metod rozwiązywania sporów gospodarczych. Zadaniem zespołu było przygotowanie katalogów działań legislacyjnych i pozalegisacyjnych, które będą miały wpływ na rozwój alternatywnych metod rozwiązywania sporów, szczególnie gospodarczych. Na podstawie założeń ustawy z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów wprowadzono przepisy zakładające upowszechnienie wykorzystywania mediacji i arbitrażu w sprawach cywilnych. Służyć temu będzie wprowadzenie systemu usprawnień proceduralnych i organizacyjnych, które mają zachęcać strony do prób polubownego rozwiązania sporu przed skierowaniem sprawy do sądu lub w toku postępowania sądowego a także zapewnić wysoką jakość usług mediacyjnych. Przyjęte zmiany mają na celu skrócenie i usprawnienie procesów sądowych oraz obniżenie kosztów sporów, zarówno po stronie obywateli jak i państwa. Szerze wykorzystanie mediacji umożliwi stronom sporu zakończenie konfliktu w tańszy, szybszy i mniej sformalizowany sposób niż na drodze sądowej a przedsiębiorcom pozwoli zachować dotychczasowe relacje gospodarcze.²⁹

School of International Arbitration, Centre for Commercial Law Studies, Queen Mary University of London przy wsparciu kancelarii prawniczej White & Case LLP po raz szósty przeprowadziła badania empiryczne dotyczące arbitrażu międzynarodowego, których efekty zostały opublikowane w formie raportu zatytułowanego *The 2015 Survey 'Improvements and Innovations in International Arbitration'* („Badania”).³⁰

Raport miał na celu ustalenie, które elementy dotychczasowej praktyki arbitrażowej są oceniane pozytywnie lub negatywnie oraz gdzie dostrzega się potencjał dalszych innowacji.

Badania zostały przeprowadzone w dwóch etapach, które trwały sześć miesięcy. Pierwszy etap (ilościowy) obejmował przeprowadzenie internetowych ankiet wśród 763 respondentów (arbitrów, prawników reprezentujących strony w międzynarodowych postępowaniach arbitrażowych, naukowców, pracowników instytucji arbitrażowych oraz prawników pracujących w wewnętrznych działach prawnych spółek), zaś drugi (jakościowy) 105 osobistych wywiadów. Dzięki temu badania mogą stanowić podstawę wiedzy i obrania kierunku zmiany dla instytucji arbitrażowych oraz organizacji międzynarodowych zajmujących się arbitrażem.

²⁹ Ustawa wejdzie w życie 01.01.2016 r. (Dz. U. 2015, poz. 1595)

³⁰ Szerzej School of International Arbitration, Centre for Commercial Law Studies, Queen Mary University of London przy wsparciu kancelarii prawniczej White & Case LLP, *The 2015 Survey 'Improvements and Innovations in International Arbitration'* – Raport, <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/docs/164761.pdf>, <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2015/> – dostęp 16.12.2015 r.

Dla 90% respondentów międzynarodowy arbitraż jest dla nich preferowanym mechanizmem rozwiązywania sporów. Głównymi, najbardziej wartościowymi cechami arbitrażu uzasadniającymi popularność arbitrażu wedle Raportu są: wykonywalność wyroków sądów arbitrażowych (65%), uniknięcie specyficznych krajowych systemów prawnych (64%), elastyczność postępowania, możliwość wyboru arbitrów (38%) oraz poufność i prywatność postępowania (33%). Wśród zaproponowanych przez autorów badań rozwiązań mających poprawienie efektywności postępowania arbitrażowego respondenci wskazali, iż wprowadzenie obowiązku arbitrów do ustalenia terminu zamknięcia rozprawy i wydania wyroku. Ankietowani zwrócili również uwagę na rolę zatrudnionych pełnomocników w dążeniu do rozwiązania sporu za pomocą ugody poprzez zastosowanie mediacji.

Przedstawione w raporcie wyniki badań wyraźnie wskazują na satysfakcję oraz preferowaną metodę rozwiązywania sporów jaką jest arbitraż, górując nad tradycyjnymi metodami jakim jest poddanie sporu pod wyrokowanie sądu powszechnego.

Podsumowanie.

Jestem przekonany, że problem negocjacji prawniczych jest niezwykle istotny, a wraz z pogłębieniem się kryzysu europejskiego systemu prawa stanowionego będzie jeszcze istotniejszy. W demokratycznym państwie prawa przedsiębiorcy powinni mieć realne prawo wyboru trybu dochodzenia swoich roszczeń. ADR powinien się wiązać z rozstrzygnięciem sporów przez skład interdyscyplinarny.

System wymiaru sprawiedliwości powinien być uzupełniony w praktyce o dodatkowe instytucje, alternatywne sposoby rozwiązywania sporów. Najlepszą drogą, żeby nie powiedzieć jedyną dającą nadzieję poprawy sytuacji przedsiębiorców jest rozpowszechnienie alternatywnych metod rozstrzygania sporów. Rozwój sądownictwa polubownego ze względu na jego przystępność, elastyczność i odformalizowanie procedur powinien przebiegać równoległe, by zapewnić możliwość wyboru opartego na racjonalnych przesłankach.

Sąd polubowny swoje uprawnienia do rozstrzygania danego sporu wywodzi zawsze z umowy stron, tzn. z zapisu na sąd polubowny, która wyklucza rozstrzygnięcie tego sporu przez sąd powszechny. Dzięki wdrożeniu instytucji ADR nastąpić może znaczące usprawnienie rozstrzygania sporów. Powszechne sądy gospodarcze zapewne mają swój sens istnienia i będą mogły spełniać powierzone im zadania w zakresie rozstrzygania spraw o określonej randze. Warto jednak pamiętać jakie zalety mają alternatywne sposoby rozwiązywania konfliktów i sporów. Neutralna i bezstronna osoba trzecia zaakceptowana przez obie strony sporu ma pomóc w komunikacji, określeniu interesów i kwestii do dyskusji oraz stara się doprowadzić do wspólnie zaakceptowanego porozumienia – to mediacja, a arbitraż jest to sposób rozstrzygnięcia sporu bez

udziału sądu w oparciu o arbitraż przeprowadzony zazwyczaj na zasadach prawa cywilnego przez bezstronnych specjalistów (ekspertów) powołanych do tej roli przez strony sporu.

Postępowania alternatywne mają orientację prospektywną, mają zapewnić właściwe stosunki i kooperację stron w przyszłości. Istnieje uzasadniona potrzeba promocji arbitrażu w środowiskach biznesowych i prawniczych, w szkołach wyższych i innych oraz podnoszenie jakości usług arbitrażowych oraz standardów profesjonalnych i etycznych arbitrów.

Słowa klucze: arbitraż, sąd polubowny, ADR, Alternatywne metody rozwiązywania konfliktów.

Станіслав Лешек Стадніченко

д. ю. н., проф.,

*заступник декана факультету фінансів і адміністрації
Університет Фінансів і Управління у Варшаві*

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ НА ПІДСТАВІ СТ. 72 КОНСТИТУЦІЇ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

Дитина – істота вразлива і нездатна до самостійного існування, тому потребує особливого догляду і турботи з боку дорослих. Дуже довго, аж до XVIII століття не розуміли специфіку і своєрідність дитинства. Його розглядали, як мало важливий етап життя, сповнений розумової і фізичної слабкості. [1] Поняття «захист дитинства» розуміється як діяльність держави, громадських організацій і інших суб'єктів, яка направлена на забезпечення дитині необхідних умов для правильного розвитку. Такий підхід до тлумачення був сформульований лише у другій половині XIX століття. [2] Тільки тоді – у часи становлення соціальних капіталістичних відносин, в окремих європейських країнах з'явилися спроби, спрямовані на поліпшення долі дітей, в першу чергу голодних, жебрачих, позбавлених піклування та знедолених.

Конституція Республіки Польщі була прийнята 2 квітня 1997 року. Як вказує Л. Гарліцький – особливість Конституції нашого регіону, на відміну від західних Конституцій, закріплює права дитини за допомогою нормативної фіксації проблем сім'ї, а іноді окремої фіксації прав дітей. Не типовий підхід для формулювання конкретних гарантії прав дитини, як наприклад, захист дітей від експлуатації та насильства. [3, с. 96] В статті 72 Польського Основного Закону з цього питання є широка нормалізація

прав дитини – з одного боку, відображаються генеральні принципи захисту прав дитини, і з іншого – конкретизуються окремі її елементи. [4]

Стаття 72 Конституції Республіки Польщі, стосується кількох окремих питань. А саме: накладає на органи публічної влади обов'язки щодо захисту прав дитини; визначає завдання органів державної влади щодо протидії ситуації, яка загрожує дитині: насильству, жорстокості, експлуатації, деморалізації; встановлює право кожного вимагати виконання вищезазначеного завдання; визначає принцип першочергової ролі батьків у здійсненні догляду за дитиною і другорядної ролі державних органів в цій сфері; закріплює обов'язок державних органів та приватних осіб слухати дитину і враховувати її думку; визначає основним органом, який стоїть на сторожі прав дитини – Омбудсмена по Правам Дитини. [4]

Отже, стаття 72 в першу чергу гарантує захист прав дитини. Як пише автор статті – благополуччя дитини «як правило, передбачає загальний стан, на базі якого ви можете вирішувати, чи треба застосовувати норму, яка це регулює (...). Найчастіше вважається, що благополуччя дитини – це комплекс духовних і матеріальних благ, які мають вплив на нормальний фізичний і психічний розвиток дитини» [5, с. 12]. Визначення «блага дитини» пропонує В. Стаяновська, вказуючи на те, що цей комплекс природних, нематеріальних і матеріальних обставин життя, необхідних для забезпечення належного фізичного і духовного розвитку дитини (в аспекті інтелектуальному, моральному, тощо), а також для підготовки дитини до роботи, відповідно, до його здібностей. [6, с. 27] Водночас, В. Стаяновська наголошує, що «інтереси дитини» являють собою «ядро всіх законів про права дитини. Є інструментом тлумачення діючих норм, також директивою ЄС, у разі створення права і його застосування, критерій оцінки при прийнятті рішень з питань дитини і врегулюванню конфліктів інтересів дитини та інших людей, особливо батьків». [7, с. 32]

Говорячи про принцип «блага дитини» в цьому сенсі слід вказати на інші правила, в основі яких був побудований перелік прав дитини в Конституції Республіки Польщі. За Б. Банажакієм і М. Яблонським [8, с. 132], можна виділити наступні принципи: принцип поваги права та обов'язків батьків (виразилося в тому, що держава поважає автономію сім'ї і втручається лише в особливо обґрунтованих випадках); принцип державної підтримки (зобов'язання державних органів сприяти і соціально захищати сім'ю); а також принцип загального захисту прав дитини (кожен, хто помітить порушення прав дитини, може звернутися не тільки від імені дитини про надання відповідного захисту з боку держави, а й від свого імені).

Таким чином, зазначена вище стаття 72 Конституції дуже різноманітна. З одного боку, вказує на обов'язки органів державної влади, з іншого боку, визнає конкретні, вибрані права дитини, крім того, формує основний принцип захисту прав дитини – «блага дитини», що є фундаментом

усіх законів, що стосуються дітей. Звертаючись до Конституції України, пропонуємо конкретизувати права дитини та їх захист, зважаючи на Основний Закон Республіки Польщі.

Конституція Республіки Польщі регулює права і свободи дітей комплексно, на різних рівнях. Надійний фундамент у нас є, отже, решта залежить тільки від нас.

Список використаних джерел:

1. Aries P. Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach / P. Aries. – Gdańsk, 1995. – 336 s.
2. Szymańczak J. Konwencja o Prawach Dziecka ONZ. Uwagi o realizacji konwencji przez Rzeczpospolitą Polską / J. Szymańczak // [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: www.biurose.sejm.gov.pl/teksty/i-684.htm#przl.
3. Wieczorek P. Komentarz do Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. P. Wieczorek. – Warszawa, 2000.
4. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. // [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=194982
5. Stadniczeńko S. L. Urzeczywistnianie dobra dziecka, w: Rzecznictwo praw dziecka w Polsce, red. S. L. Stadniczeńko / S. L. Stadniczeńko. – Konin-Opole 2002.
6. Stojanowska W. Rozwód a dobro dziecka / W. Stojanowska. – Warszawa, 1979.
7. Stojanowska W. Władza rodzicielska pozamałżeńskiego i rozwiedzionego ojca. Studium socjologiczno-prawne / W. Stojanowska. – Warszawa 2000. – 336 s.
8. Banaszak B., Jabłoński M. w: Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 r., red. J. Boć. – Wrocław, 1999. – 360 s.

Стадніченко Юстина

доктор права

Університет фінансів і адміністрації у Варшаві

ПРАВО ДИТИНИ НА РІВНІСТЬ ПЕРЕД ЗАКОНОМ

Стаття 2 Конвенції про права дитини [1] забороняє прояви будь-якої дискримінації по відношенню до дитини. Водночас, у статті 23 Конвенції [1] крім дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів, виокремлює ще ознаку інвалід-

ності. Мета цієї норми полягає в тому, щоб надати дітям-інвалідам «повністю нормальне життя», в тому числі забезпечити доступ до освіти і науки на загальних підставах.

Вище наведені статті мають пріоритетне значення для міжнародних угод і в статті 32 Конституції Республіки Польщі, де закріплено, що «всі рівні перед законом» і «кожна людина має право на рівне ставлення з боку органів державної влади» [2]. Крім того, Основний закон Польщі гарантує, що ніхто не може зазнавати дискримінації в політичній, соціальній або економічній сфері з будь-яких причин. З цього випливає рівність всіх національних меншин у правах на освіту, розвиток культури і мови, в тому числі на мови меншини.

Вивчення мови, історії та культури меншин відбувається на прохання батьків. Вона спрямована на збереження відмінних характеристик меншини. Це є однією з форм реалізації права збереження самобутності національних і етнічних меншин. Спеціальні форми підтримки культури меншин і організації для них навчання знаходяться в положенні Міністра освіти і спорту Республіки Польщі від 3 грудня 2002 р «Про умови та порядок виконання школами і державними установами завдань, які дозволяють підтримувати почуття національної, етнічної, мовної та релігійної самобутності учнів, що належать до національних меншин та етнічних груп» [3].

Як зазначає Г. Януш «правові засади організації освіти для національних меншин, як правило, оцінюються позитивно середин меншин. Певні питання виникають щодо навчальних програм, підручників (занадто мало відповідних умов у сучасній освіті), а також недостатнє фінансування освіти» [4]. Школи викладають рідною мовою національних меншин та етнічних груп, які отримують для виконання цього завдання лише на 20% більше освітніх субсидій для кожного студента, чого часто недостатньо для підтримки додаткового персоналу і навчальних матеріалів для учнів меншини. [5]

Таким чином, варто звернути увагу на проблему расизму і дискримінації щодо інших національностей або культур. Нетерпимість, ймовірно, завжди буде існувати, але завдання школи полягає в навчанні учнів з самого початку, що цей тип поведінки є ганебним і неприпустимим у сучасному світі. Уповноважений з прав людини зазначає, що існує багато методів, які спрямовані на ознайомлення дітей з іноземними культурами і національностями з ранніх років. Метою навчальних програм повинно бути в першу чергу показати учням культурне розмаїття та унеможливлення шкідливих стереотипів, формуючи ставлення відкритості та поваги до інших людей, незалежно від його походження, релігії та світогляду. Крім того, важливо швидко втручання і запобігання всіляких проявів нетерпимості. [6].

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – Стор. 205.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. // [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=194982
3. Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych. (Dz. U. Nr 220 poz. 1853 z 2002 r.).
4. Janusz G. Prawa językowe // [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: www.agdm.pl/pdf/pmwa_jezykowc.pdf, 14.06.2012 r.
5. A. Dwojak, W. Osuch, Szkolnictwo mniejszości narodowych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Romów małopolskich // [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: www.ap.krakow.pl/ptg/index_pliki/czasopismo/tom_4/artykuly_4/osuch_szkolnictwo.pdf, 14.06.2012.
6. Szerzej na ten temat na stronie internetowej // [Elektroniczny zasób]. – Tryb dostępu: www.rpo.gov.pl/pliki/13190361780.pdf

Тарасова І.В.

к.ю.н., доцент

*доцент кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

ІДЕЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Говорячи про втілення людиноцентризму, як служіння держави інтересам людини, в Україні слід розглядати прояв цього втілення у всіх сферах життя суспільства, де важливе місце займає освіта та наука.

Розглядаючи ідею людиноцентризму в сучасному конституціоналізмі всі науковці підкреслюють, що трансформаційні процеси, які здійснюються в Україні протягом 25 років незалежності, мають суттєві наслідки, але наслідки такої трансформації кожний бачить по-різному, хтось говорить про початок розвитку громадянського суспільства, а хтось, що «трансформація українського суспільства в громадянське здійснюється державними структурами безсистемно, фрагментарно, не слідує якомусь чітко визначеному вектору, який би відповідав національній ідеї держави.» [2, 3].

Не має сумніву, що саме освіта в стратегічному плані є тим засобом,

який не опосередковано впливає на формування та розвиток громадянського суспільства, яке відбувається шляхом сприяння самореалізації особистості, її життєдіяльності та формування еліти як загальної складової якісного трудового та високо професіонального потенціалу країни. Можемо погодитись з висловлюванням Г. А. Дмитренко, що: «Оскільки освіта за своїм призначенням орієнтована на систему «людина – людина», тому мова йде про певне поглиблення деяких аспектів людиноцентризму з точки зору сприяння самореалізації здобувачів освіти не тільки в процесі навчання, а також протягом всього життя.» [1, с. 123].

Людиноцентризм – це філософія гуманістичної орієнтованої політики і практики державотворення. Вона повинна бути спрямована на подолання внутрішньої порожнечі, фактичної руйнації свідомості та світогляду[2]. Перехід України від тоталітарної держави до демократичної супроводжується саме «фактичною руйнацією свідомості та світогляду», яка має бути знову відбудованою завдяки освітнім програмам, побудованим на принципах розвитку правової свідомості та правової культури суспільства в нових реаліях, ані політичних лозунгів осіб, свідомість яких фактично перейшла від тоталітарної ідеології до «бандитської». Наразі, спостерігаючи зміну поколінь, можна констатувати, що політика в сфері освіти, як у вищій школі так і у середній школі, призвела до зниження не лише рівня правової свідомості й правової культури у студентів ВНЗ, а і до зниження рівня загальної культури. Так про яке формування правової держави та громадянського суспільства можна говорити?

Наразі система державного управління, так само, не ставить до основних пріоритетних напрямів розвиток якісно нової освіти. У державних органах говориться лише про підтримку окремих освітніх напрямів, але методи та засоби підтримки залишаються старими «радянськими»: відібрати або не надати ліцензії приватним університетам, скоротити фінансування регіональних ВУЗів і т.д. Як вбачається із реалій реформування освіти це більш схоже на знищення якісної вищої освіти та науки заради підтримки великих державних – національних ВНЗ. Хоча, на наш погляд, треба надати можливість розвиватись конкурентоспроможним приватним ВНЗам, саме за рахунок скорочення чисельності державних ВНЗ. Треба переходити на систему державних грантів для обдарованої молоді, в незалежності від форми власності того ВУЗу, в якому вирішив навчатись здобувач, тобто фінансувати людину, яка цього варта, а ні міста у ВУЗі.

Ми доволі часто слухали про початок проведення реформи освіти, кожного разу разом з приходом нового міністру освіти, але структурних реформ ми так і не відчуваємо. Незважаючи на проголошення нового етапу реформи освіти, котрий почався з прийняттям нового ЗУ «Про

вищу освіту» ще в 2014 р., де говориться, що: Цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [4], але лише у червні 2016 р. Міністром освіти і науки був підписаний наказ, яким затверджено та введено в дію Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, тобто навіть не самі стандарти, а лише рекомендації до їх створення...

Маємо надію, що проголошені в 2016 році Міністерством освіти принципи розробки цих дуже важливих стандартів вищої освіти, які за кожною спеціальністю має розробляти центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, і галузевих об'єднань організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням із Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [5], будуть відповідати принципам побудови демократичної, правової держави, в якій формується громадянське суспільство з високим рівнем правової свідомості та правової культури.

Список використаних джерел:

1. Дмитренко Г. А. Людиноцентризм освіти в контексті формування національної управлінської еліти / Г. А. Дмитренко, Н. В. Лук'янчук // Матер. міжн. наук.-практ. конф. «Еліта, обдарованість, людиноцентризм». – К. : ІОД, 2010. – С. 121–126.
2. Кремень В. Філософія людиноцентризму як теоретична складова національної ідеї / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SCIENCE/filosofiya_lyudinotsentrizmu_yak_teoretichna_skladova_natsionalnoyi_ideyi.html
3. Дмитренко Г.А., Ріктор Т.Л. Розповсюдження ідеології людиноцентризму в структурах державного управління засобами післядипломної освіти // Теорія та методика управління освітою / 2011. – № 7. – С. 24-45.
4. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014, станом на 20.06.2016р // Відомості Верховної Ради, 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2016 №600 Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/povidomlennya/2016/06/01/metodichni-rekomendaciyi-shhodo-rozroblennya-stand/>

Француз А.Й.

доктор юридичних наук, професор

Безкостний О.В.

магістр, спеціальність «Правознавство»

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ТЕРОРИСТИЧНА ЗАГРОЗА ЯК ПІДСТАВА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

У сучасному міжнародному праві одним з основоположних принципів міжна- родного права визнано принцип поваги прав людини, згідно з яким держави зобов'язані поважати права людини і основні свободи для всіх без розрізнення раси, статі, мови чи релігії, а також заохочувати ефективне здійснення громадянських, політичних, економічних, соціальних або культурних прав та свобод, які впливають із гідності. В умовах сучасності справжнім випробуванням ідеї прав людини, загрозою концепції прав людини, яка лежить в основі створення ООН, є злочин тероризму. Зокрема, у п.17 Віденської декларації та Програми дій, прийнятих в 1993 р. на Всесвітній конференції з прав людини, визначено, що «акти, методи та практика тероризму у всіх його формах і виявах є діяльністю, яка направлена на знищення прав людини, основних свобод і демократії та створює загрозу територіальній цілісності і безпеці держав» [1]. Спеціальний доповідач ООН, призначена для проведення всезагального дослідження питання тероризму і прав людини, К. Куфа зазначила, що «по суті, напевне, немає жодного права людини, на якому тероризм не відбивався б згубним чином» [2]. Оскільки кожна держава, згідно з нормами сучасного міжнародного права, зобов'язана захистити права кожного, хто знаходиться під її юрисдикцією, вона, відповідно, повинна вживати необхідних заходів, спрямованих на протидію тероризму. Більше того, як визначено Радою Безпеки у Резолюції 1456, «держави повинні забезпечити, щоб будь-які заходи, які вживаються з метою боротьби з тероризмом, відповідали всім їх зобов'язанням за міжнародним правом і їм слід вжити таких заходів відповідно до міжнародного права, зокрема відповідно до міжнародного права прав людини, міжнародного біженського права і міжнародного гуманітарного права» [3]. Нині, проте, є сумніви щодо того, чи виконується це зобов'язання, тому що більшість держав, які прагнули виконати свої антитерористичні зобов'язання, пішли шляхом пришвидшеного прийняття законодавчих та практичних заходів, які досить часто мали негативні наслідки для громадянських свобод та основних прав людини. [4] Справді, тенденції розвитку антитерористичного законодав-

ства більшості держав світу (Великобританії, Індії, Іспанії, Італії, Канади, ФРН, ПАР, Російської Федерації, США, Туреччини, Франції, Японії та багатьох ін.) свідчать про прагнення цих держав на законодавчому рівні обмежити деякі з конституційних прав та свобод людини і громадянина з одночасним розширенням прав спеціальних служб і правоохоронних органів заради досягнення певних результатів у боротьбі з тероризмом. У зв'язку з визначеною загрозою дотримання прав людини в умовах боротьби з тероризмом об'єктивно виникає питання про межі, які держави не повинні переступати у такій боротьбі. Загалом, у міжнародному праві прав людини надзвичайно ваговою для реалізації принципу ефективності норм права є достатньо жорстка регламентація умов, на яких державам-учасникам дозволяється обмежувати дію певних норм чи відступати від них. [5] На жаль, проблема обмеження прав людини в умовах боротьби з тероризмом, незважаючи на свою актуальність, не знайшла своєї достатньої наукової розробки. [6] Загалом же, переважна більшість як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців у принципі не заперечують необхідності обмеження деяких прав і свобод в умовах боротьби з тероризмом. Але водночас ідеться про відповідність обмежень прав людини ступеню загроз, що виходять від тероризму [7]. Звертаючись, власне, до постулатів міжнародного права прав людини, слід зазначити, що воно передбачає досить гнучкі інструменти, які покликані дати державам можливість гнучко діяти у надзвичайних обставинах і водночас виконувати свої міжнародні правозахисні зобов'язання. Під цими інструментами маємо на увазі: а) можливість обмеження певних прав і б) відступ від окремих правозахисних положень при деяких надзвичайних обставинах. Звертаючись до першого інструменту, слід зазначити, що міжнародні правозахисні конвенції передбачають, що держави можуть на законних підставах обмежити можливість користування рядом прав. Проте задля виконання своїх правозахисних зобов'язань держави повинні дотримуватися ряду вимог при таких обмеженнях [8]. Наряду з повагою принципів рівності та недискримінації такі обмеження повинні відповідати трьом критеріям. По-перше, вони мають бути прописані або дозволені законом (принцип законності) [9]. Для того, щоб закон міг «прописувати»: а) закон повинен бути достатньо доступним, для того, щоб люди розуміли, як він обмежує їх права; б) закон повинен бути сформульований досить чітко, щоб люди могли регулювати свою поведінку [10]. І окрім того, як визначено ст. 15 Міжнародного пакту про громадянські та культурні права, жодний припис у кримінальному законодавстві не повинен мати зворотної сили. Держави нині намагаються приймати цільові антитерористичні закони, однак більшість із них критикується за надто широкі та розпливчасті положення. Зокрема, Комітет з прав людини прийшов до висновку, що нечіткі визначення, які містяться в деяких законодавчих і нормативно-правових

актах у сфері боротьби з тероризмом, «суперечать принципу законності в різних аспектах внаслідок нечіткого формулювання положень» [11]. По-друге, будь-яке з таких обмежень повинно переслідувати одну чи декілька законних цілей. Це можуть бути вимоги національної безпеки, підтримання громадського порядку, охорони здоров'я і моралі населення чи захисту прав і свобод інших осіб. На жаль, тут доводиться констатувати, що важлива мета боротьби з тероризмом часто використовується як привід для розширення повноважень держав у інших галузях, тому дуже важливо, щоб «злочини, які визнані такими відповідно до законодавства про боротьбу з тероризмом, а також будь-які пов'язані з цим повноваження в галузі розслідування чи судового переслідування, не виходили за рамки боротьби з тероризмом» [12]. І по-третє, такі обмеження повинні бути необхідними та пропорційними в демократичному суспільстві, не повинні в жодному разі підривати демократичне функціонування суспільства. Зважаючи на жорстокість тероризму та терористичних актів, у жодного суспільства немає сумнівів, що боротьба з цим злочином є важливим завданням, яке, в принципі, виправдовує обмеження окремих прав. Проте у разі обмеження якогось права повинна існувати необхідність у досягненні конкретної антитерористичної мети [13].

Введення надзвичайного стану повинно бути винятковим, тимчасовим заходом, до якого можна вдатися лише тоді, коли існує реальна загроза існуванню нації. Виникає питання, що маєтсья на увазі під «надзвичайним станом у державі, при якому життя нації знаходиться під загрозою»? Звертаючись до практики Європейського Суду з прав людини, слід сказати, що він виділив чотири критерії, які дозволяють віднести ту чи іншу ситуацію до «надзвичайного стану у державі, при якому життя нації знаходиться під загрозою». По-перше, кризова чи надзвичайна ситуація повинна бути реальною або неминучою. По-друге, надзвичайний стан повинен мати виключний характер, при якому «звичайних» заходів недостатньо. По-третє, надзвичайний стан повинен загрожувати подальшому організованому життю суспільства, і, по-четверте, він повинен відбиватися на житті населення держави, яка вживає таких заходів. Щодо останнього критерію, то спершу Суд наполягав, що надзвичайний стан повинен відбиватися на житті всього населення, однак згодом Суд погодився, що такий стан у час свого існування може серйозно зачіпати лише частину населення [14]. Розглянуто це питання і в Сиракузьких принципах про положення, які стосуються обмеження та зменшення («умалення») прав у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, згідно з якими загрозою для життя нації є така загроза, яка: по-перше, зачіпає все населення, а також всю або частину території і, по-друге, загрожуює фізичній безпеці населення, політичній незалежності чи територіальній цілісності держави або існуванню чи нормальному функціонуванню установ, жит-

тво необхідних для забезпечення захисту прав, визнаних Пактом[15]. Важливим аспектом цього питання є також тимчасовий характер відступів і зобов'язання держав відновити попередній стан у найкоротший термін, адже згідно з п. 1 ст. 4 Пакту заходи у відступ від своїх зобов'язань можуть вживатися «лише тією мірою, якою це вимагається гостротою стану». Комітет з прав людини заявив, що основною метою держави, яка відступає від деяких правозахисних положень, повинно бути відновлення нормальних умов, коли може бути знову забезпечено всебічне дотримання положень Пакту. Окрім того, згідно з п. 1 ст. 4 будь-які відступи від прав не повинні тягнути за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження. Також дуже важливо, що у п. 1 ст. 5 уточнюється, що ніщо у даному Пакті не може тлумачитися як право вчиняти які б то не були дії, направлені на знищення будь-яких передбачених у ньому прав чи свобод. Екстраполюючи ці положення на протидію тероризму, вважаємо, що, по-перше, оцінка того, чи створюють терористичні акти або загроза терористичних актів надзвичайний стан, повинна здійснюватися на індивідуальній основі, а по-друге, одна лише наявність терористичної загрози навряд чи являє собою «надзвичайний стан у державі». Справа в тому, що згідно з п. 54 Сиракузьких принципів, принцип суворості необхідності застосовується об'єктивним чином, тобто кожен захід повинен бути направлений на протидію фактичній, явній, існуючій та такій, що насувається, небезпеці й не може вводитися лише через побоювання виникнення потенційної небезпеки. У зв'язку з цим виникає питання, наскільки держави діють в рамках міжнародно-правових стандартів захисту прав людини, приймаючи закони, які значно обмежують права та свободи їх населення, яке здебільшого може не мати жодного відношення до терористичної діяльності. Тут може йтися про спробу деяких держав встановити контроль за своїми громадянами під приводом боротьби з тероризмом, що є надзвичайно серйозним порушенням їх правозахисних зобов'язань. Отже, як бачимо, велика небезпека тероризму вимагає від держав адекватних дій у відповідь. Міжнародне право, вимагаючи, щоб такі дії знаходилися виключно у рамках права, передбачає досить ефективні механізми пошуку розумного балансу між суспільною необхідністю та інтересами носія цих прав. До допустимих законних підстав обмеження реалізації певних прав можуть належати міркування національної та суспільної безпеки, публічного порядку, охорони здоров'я, суспільної моралі і захисту прав та свобод інших людей. У випадках, пов'язаних терористичними загрозами, найбільш імовірними підставами для вжиття заходів, які обмежують певні права, є міркування громадської і /або національної безпеки. Проте на практиці виникають певні труднощі, пов'язані з оцінкою прав держав відступати від універсально визнаних норм в галузі прав людини і питанням

про те, чи виправдовують окремі акти тероризму подібний відступ. Вважаємо, що в певних випадках терористичне насильство може передбачати певні (обов'язково обмежені у просторі та часі) обмеження чи відступи від деяких прав та свобод людини (коли є сувор необхідність). Втім тут є два великих заперечення: по-перше, у жодному випадку обмеження не повинні мати місце у тотальних масштабах по всій території держави, зачіпаючи права практично всіх громадян держави. І по-друге, практика порушень абсолютних та процесуальних прав людини не повинна мати місця за жодних обставин, незалежно від рівня терористичної загрози. Терористичні акти, проти яких спрямовані антитерористичні положення, не несуть у собі того рівня загрози, який дозволяв би вживати тих заходів, яких вживають держави сьогодні з превентивними та каральними цілями. У протилежному разі, може йтися про масштабні порушення державами прав та свобод людини під приводом боротьби з тероризмом, які сильно йдуть врозріз з міжнародно-правовими зобов'язаннями держав і відповідальність за які ніхто не несе.

Список використаних джерел:

1. Віденська Декларація і Програма дій, прийнята 25 червня 1993 року Всесвітньою конференцією з прав людини. – Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй, 1995. – С.28.
2. Калліопи К. Куфа Конкретні питання в області прав людини: нові пріоритети, зокрема тероризм і контртероризм / К.К.Куфа // Міжнародне право – International Law. – 2004. – № 3. – С. 15.
3. Резолюція 1 456 (2003), прийнята Радою Безпеки на його 4688-м засіданні 20 січня 2003 року Документ ООН S/RES/1456 (2003), п.6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/RES/1456%28 2003%29>.
4. Петер-Алексіс А. Забута свобода: Принципи кримінального права в європейській дискусії про безпеку: монографія / переклад з німецької мови та передмова Г.Г. Мошака / Петер-Алексіс А. – Одеса: Астропринт, 2006. – С.34.
5. Пчелинцев С.В. Новое законодательство о противодействии терроризму и ограничения прав и свобод граждан / С.В. Пчелинцев // Журнал российского права. – 2006. – №5 – С.40.
6. Беньямін Нетаньяху. Війна з тероризмом: як демократії можуть завдати поразки мережі міжнародного тероризму / пер. с англ. / Нетаньяху Б. – М.: Альпіна Паблишер, 2002. – С.68.
7. Настюк В.Я. Адміністративно-правові режими у сфері національної безпеки та протидії тероризму: монографія / Настюк В.Я. – К.: НКЦ, 2008. – С. 70.
8. Зауваження загального порядку № 31 Комітету з прав людини - Характер загального юридичного зобов'язання, що накладається на держави-учасники Пакту, 2004 г., п.6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www2.ohchr.org/english/bodies/icmmc/docs/8th/HRI.GEN.1.Rev9_ru.pdf;
9. Замечания общего порядка № 29 – Стаття 4 (отступления от обяза-

тельств в связи с чрезвычайным положением), 2001 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www2.ohchr.org/english/bodies/icm-mc/docs/8th/HRI.GEN.1.Rev9_ru.pdf.

10. European Court of Human Rights in Sunday Times v. United Kingdom (Application N 6538/74), Judgement of 26 April 1979, para. 49. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57584#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57584%22%7D> }

11. Заключительные замечания Комитета по правам человека: Израиль, документ ССРП/СО/78/ISR от 21 августа 2003, п.14 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/2E5A21A17AE0C028Юридичні_і_політичні_науки_423_5256D7F004F4D61.

12. Поощрение и защита прав человека. Доклад Специального докладчика по вопросу о поощрении и защите прав человека и основных свобод в условиях борьбы с терроризмом Мартина Шейнина. Документ ООН E/CN.4/2006/98, п. 47 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=E/CN.4/2006/98>.

13. Report on terrorism and human rights of Inter-American Commission on Human Rights, Документ ОАД ОЕА/Ser.L/V/II.116, Doc.5 rev. 1 corr., 22 October 2002, paras. 51, 55 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cidh.org/Terrorism/Eng/toc.htm>.

14. European Court of Human Rights in Lawless v. Ireland (No 3) (Application N° 332/57), Judgement of 1 July 1961, para. 28 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://echr.ketse.com/doc/332.57-en-19610701/view/>.

15. Сиракузские принципы толкования ограничений и отступлений от положений Международного Пакта о гражданских и политических правах. Документ ООН E/CN.4/1985/4, Приложение (1985), п.39-41 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14624>

Француз А.Й.

доктор юридических наук, профессор

Дунаева С.С.

магістр, спеціальність «Правознавство»

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ

В основу перших конституцій їх творці поклали ряд ідей, положень, вчень, теорій політичного характеру, які напрацювали мислителі попере-

дніх часів (теорія народного суверенітету, розподілу влади, ідея прав та свобод людини і т. д.). Ці вчення, ідеї, теорії на довгі роки стали певними визначальними векторами розвитку держави і суспільства на шляху демократії. Разом із розвитком держави в умовах конституційно-правового режиму, розвитком самої конституції, утвердженням конституціоналізму як системного політико-правового явища вищезгадані ідеї, положення, теорії еволюціонували і на сьогодні є фундаментальними соціальними та політико-правовими доктринами.

Наразі прогресивний розвиток держави є неможливим без таких фундаментальних доктрин, як права та свободи людини, громадянське суспільство, правова держава, розподіл влади. До таких важливих доктрин також відноситься й парламентаризм. Система будь-якої сучасної демократичної держави не може існувати без інститутів парламенту, омбудсмена, органів місцевого самоврядування, конституційного суду, судів загальної юрисдикції, виборів, референдумів і т. п.

Найстарішими у світі вважаються парламенти Острова Мен (тинвальд) та Ісландії (альтинг), які виникли в X столітті. Тинвальд, створений в 979 році, протягом своєї історії діяв безупинно, альтинг, що виник близько 930 року, офіційно не працював у 1801 та 1845 роках (хоча неофіційні збори відбувалися).

Парламентаризм - широке за змістом поняття, яке охоплює і форму організації державної влади, і конкретний спосіб управління державою, і механізм взаємодії парламенту з інститутами виконавчої та судової гілок влади, і систему взаємодії держави та суспільства [8, с. 463].

У досить розлогому визначенні поняття парламентаризму зазначено, що парламентаризм - це система представницьких органів влади, за якої чітко розподілені функції законодавчих і виконавчих органів і в якій вирішальну роль відіграє парламент як постійно діючий представницький орган влади [10, с. 34-41].

Із застосуванням двох підходів (широкого й вузького) наведено визначення парламентаризму в політологічному словнику за редакцією В. Горбатенко й Ю. Шемшученка. Зокрема, в широкому значенні Парламентаризм - це система державної влади, за якої вельми істотна роль належить народному представництву (парламенту), у вузькому значенні - це система владних відносин, за якої чітко розподілено функції законодавчих і виконавчих органів, коли провідну роль відіграє парламент як постійно діючий представницький, законодавчий і контролюючий орган влади [7, с. 463].

Характеризуючи поняття й суть парламенту та парламентаризму, необхідно розглянути й визначення, затверджені конституційними нормами. Дефініція, що міститься у ст. 75 Конституції України, є чи не найвдалішою. Вона акцентує увагу на місці Верховної Ради у державному

механізмі. Ця дефініція називає основну функцію парламенту, його «закодоване» у понятті законодавчої влади призначення. Важливим є і те, що згадана дефініція чітка, коротка та юридично коректна. Водночас виконано вимоги юридичної техніки, які існують об'єктивно, до викладення саме конституційного тексту [9, с. 19].

Концептуально невдалими є конституційні дефініції, які визначають парламент як «вищий представницький орган» (Грузія, Казахстан і Узбекистан). Схоже визначення можна сприймати як натяк на існування субординованої системи представницьких органів, де саме парламент «увінчує» цю систему. Такий підхід до визначення парламенту є анахронізмом, це своєрідний рецидив регламентації організації державної влади, побудованої на принципах системи рад [4].

Неприйнятним є також підхід, за яким парламент визнається «найвищим органом державної влади». Схоже формулювання містилося у ст. 7 Конституції УРСР 1978 року.

Зауважимо, що в деяких країнах термін «народне представництво» набув офіційного значення. Наприклад, у Великій Британії закони про парламентські вибори мають назву законів про народне представництво. Нерідко сам парламент прямо чи опосередковано в політичних і наукових текстах називають органом Народного представництва.

У спеціальній літературі парламентаризм як форма правління описується у його класичній і раціоналізованій формі. Класичному парламентаризму відповідає класична парламентарна республіка, раціоналізованому – організація державної влади у змішаній республіці. Будь-який різновид парламентаризму знаходить легітимацію через відповідність програмних засад партії (блокупартій), що утворює (утворюють) більшість у представницькому органі, змісту й результатам урядової політики. Спрощено схему цієї легітимації можна зобразити наступним чином. Виборці віддають голоси за політичну силу (блок політичних сил), яка (які), отримавши за результатами виборів більшість мандатів у парламенті, формує (формують) уряд. Склад і програма діяльності уряду є більшою чи меншою мірою (у залежності від різновиду парламентаризму) відображенням складу й політичної платформи парламентської більшості. Уряд, фактично, реалізує курс, не лише схвалений партійною парламентською більшістю, але й такий, який є засобом реалізації в державній політиці передвиборчої платформи тієї політичної сили (сил), що отримала перемогу на виборах. Ідеологічна платформа правлячої політичної сили (сил), відповідно, виражає інтереси тієї частини суспільства, що підтримала цю політичну силу (сили) на виборах. Відповідність результатів урядової політики очікуванням виборців і є ключовою умовою легітимації парламентаризму як форми правління.

Вибори ж тут виступають головним інструментом відповідальності

партій, кажучи спрощено, за стан справ у державі, спричинений політикою уряду: виборці винагороджують успішну політику правлячої політичної сили (сил), знову підтримавши її в ході голосування, чи, навпаки, відмовивши їй у підтримці у випадку неуспішності цієї політики [5].

Таким чином, в умовах парламентаризму як форми правління та притаманного їй парламентського способу формування уряду сформований парламентською більшістю вищий виконавчий орган повинен спиратися на реальний баланс політичних сил у суспільстві. Вираженням цього балансу є стала фракційна структура представницького органу. Така сталість партійного складу парламентської більшості й похідного від неї уряду виступає однією з найважливіших інституційних умов легітимації усіх республік із парламентарною та змішаною формами правління. Об'єктивно, що відсторонення представницького органу від участі у формуванні вищого органу виконавчої влади та можливості визначати зміст урядової політики принципово унеможлиблює легітимацію парламентаризму.

Суттєві перешкоди розвитку парламентаризму в Україні створюють конституційно закріплені особливості вітчизняної форми правління.

Основним Законом України форми правління є спосіб формування Уряду, який навіть із суттєвими застереженнями важко назвати парламентським.

Ключовим елементом парламентського способу формування уряду є парламентська інвестиція останнього. Парламентська інвестиція уряду передбачає вотум довіри кандидатові на посаду прем'єра і програмі дій нового уряду, чим підтверджується легітимність кабінету і його право розпочати виконання повноважень. Інвестиція переважно відбувається після призначення прем'єра, який представляє в парламенті програму діяльності уряду та його склад і запитує у представницького органу довіру. В умовах парламентаризму застосування парламентської інвестиції уряду фактично є головною гарантією, яка забезпечує дотримання парламентського способу формування вищого виконавчого органу. Зокрема, у змішаній республіці, незалежно від того, якою є участь глави держави у процедурі формування уряду, необхідність парламентської інвестиції останнього примушує президента формувати такий склад кабінету, який може знайти підтримку парламентських фракцій, що утворюють більшість у представницькому органі, тобто уряд, похідний від волевиявлення цієї більшості. Застосування парламентської інвестиції уряду принципово обмежує можливості глави держави визначати склад уряду, а в подальшому - реалізувати через уряд власну політику. Більше того, уряд, сформований із застосуванням парламентської інвестиції, може суттєво обмежувати дії президента засобом відмови контрасигнувати (підписом прем'єр-міністра і (або) профільного

міністра) його відповідні акти, що стосуються сфери компетенції вищого органу виконавчої влади.

Тим самим - парламентська більшість і сформований на її основі уряд попереджують домінування глави держави над іншими вищими органами державної влади. Основний Закон України не містить положень про парламентську інвеституру Уряду у її класичному вимірі, а тому не встановлює і безпосереднього взаємозв'язку між фактом несхвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України та його відставкою. Положення Конституції України, про те, що Верховна Рада України здійснює «розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України» [1, ст. 85, п. 11] залишає нез'ясованим, чи відмова Верховної Ради України в підтримці Програми діяльності Уряду спричиняє собою відставку Кабінету Міністрів України чи ні.

«Розрив» цього типового для парламентаризму взаємозв'язку простежується і в Законі України «Про Кабінет Міністрів України» [2]. Закон обмежує участь Верховної Ради України у процедурі формування Уряду наданням згоди на призначення Президентом України визначеної ним кандидатури Прем'єр-міністра України і містить символічні положення, що цілком віддалено нагадують парламентську інвеституру уряду. Закон жодним чином не пов'язує утворення Уряду (чи, принаймні, призначення кандидатури Прем'єра) зі схваленням Програми його діяльності представницьким органом.

Більше того, Закон містить положення, яке гласить: «Програма діяльності Кабінету Міністрів України базується на передвибірній програмі Президента України» [2] і тим самим розриває зв'язок між програмними засадами коаліційної угоди, укладеної фракціями-парламентської більшості та Програмою діяльності Уряду, зв'язок, який є принциповою характеристикою будь-якого різновиду парламентаризму. За умови, що парламентську більшість утворюватимуть опозиційні Президенту України партійні фракції, цитоване вище положення Закону провокує виникнення й консервування конфлікту між Главою держави та Парламентом на ґрунті ухвалення Програми діяльності Уряду. Розвиток цього конфлікту загрожує серйозним порушенням розумних строків ухвалення Програми, а теоретично - її несхваленням взагалі попередньо було відмічено таку принципову рису парламентаризму як наявність механізму тісної взаємодії парламенту й уряду та їх солідарну відповідальність за результати спільної державної політики. Відсутність нормативно визначеного механізму взаємодії Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, зокрема, у сфері вироблення та подальшої реалізації спільної програми дій є найважливішою нормативно-інституційною перешкодою розвитку парламентаризму в Україні.

Найсуттєвішою проблемою у встановленому Основним Законом

України порядку формування Кабінету Міністрів України слід вважати саме фрагментарний характер участі у ньому представницького органу.

Ситуація, за якої від участі у формуванні Уряду усувається не лише Парламент у цілому, але й провідні політичні партії, які, здобуваючи більшість депутатських мандатів, залишаються позбавленими можливості безпосередньо через Уряд реалізувати свою програму діяльності, взяти на себе політичну відповідальність за результати урядової політики, фактично руйнує механізм легітимації парламентаризму як форми правління в Україні.

Винятково серйозною проблемою розвитку парламентаризму в Україні слід вважати відсутність законодавчого визначення статусу парламентської опозиції та механізму її взаємодії із парламентською більшістю, що, об'єктивно, провокує маргінальні форми існування інституту парламентської опозиції.

Утвердження парламентаризму в Україні ускладнюється й суто політичними чинниками, насамперед, станом партійної системи країни. Нерозвиненість інституту політичних партій нівелює дію будь-яких інших сприятливих для розвитку парламентаризму інституційних та нормативних умов, зокрема, таких як сприятлива виборча система, наявність конституційно встановлених механізмів парламентського контролю (за діяльністю Уряду) тощо і допоки залишає неактуальним питання щодо зміни структури українського Парламенту – переходу до бікамералізму. Будь-який різновид парламентаризму є «правлінням партій» і може реально функціонувати лише за наявності розвинутої і стабільної партійної системи, відображеної в усталеній партійно-політичній структурі парламенту.

Парламентаризм є життєздатною формою правління лише за наявності великих центристських партій, здатних до утворення стабільної парламентської більшості і на її основі - такого ж стабільного й легітимного за результатами своєї діяльності уряду. Між тим, партійна система сучасної України не передбачає на цьому етапі утвердження реального парламентаризму. Більшість політичних партій в Україні - нечисленні, не мають належної соціальної бази і повноцінно не виконують притаманних їм, як політичним партіям, функцій. За цієї умови перекладання на Парламент надмірних повноважень при його реальній неспроможності здійснення цих повноважень може скомпрометувати саму ідею парламентаризму. [6]

Слабкість парламентаризму знаходить чітке відображення і в характері вітчизняного інституту парламентської більшості. Не буде перебільшенням стверджувати, що за короткими й нечастими винятками парламентська більшість в Україні - перманентно пропрезидентська. Такою ж пропрезидентською є й існуюча на поточний момент у Верховній Раді України коаліційна більшість «Стабільність і реформи», найважливішою

причиною утворення якої стала необхідність законодавчої підтримки політичного курсу Президента України та сформованого ним Уряду.

Обставини утворення цієї більшості засвідчили другорядну роль політичних партій України (та їх ідеології) в політичному житті держави на противагу особистісному фактору і вкотре поставили під сумнів спроможність Верховної Ради України відігравати роль провідного органу державно-політичного життя країни. В Україні парламентаризм стає непотрібним будь-якій політичній силі, ставленик якої контролює посаду Президента. Уявляється очевидним, що будь-яка політична сила, яка розраховує отримати перемогу на президентських виборах, при наявності такої можливості починає орієнтуватися на президентську форму правління як більш консервативну і таку, що сприяє утриманню владних позицій. Її цікавить лише доступ й утримання влади, а не зміна правил її функціонування. Таким чином, будь-яка владарююча сила намагається законсервувати своє положення і робить це засобом ухилю до президенціалізму, а будь-яка опозиція намагається посилити парламентаризм на жаль, допоки вона опозиція. [3]

Слабкість соціального підґрунтя українського парламентаризму не дає підстав сподіватися, що здійснений у ході чергового конституційного реформування перерозподіл повноважень на користь представницького органу спричинить суттєве посилення функціонального ефекту форми правління.

Разом із тим, такий перерозподіл необхідний для усунення тих нормативних дефектів вітчизняної форми правління, які безпосередньо сприяли виникненню і розвитку в Україні явища суперпрезидентства. Посилення начал парламентаризму в конструкції вітчизняної форми правління якщо й не викличе появу ефективної виконавчої влади, слугуватиме цілям ефективності парламентського контролю за діяльністю останньої і попереджуватиме надмірну гіпертрофію інституту президента.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 19.04.2014 // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 13. – Ст. 222.
3. Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство / За ред. О. В. Зайчука. - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2013. - 546 с.
4. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://static.rada.gov.ua/NEWSAJT/site/const/dohovir.html>

5. Мироненко Є. Політологічний аналіз теорії дослідження парламентаризму: умови розвитку в сучасній Україні / Є. Мироненко. - Персонал. – 2007. – № 5. – С. 12.

6. Погорилко В.Ф. Теоретические проблемы современного украинского конституционализма // Конституционное строительство в Украине : теория и практика / В.Ф. Погорилко. – Ужгород, 2000. – С. 48-51.

7. Протасова В. Є. Парламентсько-президентська республіка: сутність, особливості, різновиди // Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого / В.С. Протасова. — Харків, 2008. - С. 27-31.

8. Фрицкий О.Ф. Конституционное право Украины / О.Ф. Фрицкий. – К.: Юринком Интер, 2003. - 348 с.

9. Шемшученко Ю.С. Вибране / Ю.С. Шемшученко. - К. : Юридична думка. – 2005. – С.53.

10. Ярина О. А. Парламентаризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / О. А. Ярина // Шості юридичні читання. Правова культура, правова свідомість і право: матеріали Міжнар. наук, конференції, 22-23 квітня / М-во освіти і науки України, Нац. акад. наук України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київський ун-т права ; редкол. В. П. Андрущенко (гол. ред.), Б. Л Андрусишин [та ін.]. - К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. - С . 262-264.

Француз А.Й.

*д.ю.н., професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
заслужений юрист України, Герой України,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

Кучеренко О.Є.

*аспірант
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

ПРИВАТНА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В Україні кількість злочинних посягань сьогодні сильно зростає, і практично всі сфери життєвих інтересів суспільства страждають від їх зростання і розповсюдження. Самостійно запобігти і локалізувати ці негативні процеси своїми силами правоохоронна система, у цей складний перехідний період не в змозі. І ці процеси характерні не тільки в Україні, на історичному відрізку її розвитку, вони мали місце і у інших країнах

у період їх поступу до демократії, економічного розвитку і стабільності, становлення розвиненого громадянського суспільства, але ці країни успішно застосовували як один із елементів стабілізації кримінальної ситуації, діяльність приватних детективних структур, які в рамках чинного законодавства, успішно виконували свої завдання, у запобіганні, протидії і локалізації такого суспільно-небезпечного явища, як злочинність у всіх її формах і видах.

Специфіка діяльності приватних детективних структур потребує свого законодавчого врегулювання, адже це специфічний вид діяльності, і держава має його належним чином врегулювати в Україні, так як це є у країнах Європейського Союзу, і у переважній більшості розвинених, цивілізованих, демократичних країн світу.

Зокрема, на сьогодні будуємо риночну економіку в Україні, як фундамент благополуччя, економічної незалежності і процвітання народу. Не вдаючись до детального аналізу цих перекосів і невдач на даному етапі, це тема окремого дослідження, але, що стосується саме царини застосування і використання приватних детективних структур, для локалізації ряду негативних явищ у даному напрямку, поле їх застосування широке. У даний час, на комерційному ринку України, люба комерційна діяльність проходить в умовах корупційної складової і у більш широкому розумінні реальної криміногенної тотальної інтервенції.

Політична не стабільність, відсутність законодавчих і юридичних гарантій збереження власності і фінансів породжує відповідні запити до правоохоронної системи, у тому числі і до послуг приватних детективних структур.

Ці питання усугубляються на фоні нестабільності, значно посиленим інтересом кримінальних злочинних угруповань, які проявляють стійкі злочинні наміри у спробах здійснювати контроль за комерційними підприємствами і організаціями, з метою отримання незаконних виплат, дивідентів, а то і рейдерського захоплення. Досить часто, як засвідчує практика, ці структури зливаються, утворюючи стійке злочинне угруповання не тільки економічної спрямованості. Недобросовісності конкуренції ринку, між фінансовими і економічними структурами, з використанням не законних, кримінальних форм і видів боротьби з конкурентами.

Недостатня, а часом взагалі формальна діяльність правоохоронних структур у забезпеченні безпеки комерційної діяльності, особистої безпеки підприємців і працівників комерційних структур, служить підставою у проблемі захисту їх прав і інтересів. Створювані ними свої власні служби безпеки, якщо оцінити всі негативні фактори, не завжди ефективні. Вони досить затратні і під силу тільки великим фірмам і корпораціям.

Цивілізовані країни світу, орієнтуються не тільки на державні чи власні структури і формування, але і на приватні детективні структури.

Розуміння «приватна детективна діяльність» відповідно до проекту Закону «Про приватну детективну діяльність» (у певній варіації він прийнятий у Верховній Раді України у першому читанні) повинен визначатися на нашу думку, як «надання на взаємовигідній договірній основі послуг фізичним і юридичним особам, підприємствами, організаціями, які мають спеціальний дозвіл (ліцензію) міністерства юстиції (на нашу думку саме міністерство юстиції, а не МВС, щоб запобігти заангажованості і упередженості) з метою захисту законних прав і інтересів своїх клієнтів».

Слід зазначити у цьому аспекті, що у поодиноких теоретичних розробках і дослідженнях українських науковців і практиків не дискусійного визначення не існує. І це цілком зрозуміло з точки зору теорії і практики.

Чітко не визначаються і види приватної детективної діяльності. З нашої точки зору це пошук, розшук (сиск) і охорона. Ці поняття повинні розглядатись комплексно. Досить чітко на нашу думку поняття (визначення) сиск трактується у словнику С. Ожогова, як: «всліджування, розшук злочинців» [1]. Але слід об'єктивно зауважити, що таке поняття не визначає чітко всю гамму діяльності яка проводиться відповідно до чинного законодавства державними правоохоронними структурами, і специфіка функції приватної детективної діяльності. Виходячи з переліку видів приватної детективної діяльності, її можна сформулювати: «Надання ліцензованими структурами і окремими фізичними особами, на договірній основі указаних у законі розшукових (пошукових) послуг, клієнтом з метою захисту їх законних прав і інтересів».

Доцільно також у цьому контексті звернути увагу на визначення поняття «детектив». Слово «детектив» походить від латинського слова «detego» (розкриваю, викриваю). Під терміном «детектив» в офіційному вжитку він не розповсюджений, офіційний статус відсутній, але у повсякденному вжитку, під ним розуміється спеціаліст (людина) яка має відношення, як спеціаліст і спеціалізується на розкритті кримінальних злочинів.

Таким чином, загальним знаменником, для державних правоохоронних структур і для приватної детективної діяльності, являються попередження і розкриття злочинів, локалізація злочинного середовища, як небезпечного явища для суспільства, що посягає на його моральні устої, права і свободу людини і громадянина. Хоча слід окреслити, що ми повинні відрізнити відмінності між державними і приватними детективними структурами відмінності. Перш за все, до основних відмінностей слід віднести, чий інтереси вони захищають, приватні чи державні.

Досить часто, особливо у зарубіжних країнах, вони є спільними у тому чи іншому моменті їх виконання. І в той же час, приватні особи мають право по контракту забезпечувати наприклад свою охорону, безпеку у тих чи інших державних інституціях.

При здійсненні приватної детективної діяльності, структури і окремі фізичні особи можуть надавати наприклад такі види послуг:

1. Збір відомостей по цивільним справам на договірній основі.
2. Вивчення ринку, збір інформації для ділових перемовин, виявлення некредитоспроможних і ненадійних партнерів
3. Встановлення обставин неправомірного використання фірмених знаків і логотипів, недоброякісної конкуренції, розголосу комерційної таємниці.
4. При заключенні трудових контрактів, виявлення характеристик на осіб по місцю їх минулої роботи.
5. Пошук безвісті зниклих осіб.
6. Пошук загубленого і викраденого майна і т.д. Цей перелік можна значно розширити, але у рамках чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Ожегов С. Н. Словарь русского языка. М.: ГЦИН, 1961. С. 774.
2. Конституція України, 1996 р. Харків, «Фоліо», 2008 р. (З доповненнями і змінами).

Француз-Яковець Т.А.

к.ю.н., доцент

Прикарпатський юридичний інститут ОЮА

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ БІКАМЕРАЛІЗМУ В ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ

Однією з найбільш болючіших для нашого суспільства є проблема удосконалення діяльності законодавчої гілки влади. Сьогодні ми спостерігаємо слабкість законодавчої системи відносно інших гілок влади, що є певним наслідком радянської системи управління, яка не вимагала сильного парламенту як одного з елементів політичної влади.

В світлі того, що в наукових колах неодноразово обговорювались питання реформування структури парламенту, в даному науковому дослідженні, ми акцентуємо дослідницьку увагу на досвід пострадянських держав у втіленні і функціонуванні бікамеральної системи.

Еволюційним аспектом, який спонукає до даного дослідження є те, що сучасні тенденції становлення бікамералізму свідчать про те, що ХХ століття виявилось достатньо складним періодом як для формування двопа-

латності, так і для розвитку парламентаризму в цілому. Маємо змогу спостерігати тенденцію відносно зміни однопалатної структури парламенту на двопалатну. П.А. Федосов, говорить про «моду на двопалатність» [9].

Особливістю розвитку двопалатності є збільшення кількості двопалатних парламентів в унітарних державах. Акцентуючи дослідницьку увагу на функціонуванні бікамєралізму в пострадянських країнах, маємо на меті оцінити умови та політичні процеси, що мали вплив на формування двопалатності.

Перш за все, варто вказати на те, що в науці панує бачення, відповідно до якого стверджується, що існує певний зв'язок між формою державного правління та організаційною структурою парламенту [1]. Очевидним є те, що наявність двопалатного парламенту є однією із ознак федерації, стосовно ж унітарних держав дискусія з приводу організації вищого законодавчого органу триває.

Беручи до уваги пострадянські держави, бачимо, що серед держав, які мають досвід бікамєралізму (Росія, Білорусія, Казахстан, Киргизстан, Узбекистан і Таджикистан), лише Росія є федеративною державою, Таджикистан та Узбекистан володіють автономними утвореннями.

Дещо абсурдними на цьому фоні виглядають висловлювання на кшталт того, що бікамєралізм небезпечний для збереження цілісності країни. Як бачимо, практика не тільки провідних європейських демократій, але і пострадянських держав свідчить, що бікамєралізм в жодному разі не слугує підставою до втрати цілісності і подальшої федералізації країни. Можна цілком погодитись із слушною думкою В. Маляренка, про те, що політикам і експертам треба відкинути застарілі міфи щодо «недемократичної» природи двопалатного парламенту і неупереджено з'ясувати всі «за» і «проти» діяльності Сенату в сучасній Україні [4].

Звертає увагу і питання чисельності населення в контексті одного із чинників, що сприяють формуванню другої палати. Дещо усталеним є твердження, що верхня палата парламенту створюється з метою територіального представництва. Серед держав колишнього СРСР лише Україна і Азербайджан з населенням понад 5 млн чоловік мають однопалатні парламенти.

Ведучи мову про населення, потрібно звернути увагу не лише на його чисельність, як додатковий фактор утвердження бікамєралізму, але й на його етнічні характеристики, а саме поліетнічність. Пострадянський досвід свідчить, що в країнах з часткою національних меншин менше 18% двопалатні системи не зустрічаються.

В даному контексті важко не погодитись із твердженням, що двопалатність ознакою плюралістичних суспільств, тобто суспільств, різко поділених за релігійною, ідеологічною, мовною або расовою ознаками, що формує відділені одна від одної підспільноти, яким якраз і підходить модель консенсусної демократії [3].

Інституційний дизайн, особливості та характеристики функціонування бікамералізму у пострадянських державах дещо схожий між собою, що зумовлено рядом факторів. Перш за все, варто відзначити, що для «молодих демократій», які виникли після розпаду СРСР характерною тенденцією розвитку стало копіювання будь-якого досвіду тих країн, які вважаються розвинутими, тобто мова йде про країни Західної Європи. Тому, ті реформи, які були проведені, «сліпо копіювали досвід «цивілізованих держав», включаючи досвід застосування теорії поділу влади» [7].

Можемо констатувати, що у пострадянських країнах, які мають бікамеральний парламент, часто присутня і президентська форма правління. Існує точка зору, згідно якої, пострадянський бікамералізм пов'язується із автократичними тенденціями розвитку держави. Не погоджуючись з даним твердженням, можемо зазначити, що оцінку якості функціонування двопалатної системи можна дати лише враховуючи конституційно-правові та внутрішньополітичні особливості двопалатної установи. Звісно, утвердження верхньої палати парламенту в пострадянських країнах було зумовлене різними чинниками, але, одним із основних, чинників був фактор утвердження демократичного правління. На наше переконання, практика сучасних демократій свідчить про високий рівень демократичності в умовах двопалатних парламентів завдяки більш тривалим і поміркованим процедурам прийняття рішень та більш адекватному представництву верств населення.

З огляду на те, що однозначної відповіді на питання якою повинна бути демократична держава, не існує, доволі часто зміст демократії визначають не так у руслі забезпечення індивідуальних прав, насамперед права політичної участі та індивідуальних інтересів, як у тому, щоб захистити загальне благо спільноти від тих, хто прагне використати національні, суспільні та державні ресурси з власною метою [6].

Бікамералізм є звичним політико-правовим явищем сучасного парламентаризму і далеко не всі двопалатні парламенти функціонують виключно у високорозвинених державах, як прийнято вважати. Досить часто створення бікамерального парламенту є шляхом виходу із кризи для держав різних за станом свого економічного розвитку. З іншої сторони не можна не погодитись із тезою про те, що бікамералізм виправдовує себе лише в умовах розвиненого парламентаризму [5].

Окремий інтерес становить питання чисельності, адже в наукових джерелах досить часто висловлюється думка проте, що з утвердженням другої палати парламенту чисельність депутатського корпусу збільшується. Варто сказати, що дане твердження спірне з огляду на досвід європейського бікамералізму. У пострадянських країнах існують свої особливості в даному питанні. Кількість народних представників не можливо пропорційно співвіднести ні з чисельністю населення, ні з кількістю обранців у

іншій палаті. Чисельність другої палати визначається числом представництва регіонів, тобто залежить від адміністративно-територіальної структури держави, в тому числі і для унітарних держав.

У Киргизстані ст. 54 Конституції 1995 р. встановлювала чисельність верхньої палати в 70 депутатів. У Росії 1 сенатор представляє 805,7 тис. громадян, в Казахстані – 389,3 тис., в Узбекистані – 268,5 тис., в Таджикистані – 217 тис., у Білорусії – 160,9 тис., в Киргизстані (до 2005 р.) – 73,5 тис. громадян. Ніяких чітких пропорцій встановити неможливо [2, с. 54].

Суттєве значення для характеристики двопалатної системи має не тільки кількість представників у палатах, але і спосіб формування цих палат. Доречним є твердження про те, що спосіб формування верхньої палати парламенту в значній мірі є визначальним для об'єму її повноважень, а також для місця і ролі в системі державної влади.

Сучасні тенденції в сфері формування палат парламентів свідчать, що існує певне «стирання кордонів» між федеративними та унітарними державами, що на парламентському рівні призводить до того, що ми не спостерігаємо системних відмінностей в механізмах формування і об'ємі повноважень верхніх палат в унітарних та федеративних державах»[9].

На пострадянському просторі використовується декілька способів формування верхніх палат, домінуючих два – призначення та вибори. Цілоком погоджуємось із тезою, сформульовану Соловйовим О.М.: «Існує залежність: сильні палати, які наділені реальною владою обираються шляхом прямих виборів, загальним голосуванням громадян. Можна сказати, що чим «ближча» палата до населення, тим ширшою і повнішою є її компетенція; і відповідно навпаки – чим далі від виборців – тим слабше вона на практиці» [8; с. 53].

Якщо розглядати формування верхньої палати шляхом призначення, то у у відсотковому відношенні бачимо, що у Російській Федерації призначення буде складати 50 % від складу палати, в Таджикистані – 25 % в Казахстані – 18%, в Узбекистані – 16%, в Білорусії – 14 %.

Не вдаючись до детальної характеристики одного із найбільш важливіших компонентів у діяльності парламенту – його повноважень. Вкажемо лише на те, що для пострадянських країн, які мають двопалатний парламент, їх повноваження є традиційними. Становить інтерес їх розмежування на ті, які здійснюються палатами разом, і ті, які вони виконують окремо. У Казахстані, Таджикистані і Узбекистані значна частина повноважень парламенту віднесена до спільного відання палат. Спільною рисою для усіх пострадянських країн є те, що верхня палата відіграє дещо другорядну роль в легітимному процесі по відношенню до нижньої палати. Особливо провертає увагу те, що майже всі важливі кадрові питання вирішуються в залежності від волі президента. В сфері контролю функцій верхніх палат зосереджені на питаннях участі в звільненні президента

від посади (Білорусія, Росія, Казахстан); білоруська Рада Республіки і казахстанський Сенат має право контролювати діяльність органів місцевої влади; у ряді держав верхня палата контролює роботу Генеральної прокуратури, Центрального банку, судів.

Незважаючи на те, що нами окреслено ряд особливостей функціонування бікамералізму на теренах пострадянських держав, серед яких є і ті, які ми можемо характеризувати в якості недоліків, разом з тим, двопалатність є безумовним плюсом для пострадянських унітарних держав, адже не можна заперечити їх соціальне та економічне значення, зміцненні державності та політичної стабільності.

Список використаних джерел:

1. Булаков О. Н. Двухпалатный парламент Российской Федерации. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 753 с.; с. 97-98.
2. Конституции стран СНГ и Балтии / Сост. Г.Н. Андреева. М., 1999. – 639 с.
3. Лейпхарт А. Конституционные альтернативы для новых демократий // Полис. – 1995. – № 5. С.35.
4. Маляренко В. Чи веде двопалатний парламент до федералізації держави? / В. Маляренко // Дзеркало тижня. – 2009. – 5-12 квітня. – С. 2.
5. Мартинюк Р. Чи потрібен Україні двопалатний Парламент? / Р. Мартинюк // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 8. – С. 99-102.
6. Погорелов Є. Глобалізація – виклик доби і відповідь на нього // Молода нація: Альманах. – К., 2001. – №4. – С. 195.
7. Проблемы теории государства и права: Учебное пособие / Под ред. М.Н. Марченко. – М.: Юристъ, 2001. – 656 с. С. 237.
8. Соловьев О.М., Ярулин И.Ф. Институты государства и гражданского общества. Хабаровск, 1999. С. 53.
9. Федосов П. А. Двухпалатные парламенты: европейский и отечественный опыт / Полис: политические исследования. – 2001. – № 1. – С. 168-179.

Хомутовська Ю.Г.

студентка

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ВЕДЕННЯ ПУБЛІЧНИХ КАДАСТРОВИХ КАРТ УКРАЇНИ ТА БІЛОРУСІЇ

Проголошення незалежності країнами колишнього пострадянського простору сприяло реформуванню економіки країн загалом та земельних

відносин зокрема. Законодавчими органами держав, йдеться про Україну та Республіку Білорусь, були прийняті Конституції [1,2], та земельні кодекси: в Україні це “Земельний Кодекс України” [3]. в Білорусії це “Кодекс Республіки Білорусь про землю” [4] де закріпленні основні права фізичних та юридичних осіб на земельні ділянки. Кожна країна прийняла необхідні документи та технічні вимоги, щодо точності, змісту і технологій створення кадастрових матеріалів. Але не всі завдання поставленні на початку здійснення реформ дійшли свого логічного завершення, це пов’язане з постійним змінами в законодавстві, технологічній та технічній базі ведення земельного кадастру на території країн колишнього СРСР.

Науково-технічний прогрес та розвиток Геоінформаційних систем посприяли ефективному використанню різного роду кадастрів. Це дало змогу з 01 січня 2013 року опублікувати в мережі Інтернет відомості про земельні ділянки, що містяться в Державному земельному кадастрі України, а в 2014 році у відкритому доступі Інтернет з’явилася Публічна кадастрова карта Білорусії.

Кадастрова карта України розміщена у відповідному розділі офіційного сайту Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру і включає в себе наступну інформацію:

- Ортофотоплан України в цифровому форматі;
- Кордони України, її областей, районів, населених пунктів;
- Індексного-кадастрові карти;
- Відомості щодо земельних ділянок: їх площа, межі, кадастрові номери, цільове призначення, форма власності;
- Карта ґрунтів України.

Для громадян України публічна кадастрова карта дає можливість:

- Перевірки, за кадастровим номером, наявності земельної ділянки у Державному земельному кадастрі України та відсутність помилок і невідповідностей в його відображенні;
- Можливість заповнення форми зворотного зв’язку у разі відсутності земельної ділянки на публічній кадастровій карті або виявленні помилок. [5, 6].

Відповідно на сайті Національного кадастрового агентства у відповідному розділі розміщена Публічна кадастрова карта Білорусії на якій можна знайти наступну інформацію:

- Ортофотоплани в цифровому форматі
- Кадастрова вартість земель;
- Реєстр адміністративно-територіальних і територіальних одиниць Республіки Білорусь;
- Відомості щодо земельних ділянок: їх адреса, площа, межі, кадастрові номери, цільове призначення, форма власності;

- Геоінформація (автомобільні дороги, залізниці, річки, водосховища, рослинність та інше);
  - Вулична мережа;
  - Межі оціночних зон;
  - Капітальні будови м. Мінськ;
  - Зони обслуговування територіальних організацій щодо реєстрації;
- Для громадян Білорусії публічна кадастрова карта дає можливості:
- знайти інформацію про земельні ділянки, що мають кадастрові номери;
  - дізнатися оціночну вартість земельних ділянок;
  - інформація про функціональне призначення земель;
  - межі червоних ліній;
  - можливість зворотного зв'язку [7, 8].

Публічною, соціально важливою інформацією є земельно-кадастрові відомості, доступ до яких має бути відкритим для кожного, відповідними структурними підрозділами має забезпечуватися оптимізація, оновлення й оприлюднення даних. Необхідність в таких відомостях зумовлена попитом різних верств суспільства: громадян – з метою сприяння в оформленні земельних ділянок; працівникам органів земельної служби – для виконання глибинного аналізу стану земельних ресурсів; підприємцям – для раціонального планування діяльності й прийняття економічних рішень; представникам органів влади – для прийняття управлінських рішень у сфері земельних відносин. Серед позитивних результатів оприлюднення в Публічній кадастровій карті даних про земельні ресурси необхідно відзначити: соціальний ефект, який полягає у доступі та прозорості земельно-кадастрової інформації, спрощенні процесу оформлення і розпоряджання громадянами своєю власністю; економічні вигоди для держави – це покращення результативності системи оподаткування, розробка заходів щодо ефективності та швидкості прийняття управлінських рішень; екологічні наслідки, що проявляються в раціональному землекористуванні, використанні земель за цільовим призначенням, у захисті від не правового вилучення земельних ділянок під забудову. [5].

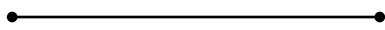
Оприлюднивши земельно-кадастрові дані Україна та Білорусія вийшли на новий рівень прозорості та доступності ведення державного земельного кадастру по всій території країн. До того ж публічна кадастрова карта – це автоматизований процес, що в свою чергу приведе до більш простих і зручних стосунків громадян із державною владою.

Нарешті з 1 січня 2013 року завдяки єдиній для всієї України публічній кадастровій карті всі зацікавлені особи мають можливість без сторонньої допомоги з боку органів державної влади контролювати повноту, точність, достовірність, актуальність даних про свої земельні ділянки. Скорочуються черги громадян в управління держгеокадастру, зменшу-

ється термін та спрощуються порядок оформлення документів, зростає точність інформації про ділянки. В майбутньому ці позитивні зміни призведуть до вирішення майже всіх конфліктів між власниками земельних ділянок, та зменшенню судових справ у землевпорядній сфері.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. 1996, Київ. – 64 с. Кодекси України
2. Конституція Республіки Білорусь. 1994, Мінськ.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768- III, зі змінами і доповненнями, внесеними Верховною Радою України 05.07.2012 р. № 5077-VI.
4. Кодекс Республіки Білорусь о земле от 4.01.1999. № 226–3 с измененнями и дополнениями от 8 мая 2002 № 55, 2/848
5. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру [електронний ресурс]. – режим доступу <http://land.gov.ua/?s=%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0+%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0+%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0>
6. Публічна кадастрова карта України [електронний ресурс]. – режим доступу <http://map.land.gov.ua/kadastrova-karta>
7. Національне кадастрове агентство [електронний ресурс]. – режим доступу <http://nca.by/rus/search>
8. Публічна кадастрова карта Республіки Білорусії [електронний ресурс]. – режим доступу <http://map.nca.by/map.html>

Цилюрик О.В.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: герой України, д.ю.н.,

заслужений юрист України А.Й. Француз

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕТИЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інститут адвокатури займає особливе соціальне значення. Це пов'язано зі специфікою правового та соціального статусу адвоката, адже до професії адвоката висуваються високі вимоги дотримання професійної етики та стандартів поведінки. Дотримання адвокатом етичних норм покликане не тільки зміцнити довіру до інституту адвокатури, але і спрямовано на зміцнення загального рівня моралі суспільства.

Обов'язки адвоката сумлінно виконувати доручене в межах дозволеного законом розширюються необхідністю слугувати інтересам правосуддя, а також тим, чий права і свободи йому довірено.

Повага до професійної діяльності адвоката є суттєвою умовою для ствердження верховенства права і демократії у суспільстві.

Проте, під час здійснення адвокатської діяльності адвокат часто зіштовхується з різними етичними питаннями. Наприклад, одним з таких питань є збереження адвокатом своєї незалежності та об'єктивності [2; ст. 75].

Останнім часом представникам адвокатської спільноти все частіше доводиться спостерігати проблему ототожнення адвоката з клієнтом і його справою. Особливо, у тому випадку, коли клієнт і його справа є публічною і викликають агресію, то робота адвоката може стати для нього, його родини і помічників небезпечною. Більше того, перенесення негативних характеристик з клієнта і справи на адвоката може привести до санкцій по відношенню до останнього. Можливі також прямі погрози застосування сили до адвоката через те, що останній надавав консультації, захищав або представляв інтереси такого клієнта. На адвоката іноді чиниться тиск з боку влади і громадськості.

Разом з тим, діяльність адвоката пов'язана з інститутом права людини. Саме тому, авторитет адвокатури має важливу опору – суспільну довіру. Враховуючи зазначене, заслуговує на особливу увагу думка А.В. Борокова та С.Т. Каряєва, що морально-етична оцінка адвокатської діяльності має переваги перед юридично закріпленими нормами в законодавстві [5; ст. 74-76].

Проте, слід акцентувати увагу, що з розвитком демократичних інститутів регулювання адвокатської діяльності стало більш дієвим і ефективнішим.

Однак, однієї нормативно-правової бази не недостатньо для морально-етичного регулювання адвокатської діяльності, оскільки важливе значення мають особисті якості адвоката. Слід погодитися з думкою Темнова С. про те, що основними наріжними поняттями морально-етичного стану адвоката є чесність, компетентність і сумлінність [6]. Всі ці професійні і моральні якості адвоката формуються вихованням і навчанням.

Варто відмітити, що вироблення адвокатурою і дотримання адвокатами особливих деонтологічних вимог і правил є важливою передумовою повноцінного функціонування інституту адвокатури та виконання нею важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає вагомість дотримання Правил адвокатської етики як одного з основних зобов'язань адвоката.

З метою уніфікованого закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загаль-

новизнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві в Україні були розроблені та затверджені Правила адвокатської етики [3; ст. 11].

Разом з цим, адвокатура розвинутих демократичних країн організована та діє на основі принципів, розроблених світовим адвокатським співтовариством, насамперед європейським, які враховують найкращий міжнародний досвід та специфіку професійної роботи адвоката. Так, 25 листопада 2006 року Рада адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи прийняла Хартію основних принципів європейської юридичної професії, яка на сьогодні є складовою частиною Кодексу поведінки європейських адвокатів. Хартія містить десять основоположних принципів європейської юридичної професії [1; ст. 123].

Принципи адвокатської діяльності окремих зарубіжних країн закріплюються у спеціальних законах про адвокатуру та адвокатську діяльність, правилах адвокатської етики. Закріплені вони також в наступних джерелах права: у Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 01.10.1988 року; у Хартії основоположних принципів діяльності європейських адвокатів від 24.11.2006 року; у Кодексі поведінки європейських адвокатів та ін.

Відмітимо, що етичне регулювання адвокатської діяльності має важливе практичне значення, оскільки етичні норми слугують системою орієнтирів для адвокатів України при збалансуванні та практичному узгодженні ними своїх багатоманітних професійних прав і обов'язків.

Більше того, етичні норми закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката у дисциплінарному провадженні кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури при оскарженні дій адвоката як таких, що порушують присягу адвоката через порушення Правил адвокатської етики [4; ст. 35].

Відповідно до ст. 4 Закону адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Всі вони розкриваються в Правилах адвокатської етики. Саме тому, питання практичної реалізації Правил адвокатської етики має дуже важливе практичне значення.

Висновки. Таким чином, теоретико-правові аспекти засад професійної діяльності адвоката мають вагомe значення під час здійснення адвокатської діяльності. Професійна етика адвоката узагальнює, систематизує, науково обґрунтовує принципи, норми та інші елементи моралі. Більше того, професійна етика адвоката представляє собою сукупність моральних уявлень і установок, що знаходять свій прояв у поведінці адвоката. Причому, поряд із загальними нормами моральних відносин, Правила адвокатської етики формують додаткові вимоги і норми, що впливають з якісної своєрідності професії адвоката.

Список використаних джерел:

1. Азаров Д. Н. Формирование профессиональных этических правил и дисциплинарной ответственности адвоката: дис. ... кандидата юр. наук: 12.00.11 / Азаров Денис Николаевич. – М., 2009. – 204 с.
2. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика. – 2-е изд., испр. – М.: Профобразование, 2000. – 158 с.
3. Бризгалов І.В. Юридична деонтологія.– К.: МАУП, 2008. – 48 с.
4. Скакун О.Ф. Юридическая деонтология: Учебник. – Харьков: Эспада, 2010. – 504 с.
5. Боровков А. В., Караев С. Т. Современные проблемы нравственного регулирования деятельности адвоката в РФ [Текст] // Юридические науки: проблемы и перспективы: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Пермь, январь 2014 г.). – Пермь: Меркурий, 2014. – С. 74-76.
6. Темнов С. Соотношение адвокатской тайны с иными видами охраняемых конституционными нормами тайн//Право и жизнь, N 7–8, июль.

Черновол О.П.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: д.ю.н., доц. А. Француз

КОНСТИТУЦІЙНІ ОBOB'ЯЗКИ ЯК СКЛАДОВА (ЕЛЕМЕНТ) КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Процес формування громадянського суспільства і розвиток України як демократичної, правової держави дає поштовх для дослідження місця і ролі конституційних обов'язків у вищезгаданому процесі, а також теоретичного переосмислення уявлень про обов'язки з позицій сьогодення та аналізу їх юридичної природи та місця в механізмі правового регулювання. Функціонування суспільства було б практично неможливим, якби учасники суспільних відносин не виконували покладені на них обов'язки. Саме обов'язки виступають одним із засобів реального забезпечення демократичних перетворень в державі, реалізації соціальних процесів в режимі законності, а, отже, займають провідне місце в забезпеченні належного функціонування соціуму.

Взаємозв'язок між особистістю і суспільством, громадянином і державою базується не тільки на правах, але і на обов'язках. Тому без глибо-

кої і всебічної розробки основних обов'язків концепція конституційного статусу особистості не може бути повною і завершеною, вона виглядає односторонньою.

Поняття і елементний склад конституційного статусу особистості більшість вчених виводять з поняття правового статусу. У літературі вже зверталася увага на необхідність уточнення змісту застосовуваних в нормативних актах і науці понять: «конституційний статус», «конституційно-правовий статус», «правовий або юридичний статус» [3, с. 15].

Варто зауважити, що в юридичній доктрині є різнобічність підходів до визначення складових (елементів) правового статусу людини і громадянина. З цього приводу досить чітку позицію, з якою слід погодитися, висловлює Л.Д. Воеводін: «автори не виробили той критерій, який би міг з більш-менш певним ступенем наукової точності встановити справжню структуру правового статусу особистості» [2, с. 32].

У той же час, в юридичній правовій науці фігурує така думка, що елементами правового становища індивіда правові явища, правові ознаки, якості і характеристики особистості, за допомогою яких законодавець фіксує її положення [4 с. 25].

Таким чином, на теперішньому етапі розвитку української державності спостерігається відхід від колективістської концепції прав і обов'язків особи, яка була властива соціалістичній доктрині, і відбувається поступовий перехід до індивідуалістичної моделі формування прав і обов'язків людини, орієнтованої на забезпечення в першу чергу прав і свобод особистості, підкреслення їх пріоритету.

Варто зауважити, що закріплення в Конституції України комплексу демократичних прав і свобод людини і громадянина відповідає об'єктивній тенденції посилення ролі особистості, приватних інтересів, гуманізму в суспільних процесах, розширення і поглиблення свободи індивідуальної діяльності.

Водночас, роль основних обов'язків як елемента конституційного статусу особистості, найбільш повно виражається у функціях, тобто основних напрямках їх впливу на конституційний статус людини і громадянина. Проте, що з точки зору структурної побудови, юридичні обов'язки складаються з чотирьох елементів: а) необхідності здійснити певні дії; б) необхідності утриматися від вчинення певних дій; в) необхідності вимагати здійснення або нездійснення певних дій з боку інших осіб; г) необхідності відповідати за невиконання певних дій [3, с. 100-101].

Основні обов'язки як елемент конституційного статусу здатні впливати на соціальну активність особистості, на ефективну реалізацію ними своїх прав і свобод. Зокрема, такий вплив проявляється в тому, що вони сприяють виробленню у індивідів правильних соціальних установок, мотивів поведінки, спонукають їх до правомірної діяльності, зміцнюють дисципліну, організованість, почуття громадського обов'язку. Вони за-

кликають направляють в належних, необхідних, корисних для держави і суспільства вчинків – такої поведінки, яка в кінцевому рахунку відповідає і власним інтересам особи.

Таким чином, обов'язки є важливим структурним елементом конституційно-правового статусу людини і громадянина. Невиконання певного конституційного обов'язку може призводити до суттєвих змін у правовому статусі людини і громадянина, впливати на конституційні права і свободи та їх здійснення. Проте, варто зауважити, що на сучасному етапі розвитку української державності спостерігається відступ від колективістської концепції правового статусу особи, і відбувається поступовий перехід до західної моделі формування конституційних прав і обов'язків, орієнтованої на забезпечення в першу чергу прав і свобод особистості, визнання їх пріоритету по відношенню до обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Воеводин Л.Д. Юридический статус личности в России. – М.: Инфра М-Норма, 1997. – 298 с.
3. Теория государства и права / [под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько]. – М. : Юристь, 2001. – 776 с.
4. Летнянчин Л.І. Основні обов'язки людини і громадянина як самостійний конституційно-правовий інститут // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я.Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. – Вип. 44. – С. 45-49.

Шевчук А.А.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Науковий керівник: к.ю.н., проф. В. Гіжевський

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ РОЗУМІННЯ ПРИМУСУ У ПЛОЩИНІ ЗАРУБІЖНИХ ЮРИДИЧНИХ ДОКТРИН

Змістовне дослідження державного примусу неможливе, на нашу думку, без з'ясування не тільки етимології слова «примус», але і юридичного розуміння даної категорії, що знайшло своє висвітлення і у фаховій зарубіжній енциклопедичній та науковій літературі.

В енциклопедії під загальною редакцією М. Бевира у статті, присвяченій примусу пропонується розглядати примус як загрозу чи безпосе-

редне застосування каральних заходів держави проти груп або окремих осіб, з метою запобігання або утримання від певних дій [1, с. 103].

Автором енциклопедичної статті також пропонується не ототожнювати примус і переконання, оскільки переконання передбачає дотримання конкретного курсу дій або поведінки іншою стороною, шляхом апелювання до розуму та інтересів сторони, на відміну від загрози або певних каральних заходів (як при примусі) [1, с. 103]. Слід зазначити, що саме така позиція щодо розмежування переконання та примусу як методів впливу, які обумовлюють належну поведінку осіб у суспільстві міститься і у вітчизняній юридичній літературі.

Засновник теорії політичного реалізму у міжнародних відносинах професор Чиказького університету Ганс Моргентау розглядає державний примус як владну можливість встановлювати і підтримувати контроль держави над людиною. Таким чином, влада охоплює всі соціальні відносини, які служать задля цієї мети, від фізичного насильства до найтонших психологічних зв'язків, за допомогою яких один розум контролюється іншим. Влада підтримує перевагу людини над людиною, у випадках забезпечення конституційних гарантій (як у західних демократіях), а також у випадках приборкання варварської сили [2, с. 26].

Не менш авторитетними при визначенні суті та правової природи примусу мають і урядові трактати філософа-просвітителя 17-го століття Джона Локка. В трактатах Д. Локка державний примус розглядається в якості єдиної адекватної відповіді на незаконне використання примусової влади. Зокрема, «у всіх станах та за будь-яких умов, справжнім засобом протистояння на силу без впливу є опір іншої сили». Отже, влада має тенденцію бути визначеною як сила [3, с. 88].

Джон Р. П. Френч і Бертрам Рейвен дотримуються думки про п'ять основ влади (експертна, референтна, захожувальна, легітимна і примусова) і вважають, що примусова влада – це здатність провадження покарань щодо тих, хто не виконує прохання чи вимоги. Примус розглядається ними, як здатність карати, якщо очікування не виправдані. Народ протидіє примусу шляхом застосування фізичної сили, словесних переконань, спроможності отримувати або ж відмовитись від будь-якої підтримки. Примусова влада наділяє лідера різноманітними засобами впливу на поведінку інших осіб. Прикладами застосування примусу на робочому місці є певні реальні чи непрямі засоби (наприклад: звільнення, догана або перевід на іншу роботу тощо) [4, с. 151].

Новаторські роботи по використанню примусу в рамках стратегій конфлікту були зроблені Томасом Шеллінгом. Шеллінг ввів відповідний термін для визначення загрози примусу або застосування сили для того, щоб стримати противника та змінити його поведінку. При цьому спроба примусити або змусити передбачає переговори, в результаті чого, можна

сподіватися, що противник буде переконаний в тому, що ціна дотримання (послуху) є менш обтяжливою, ніж непокора. Примус відрізняється від застосування сили, коли йдеться про перемогу над супротивником, оскільки він спрямований змінити поведінку супротивника, в ідеалі за допомогою погроз, а у випадку непокори із демонстративним застосуванням сили. Шеллінг провів чітку межу між використанням примусу і стримування. Стратегія стримування прагне підтримувати певний статус-кво і режим поведінки з боку потенційного противника, а не шукати його модифікацію [1, с. 104].

О. Джордж опирався на роботу Шеллінга в розробці своєї концепції дипломатичного примусу. Проте, в його роботі зустрічаються суперечливі і колізійні тлумачення терміну «примус» в поєднанні із категоріями «переконання» та «стримування». Джордж наполягав на тому, що примусова дипломатія є обороною і стримуючою стратегією, і відрізняється від Шеллінгового поняття примусу. Це тому, що його використання терміну, ще не тягне за собою настання «стратегії шантажу», у результаті якої противник відмовитися від чогось цінного. Швидше за все, використання дипломатичного примусу є оборонною стратегією для стримування зазіхань на статус-кво. Однак на таке визначення напрошується питання сприйняття і як те, що одна зі сторін може розглядати в якості збереження статус-кво, і може розглядатися іншою стороною як агресивна, а її поведінка домінуюча [1, с. 104].

Поширення є твердження, що державна влада – це примус. Думка, що уряди повинні володіти владою або, думка, що їхня влада це обов'язково примус, поширена у сучасній політичній думці. Джон Ролс є представником наукової течії, за якою політична влада – це завжди примусова влада, підкріплена урядовим застосуванням санкцій, бо тільки виключно уряд має право застосовувати силу у відстоюванні своїх законів. Це переконання у централізованості примусу та сили відіграє важливу, але не домінуючу роль у центральній політичній думці. На думку К. Морріса, уряди не обов'язково є примусовими за визначенням. Їхнє претендування на верховенство є важливішим ніж сила, якою вони володіють. Законні уряди повинні вдаватися до примусу і сили набагато рідше, ніж інші держави, і цей факт здається недооціненим в сучасній політичній думці [5, с. 28].

Я. Вінер у статті «Hayek on Freedom and Coercion», аналізуючи погляди Нобелівського лауреата Фрідріха фон Гаєка на примус, зокрема, його шкідливий вплив на розвиток суспільства, формулює власне визначення даного інституту: «примус означає схилити людей до певної діяльності шляхом силового тиску (всупереч волі керованих), обмежуючи свободу їх вибору» [6, с. 232].

Заслугує на увагу стаття Л. Молм «Risk and power use: constraints on the use of coercion in exchange», яка широко цитується фахівцями різних

галузей. На нашу думку, її сприйняття примусу через призму категорій покарання та винагороди є досить дискусійною [7, с. 115].

З представлених вище формулювань примусу очевидно, що наукові погляди закордонних вчених, як і вітчизняних фахівців на зміст державного примусу не однозначні, і що державний примус це складний правовий феномен з притаманним комплексом ознак.

Список використаних джерел:

1. Bevis Mark. The Encyclopedia of Governace, Sage Publications Inc. – 2006. – P. 102-105.
2. Morgenthau Hans J. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. McGraw-Hill Education, 7th Ed. – 2005. – 752 p.
3. Locke John. The Second Treatise on Government. New York: Macmillan. – 2011. – 88 p.
4. French J.R.P & Raven B. The Bases of Social Power. Studies in Social Power: University of Michigan. – 1959. – P. 150-177.
5. Morris Christopher W. State coercion and force. Research Article. Social Philosophy and Policy. – 2012. – Vol. 29. – Issue 01 (January). – P. 28-59.
6. Jacob Viner Hayek on Freedom and Coercion // Southern Economic Journal. – 1961. – Vol. 27. – No. 3 (January). – P. 230-256.
7. Linda D. Molm Risk and Power Use: Constraints on the Use of Coercion in Exchange // American Sociological Review. – 1997. – Vol. 62. – No. 1 (Feb.). – P. 113-142.

Шемякіна О.О.

аспірант

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

МЕЖІ ВТРУЧАННЯ В ПРАВА ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВІВ

Анотація. В тезах розглядається втручання приватних детективів в права людини.

Приватна детективна діяльність в Україні на сьогоднішній день є досі не узаконеною, хоч послуги приватних детективів та приватних детективних агентств є дуже необхідними та затребуваними. Детективна діяльність в Україні не регулюється ні законами, ні підзаконними нормативними актами, та фактично її не існує, хоча на ділі вона є. На сьогоднішній день Верховна Рада України планує прийняти Закон України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» [1].

Загальна декларація прав людини 1948 року, а саме стаття 12 – гарантує, що жодна людина не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте або сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його переписки або на його честь та репутацію. Кожна людина має право на захист законом від таких втручань чи таких посягань [2].

Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а саме в статті 8 закріплено право кожного на повагу до свого приватного і сімейного життя, до власного житла та кореспонденції; органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання відбувається згідно з законом та є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки або економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням, терактам чи іншим злочинам, для захисту здоров'я або прав і свобод інших осіб [3].

Законодавство України передбачає можливість отримання охоронюваної законом інформації про фізичну особу без надання її згоди, зокрема під час проведення негласних слідчих або розшукових дій: аудіо-, відео-контролю особи; арешту, огляду і виїмки кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтролю місця тощо (статті 246, 258, 267-270 Кримінального процесуального кодексу України, статті 1, 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”) [4].

Також хочу зазначити, що заборона на поширення конфіденційної інформації без попередньої згоди особи, якої вона стосується міститься також і в Законі України “Про захист персональних даних”(стаття 14) та Законі України “Про доступ до публічної інформації”.

Як зазначається в рішенні Конституційного Суду України від 30.10.1997 № 5-зп у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України “Про інформацію” та статті 12 Закону України “Про прокуратуру”(справа К.Г. Устименка) заборонено не лише збирання, а й зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її попередньої згоди, крім випадків, передбачених законом, та тільки в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав та свобод людини. [5]

В діяльності приватних детективів, приватних детективних агентств та охоронних організацій реалізовується принцип диспозитивності, згідно якого фізичні та юридичні особи самостійно здійснюють належні їм цивільні права. Для суб'єктів підприємницької діяльності, на відміну від правоохоронних органів, не встановлено обов'язок захищати права невизначеного кола осіб. Законною ознакою такого виду підприємницької

діяльності є договірні відносини між її суб'єктом та замовником послуг.

Тільки за умови наявності угоди між замовником та приватним детективом (приватним детективним агентством) виникають цивільно-правові зобов'язання з охорони прав конкретного суб'єкта та тільки в тому обсязі, який визначається договором(угодою). В цілому, діяльність приватних детективів та приватних детективних агентств здійснюється для розшуку. Для проведення розшукових дій дозволяється надавати обмежений перелік послуг: – збір відомостей з цивільних справ на договірних засадах з учасниками процесу; – вивчення ринку, – збір інформації для ділових переговорів; виявлення ділових партнерів які є неплатоспроможними або ненадійними; – встановлення обставин неправомірного (незаконного) використання торгівельних або фірмових знаків та найменувань в підприємницькій діяльності; – виявленню дій що приводять до недобросовісної конкуренції, а також розголошення інформації, яка містить комерційну таємницю; – з'ясування біографічних та інших даних, які характеризують особу (за її письмової згоди) при укладенні ними трудових та іншого видів договорів; – пошук осіб, що вважаються зниклими безвісти; – пошук втраченого фізичними та юридичними особами майна; – збір відомостей з кримінальних справ на договірній основі з учасниками процесу.

Сферу повноважень приватних детективних агентств, приватних детективів та охоронних організацій доповнює також імперативна норма, відповідно до якої фізичній або юридичній особі, що не має правового статусу приватного детектива, приватного детективного агентства або об'єднання, приватного охоронця або приватного охоронного підприємства, забороняється надавати відповідні послуги. При здійсненні розшукової діяльності приватними організаціями або особами дозволено усно опитувати громадян та посадових осіб (за їхньої згоди) на ведення довідок, вивчати предмети та документи (за письмової згоди їх власників), зовні проводити огляд будинків, приміщень та інших об'єктів, здійснювати спостереження та одержувати необхідну інформацію з метою надання послуг по відповідному договору. Дозволено також застосовувати відео- та аудіо- записуючу техніку, кіно- та фотозйомку, технічні та інші засоби, які не завдають шкоди життю та здоров'ю людини чи навколишньому середовищу, а також засоби оперативного радіо- та телефонного зв'язку.

Отже приватні детективи та приватні детективні агентства, для здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності мають право вчиняти будь-які дії, які не порушують гарантованих та передбачених законом прав людини та які не заборонені чинним законодавством України та міжнародними нормами права, необхідні для належного виконання договору про надання приватних детективних послуг, зокрема розшукувати, одержувати та накопичувати необхідну інформацію методами які не заборонені чинним законодавством України.

Беручи до уваги природу детективних послуг на сьогодні, складно повірити в те, що вони надаються виключно в рамках чинного законодавства, не порушуючи при цьому гарантованих прав та свобод людини, оскільки чинне законодавство обмежує втручання у особисте життя людини та забороняє без її згоди збирати персональні дані.

Маю надію, що в майбутньому діяльність приватних детективів буде чітко врегульована законодавством України, а саме Законом України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» де будуть чітко прописані всі права та обов'язки приватного детектива, що не дозволить порушувати права та свободи громадян.

Перелік використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» (автори – народні депутати М.П. Паламарчук, А.А. Кожем'якін, О.П. Продан та А.А. Тетерук) № 3726 від 28 грудня 2015 р.

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 89. 6.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215.

4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г.Устименка) : Рішення Конституційного Суду України від 30.10.1997 № 5-зп // Офіційний вісник України. – 1997. – № 46. – Ст. 126.

Ярмоленко І.Є.

магістр

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Права і свободи людини і громадянина забезпечують різні сфери їхнього життя: особисту, політичну, економічну, соціальну, культурну (духовну). Відповідно до цього вони структуруються за категоріями і найменуваннями. Ці права розрізняються не тільки за сферами життєдіяльнос-

ті, але й за часом їх виникнення. У зв'язку із загостренням у другій половині ХХ століття глобальних проблем, серед яких на одне з перших місць виходить екологічна, закономірним була поява такого права, як право на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Поняття «право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля» та розкриття його змісту має базуватися на аналізі таких понять як «права людини і громадянина», «основні права людини і громадянина», «довкілля», «безпечне для життя і здоров'я довкілля»

Вирішального значення для процесу становлення прав людини мала природно-правова доктрина, що утвердила пріоритет прав людини та визначила нові параметри взаємовідносин між індивідами та владою.

Процес формування інституту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні проходив такі основні етапи:

I етап: кінець 30-х років – до прийняття Конституції СРСР 1977 р. [4].

Цей етап характеризується тим, що були здійснені спроби обґрунтування доцільності виділення «права на сприятливі умови навколишнього природного середовища» як самостійного різновиду суб'єктивного права людини і громадянина. Закріплення вказаного права було опосередковано здійснено в ст. 4, 6, 11, 136 Конституції СРСР 1936 р. [4] та Стокгольмській конференції ООН із проблем навколишнього середовища (1972 р.).

II етап: 1977 р. – друга половина 80-х років ХХ ст. [4].

На цьому етапі була підтримана ідея щодо закріплення в законодавстві «права на сприятливе природне середовище» як окремого правового інституту. У Конституції СРСР 1977 р. (відповідно Конституції УРСР 1978 р.) [8] сприятливе природне середовище було закріплено як об'єкт конституційної охорони (ст. 40 та 42), що означало, по суті, опосередковане проголошення права громадян на сприятливе природне середовище. Таким чином, особливістю права на сприятливе природне середовище в соціалістичних країнах був його двоїстий характер: з одного боку, відсутність прямого закріплення в чинному законодавстві, з іншого, відображення існування вказаного права у наукових дослідженнях.

III етап: 1986 р. – до прийняття Конституції України 1996 р. [4].

У наукових дослідженнях здійснено спробу обумовити існування такого суб'єктивного права, як «право на здорове навколишнє середовище», яке, на думку ініціаторів вказаної ідеї, доцільно закріпити на законодавчому рівні.

В подальшому право кожного на «безпечне для життя і здоров'я довкілля» було зафіксовано і в ст. 50 Конституції України [1]. Тим самим Конституція України запровадила нову термінологію «довкілля» та «безпечне для життя і здоров'я довкілля». В актах екологічного законодавства термін «довкілля» раніше не вживався, у зв'язку з чим виникла необхідність у його як науковому тлумаченні так і виявленні співвідношення з

такими термінами як «навколишнє природне середовище», «навколишнє середовище» тощо.

Аналіз поняття конституційного права людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля дає підстави стверджувати, що досліджуване право претендує до віднесення його до самостійної групи конституційних екологічних прав у загальній системі прав і свобод людини і громадянина в Україні. Чітке визначення зазначеного права сприятиме зміцненню статусу особи, посиленню механізму гарантій та реалізації. Право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля як інтегрована правова категорія, що синтезує в своїй основі ряд галузевих прав – це абсолютне, загальнолюдське, природне, невід'ємне від інших право. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це визнана і гарантована Конституцією України [1], законами України [2] і забезпечена державою можливість людини і громадянина користуватися сприятливим для проживання середовищем, як природною сферою мешкання, придатною для життя, набувати і захищати його в порядку своїх життєво важливих матеріальних і духовних інтересів.

Право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля у сучасній юридичній літературі є малодослідженою групою конституційних прав.

Учені це право називають по-різному: «право на здорове та сприятливе навколишнє середовище», «право на життя у сприятливих природних умовах», «право на сприятливий стан навколишнього природного середовища», «право на здорове навколишнє природне середовище», «право на безпечне та здорове навколишнє середовище», «право на сприятливе навколишнє середовище», «право екологічної безпеки» тощо.

Екологічні права громадян можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні під екологічними правами слід розуміти лише ті екологічні права, які мають своїм об'єктом «безпечне для життя і здоров'я довкілля». В широкому розумінні – це права громадян у сфері «суспільство – природа», тобто не лише спеціальні екологічні, а також і еколого-економічні, еколого-соціальні та інші.

Зазвичай права людини поділяють на «негативні» й «позитивні». Першими вважаються такі, що є у індивіда від природи – свобода слова, совісті тощо, і держава мусить не позбавляти та не обмежувати цих права. Другі – право на достатній рівень життя, на соціальний захист, на охорону здоров'я, на працевлаштування тощо, потребують від держави чимало зусиль та коштів для їхнього забезпечення.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля поєднує риси «негативних» і «позитивних» прав.

Комплексний характер права на безпечне для життя і здоров'я довкілля зумовлює проблеми у віднесенні його до тієї чи іншої категорії прав людини і громадянина, а саме:

- право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, може бути віднесене до соціальних прав [3, 5];
- право на безпечне для життя і здоров'я довкілля можна віднести до фізичних (життєвих) прав людини і громадянина [7];
- це право також можна віднести до групи прав людини, яка включає право на життя, фізичну недоторканність і ін., тобто до групи особистих прав [6].

Розмаїття підходів до назви права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та віднесення до тієї чи іншої групи прав людини і громадянина негативно впливає на розкриття змісту аналізованого права, робить неможливим розроблення повноцінного механізму його реалізації.

На сьогодні найбільш розповсюдженим є використання категорії екологічних прав і віднесення до неї конституційного права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Безпечне довкілля є необхідною умовою розвитку живого організму, життя взагалі. Немає значення, визнає це право держава чи ні. Людина володіє ним завдяки своїй появі на світ. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля є навіть первинним щодо права на життя. Це зумовлено тим, що останнє виникає з моменту народження. Але воно може і не настати, якщо майбутні потенційні батьки опиняться в небезпечному навколишньому середовищі.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля повинно бути визнано особливим правом, яке вимагає першочергової уваги з боку держави. Воно не відноситься ні до особистих, ні до соціальних прав.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
3. Андрейцев В.І. Концепція правового забезпечення екологічної політики України // Право України. – 1994. – № 3-4. – С. 28-38.
4. Заруба В.М. Історія держави і права України: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.М. Заруба – К.: Істина, 2006. – 416 с.
5. Кобецька Н.Р. Екологічні права громадян України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 06 “Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право” / Н. Р. Кобецька. – К., 1998. – 16 с.
6. Колбасов О.С., Боголюбов С.А. Закон об охороне природи в СРСР. Каким ему быть? Мнение и предложения ученых. – М.: Юрид. лит., 1991. – 230 с.
7. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – 464 с.
8. Слюсаренко А.Г. Історія української конституції / А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К.: Знання України, 1993. – 192 с.

Зміст

Француз А.Й. Реалізація прав і свобод людини та громадянина в Україні: проблемні питання та шляхи їх вирішення	6
Аронов Ян. Повага прав людини як визначальна складова професійної етики юриста	9
Баликін І.І. Конституція СРСР 1977 р. через призму національної політики	11
Баликіна Л.І. Право учнів на володіння і відстоювання своїх прав	16
Буроменська Н.Л. Ідея заборони зловживання правом в історії правової думки	17
Вайнагій М.В. Судова реформа та забезпечення права людини на справедливий суд	21
Вангородська Г.І. Проблеми забезпечення принципу рівності усіх учасників судового процесу при здійсненні правосуддя в Україні	24
Вороніна О.О. Необхідність приведення вітчизняного законодавства щодо захисту прав інтелектуальної власності в сфері телебачення та кабельної ретрансляції відповідно до законодавства ЄС	27
Гдичинський В.Б. Лобістська діяльність в умовах громадянського суспільства: проблеми та перспективи	30
Горелова В.Ю. Конституційне право особи на відшкодування шкоди завданої державними органами	33
Гулько Р.С. Юридичні та неюридичні (матеріальні) гарантії забезпечення прав і свобод людини і громадянина	36
Гуркова А.В. Конституційний статус актів органів місцевого самоврядування	38
Двірська О.В. Окремі аспекти забезпечення прав пацієнтів в Україні : питання теорії та практики	41
Доді Коріна. Конституционные вопросы ратификации Статута Международного Уголовного Суда (МУС)	43
Дуда В.Я. Забезпечення конституційних прав особи підозрюваного у кримінальному процесі	46
Кабаняча В.В. Статус Конвенції з прав людини і основоположних свобод у контексті джерел права ЄС	48
Капацин О.О. Захист зобов'язальних прав на землю	49
Корольова В.В. Гарантії прав на землю в умовах конституційної реформи	52
Костюк Н.П. Вплив правової культури на правозастосування	54
Кочин І.М. Деякі питання касаційного провадження в цивільному судочинстві в контексті судової реформи в Україні	56

Кравченко А.В. Людиноцентризм та принципи права у сфері безпеки дорожнього руху	60
Кравченко М.В. Доказування у цивільному судочинстві в механізмі гарантування кожному права на правову допомогу	62
Красовський К.Ю. Практична реалізація принципу верховенства права у змінах до Конституції України (щодо правосуддя).....	64
Кріт М.П. Теоретико-правові аспекти ювенальної юстиції	67
Куридзе Давид. Частные детективы в Украине.....	68
Леванчук І.В. Україна в сучасних зарубіжних геополітичних концепціях	70
Легкий В.В. Громадянське суспільство у поглядах В. Копейчикова	74
Літвінов О. Людиноцентристська ідеологія як орієнтир діяльності фонду державного майна України.....	77
Лук'янець В.С. Практика Європейського суду в питанні умов утримання та поводження з ув'язненими	80
Нестеренко А.В. Правове визначення та сутність поняття «охорона праці» .	82
Опаріна А. Ідея людиноцентризму в діяльності державної фіскальної служби України: проблеми теорії та практики.....	87
Панченко К.М. Лікарська помилка в контексті порушення права людини на охорону здоров'я.....	89
Петракова К.О. Бюджетний процес як об'єкт реформування: правовий аспект	93
Петриченко О.І. Право особи на перегляд судових рішень у цивільних справах Верховним Судом України	95
Рябець А.О. Проблемні питання реалізації державного принципу сталого розвитку України.....	98
Савенок В.П. Правове регулювання договірних відносин з перевезення вантажів залізничним транспортом	100
Сердюк Н.А. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти сучасної України	102
Стельмах А.В. Захист інформації на тему пенсійне забезпечення в Україні та його сучасний стан.....	105
Mgr Dawid Stadniczeńko. Sądownictwo polubowne (arbitraż) – alternatywną formą wymiaru sprawiedliwości	109
Арбітраж – альтернативна форма правосуддя.....	109
Станіслав Лешек Стадніченко. Захист прав дитини на підставі ст. 72 Конституції Республіки Польщі	123
Стадніченко Юстина. Право дитини на рівність перед законом	125
Тарасова І.В. Ідея людиноцентризму у вищій освіті.....	127

Француз А.Й., Безкостний О.В. Терористична загроза як підстава обмеження прав та свобод людини у сучасному міжнародному праві	130
Француз А.Й., Дунаєва С.С. Парламентаризм як конституційно-правовий інститут	135
Француз А.Й., Кучеренко О.Є. Приватна детективна діяльність: теоретико-правові аспекти	142
Француз-Яковець Т.А. Особливості еволюції та функціонування бікамералізму в пострадянських країнах	145
Хомутовська Ю.Г, Ведення публічних кадастрових карт України та Білорусії	149
Цилюрик О.В. Теоретико-правові аспекти етичного регулювання адвокатської діяльності	152
Черновол О.П. Конституційні обов'язки як складова (елемент) конституційно-правового статусу людини і громадянина: питання теорії та практики	155
Шевчук А.А. Загальнотеоретичне розуміння примусу у площині зарубіжних юридичних доктрин	157
Шемякіна О.О. Межі втручання в права людини у діяльності приватних детективів	160
Ярмоленко І.Є. Поняття та зміст права людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля	163

Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»

Наукове видання

**Ідея людиноцентризму в сучасному конституціоналізмі:
матеріали міжнародного круглого стола
(до 20-ї річниці прийняття Конституції України)
Київ, 17 червня 2016 року**

Комп'ютерна верстка: *В.І. Гришаков*
Відповідальний секретар: *к.і.н. І.І. Балікін*

Підписано до друку 08.07.2016 р. Формат 60х84/16. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 10,62. Обл.-вид. арк. 8,18. Наклад 300 прим.
Зам. 112.

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.